

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

**Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών**

Νομική Σχολή
Τομέας Διεθνών Σπουδών
Σίνα 14, Αθήνα 10672
Τηλ./fax: 2103615812, www.law.uoa.gr

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ 2015-2016

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
του Ιωάννη Αθ. Παπαδή
Α.Μ. 822/2015

**«Οι Υποχρεώσεις των Εταιρειών δυνάμει του Νομικού
Πλαισίου για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς»**

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια

Γαβουνέλη Μαρία

Αθήνα 2016

Ιωάννης Αθανασίου Παπαδής
A. M.: 822/2015

**«Οι Υποχρεώσεις των Εταιρειών δυνάμει του Νομικού Πλαισίου για την
Καταπολέμηση της Διαφθοράς»**

Copyright © [Ιωάννης Αθ. Παπαδής], 2016

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	σελ. 4
Κεφάλαιο I.: Η Επιχείρηση από την σκοπιά του Διεθνούς Δικαίου	σελ. 5
α) Εισαγωγή	σελ. 5
β) Επιχείρηση και Διεθνείς Συνθήκες Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.....	σελ. 6
γ) Οι υποχρεώσεις των επιχειρήσεων βάσει του Διεθνούς Εθνικού Δικαίου.....	σελ. 15
δ) Ένα πρώτο Συμπέρασμα.....	σελ. 18
Κεφάλαιο II: Οι υποχρεώσεις των εταιρειών από τα συμβατικά κείμενα.....	σελ. 18
α) Εισαγωγή	σελ. 18
β) Οι Περιφερειακές Διεθνείς Συμβάσεις	σελ. 19
γ) Οι διεθνείς συμβάσεις του ΟΟΣΑ και του ΟΗΕ	σελ. 33
δ) Τα αποτελέσματα των εν λόγω συμβάσεων ως προς την συμπεριφορά των επιχειρήσεων.....	σελ. 41
Κεφάλαιο III.: Υποχρεώσεις σχετικής Δεσμευτικότητας	σελ. 41
α) Εισαγωγή	σελ. 41
β) Σύντομη ανάλυση της έννοιας υποχρεώσεις σχετικής δεσμευτικότητας.....	σελ. 43
γ) Οι Κατευθυντήριες Γραμμές του ΟΟΣΑ για τις Πολυεθνικές Εταιρείες (1976).....	σελ. 46
δ) Οι Κατευθυντήριες Γραμμές των Ηνωμένων Εθνών για τις Επιχειρήσεις και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.....	σελ. 52
ε) Το Global Compact	σελ. 57
Κεφάλαιο IV.: Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη: Πέρα από την Κλασσική Ρύθμιση	σελ. 60
α) Η εταιρική κοινωνική ευθύνη μέσα από τα διεθνή κείμενα σχετικής δεσμευτικότητας.....	σελ. 60
β) Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη στα πλαίσια του νομικού πλαισίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	σελ. 66
Επίλογος	σελ. 77
Βιβλιογραφία	σελ. 79

Εισαγωγή

Από τα αρχαία χρόνια η οικονομική δύναμη των ιδιωτών είχε σημαντική σημασία στην λήψη των πολιτικών αποφάσεων. Οικονομικά ισχυροί ιδιώτες μπορούσαν να επηρεάσουν την πολιτική βούληση των κυρίαρχων μιας περιοχής προς όφελος και των δυο.

Στην σύγχρονη εποχή οι ιδιώτες αυτοί έχουν αντικατασταθεί από τις επιχειρήσεις. Συχνά πανίσχυρες και με εξαιρετικά σημαντικούς οικονομικούς πόρους, δύνανται να κατευθύνουν την πολιτική κρατών με σκοπό την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους. Η ακτίνα δράσης τους μπορεί να είναι εξαιρετικά μεγάλη καθώς μπορεί να έχουν συμφέροντα κυριολεκτικά οπουδήποτε στον πλανήτη. Η δυνατότητα όμως αυτή των επιχειρήσεων εγκυμονεί κινδύνους για τους πολίτες, των οποίων τα ανθρώπινα δικαιώματα δύνανται να καταστρατηγούν. Έτσι οι εταιρείες δύνανται να εμπλακούν σε υποθέσεις παραβιάσεων εργασιακών ή περιβαλλοντικών ρυθμίσεων ή να αποτελέσουν σημαντικό παράγοντα στην διαφθορά κρατικών αξιωματούχων ή ακόμα και άλλων ιδιωτικών φορέων. Σε αυτήν την κατεύθυνση, κομβικό ρόλο διαδραματίζει η έλλειψη σχετικού συμβατικού πλαισίου που να ρυθμίζει κατά τρόπο άμεσο την συμπεριφορά των πολυεθνικών εταιρειών.

Με μια πρώτη ματιά, το συγκεκριμένο νομικό κενό, από κοινού με την έλλειψη βούλησης των κρατών σε πολλές περιπτώσεις όχι μόνο να προστατέψουν τα ανθρώπινα δικαιώματα τα ίδια, αλλά ακόμα και να συμμορφωθούν με σχετικές υποχρεώσεις που τα ίδια έχουν αναλάβει δυνάμει του διεθνούς συμβατικού ή εθιμικού δικαίου, περιπλέκει ακόμα περισσότερο το τοπίο. Ειδικά στις περιπτώσεις διαφθοράς, όπου το οικονομικό κίνητρο τόσο των εταιρειών όσο και των κρατικών αξιωματούχων είναι ικανό να θέσει σε δεύτερη μοίρα την προστασία και τον σεβασμό των ούτως ή άλλως αναγνωρισμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η ανάγκη αντιμετώπισης του προβλήματος καθίσταται επιτακτική. Τούτο δε αν αναλογιστούμε τις δυνατότητες των εμπλεκόμενων φορέων να εκμεταλλευτούν στο έπακρο τις δυνατότητες που προβλέπει μια διεθνοποιημένη αγορά καθώς και τις ευκαιρίες συγκάλυψης που μπορούν να παρέχουν κράτη και τραπεζικοί φορείς.

Υπό αυτές τις συνθήκες, η παρούσα εργασία εξετάζει το ζήτημα των υποχρεώσεων που έχουν οι εταιρείες απέναντι στην διεθνή κοινότητα να σέβονται και να προάγουν τα ανθρώπινα δικαιώματα; Υπάρχουν τέτοιες υποχρεώσεις και αν

ναι από που πηγάζουν; Δεσμεύουν τις επιχειρήσεις άμεσα, έμμεσα ή μήπως καθόλου; Ποιο είναι ακριβώς το διεθνές πλαίσιο ρύθμισης ζητημάτων διαφθοράς και ποια επίδραση ασκεί στις ίδιες τις πολυεθνικές εταιρείες; Ποιες πρωτοβουλίες έχουν πάρει οι διεθνείς οργανισμοί προς την κατεύθυνση της ρύθμισης της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων; Τι είναι οι υποχρεώσεις σχετικής δεσμευτικότητας και πόσο επηρεάζουν τα νομικά πρόσωπα; Τέλος πως το μόρφωμα της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης επηρεάζει το κρινόμενο ζήτημα και ποια η θέση του στην νομοθεσία των κρατών, ειδικά των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης;

Στα ανωτέρω ερωτήματα απαντούν με τη σειρά τα παρακάτω κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται ανάλυση της θέσης της επιχείρησης από την σκοπιά του δημοσίου διεθνούς δικαίου. Στο δεύτερο κεφάλαιο ακολουθούν οι υποχρεώσεις για την καταπολέμηση της διαφθοράς βάσει των διεθνών συμβατικών κειμένων, ενώ στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται ανάλυση των υποχρεώσεων σχετικής δεσμευτικότητας, τόσο από την θεωρητική πλευρά όσο και από την πλευρά της αποτελεσματικότητας συγκεκριμένων σχετικής δεσμευτικότητας διεθνών κειμένων. Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο ακολουθεί η ανάλυση του μορφώματος της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης και ειδικά η σημαίνουσα θέση του στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Κεφάλαιο I

Η Επιχείρηση από την σκοπιά του Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου

α) Εισαγωγή

Η ρύθμιση της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων αποτελεί δυσεπίλυτο ζήτημα για σημαντικό χρονικό διάστημα. Έως σήμερα δεν υπάρχει κανένα νομικά δεσμευτικό διεθνές συμβατικό κείμενο που να απαντά στο συγκεκριμένο ερώτημα. Αντίθετα μεγάλος αριθμός προσπαθειών που έλαβαν χώρα προκειμένου να καταλήξουμε σε μια σύμβαση που να ρυθμίζει σχετικώς το τοπίο, ναυάγησαν, με αποτέλεσμα να αναζητηθούν εναλλακτικοί τρόποι ρύθμισης συμπεριφοράς των δρώντων, όπως για παράδειγμα οι Κατευθυντήριες Γραμμές των Ηνωμένων Εθνών

για τις Επιχειρήσεις και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα¹. Για τον λόγο αυτό, παρατηρείται εδώ και σημαντικό χρονικό διάστημα ότι γίνεται μια προσπάθεια να δημιουργηθεί ένα πλέγμα υποχρεώσεων που θα αναλάβουν οι επιχειρήσεις, χρησιμοποιώντας τα κλασσικά εργαλεία που διαθέτει το Διεθνές Δίκαιο στον τομέα των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ήτοι τις Διεθνείς Συμβάσεις και το Διεθνές Έθιμο.

Επομένως, το πρώτο βασικό ερώτημα αφορά το ζήτημα εάν το Διεθνές Δίκαιο για τα ανθρώπινα δικαιώματα, παράγει υποχρεώσεις (άμεσες ή έμμεσες) σε βάρος των επιχειρήσεων. Ειδικότερα, θα αναλυθεί εάν οι επιχειρήσεις αναγορεύονται σε υποκείμενο-φορείς υποχρεώσεων του διεθνούς δικαίου ή εάν τελικά έστω και έμμεσα δεσμεύονται να ακολουθήσουν ορισμένη συμπεριφορά, δυνάμει του σχετικού νομικού πλαισίου.

Στο παρόν κεφάλαιο, θα αναλυθούν οι απόψεις περί εφαρμογής των Διεθνών Συμβάσεων και του Διεθνούς εθίμου στον τομέα της ρύθμισης της συμπεριφοράς των πολυεθνικών εταιρειών. Επιπλέον όμως θα δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στις συμβάσεις περί την διαφθορά και τα οικονομικής φύσης εγκλήματα, δεδομένου ότι υπάρχει διαφοροποίηση ως προς τον κύκλο των προσώπων που αυτές απευθύνονται.

β) Επιχείρηση και Διεθνείς Συνθήκες Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και έπειτα, το Διεθνές Δίκαιο γνώρισε μια μεταστροφή. Έπαυσε να ρυθμίζει αποκλειστικά τις σχέσεις μεταξύ των κρατών και επικεντρώθηκε και στην προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ο οποίος μπορεί να κινδυνεύει από την συμπεριφορά του κράτους². Στην συνέχεια όμως, στο πλαίσιο μιας παγκοσμιοποιημένης οικονομίας, στην οποία οι πολυεθνικές επιχειρήσεις έχουν πεδίο δράσης και οικονομικά συμφέροντα σε ολόκληρο τον κόσμο, οι συνθήκες μεταβλήθηκαν. Έτσι οι ιδιώτες, έφτασαν να αποτελούν και οι ίδιοι παράγοντα παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με αποτέλεσμα να

¹ United Nations, "Guiding Principles on Business and Human Rights", < http://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf > [accessed 14/12/2016]

² Νάσκου-Περράκη Π., *Μηχανισμοί Προστασίας Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Διεθνείς Πράξεις Θεωρία και Πρακτική*, (Πρώτη έκδοση 2008, Αντ. Ν. Σάκκουλας), σελ. 33-45.

ανατρέπεται η κλασική σύλληψη, σύμφωνα με την οποία το κράτος αποτελούσε τον βασικό «δράστη» τέτοιων συμπεριφορών³.

Δεδομένης της προαναφερθείσας ανυπαρξίας Διεθνών Συμβάσεων που να ρυθμίζουν το θέμα, αναζητήθηκαν από τους θεωρητικούς του Διεθνούς Δικαίου εναλλακτικές, προκειμένου να καταστεί δυνατό να υποστηριχθεί ότι και οι επιχειρήσεις έχουν ευθύνες απέναντι στην κοινωνία ως σύνολο⁴. Τούτο δε κρίθηκε αναγκαίο γιατί ελλείψει σχετικού πλαισίου και σε περίπτωση παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι εταιρείες που έχουν σημαντική ισχύ λόγω του οικονομικού τους υπόβαθρου, δεν φέρουν καμία ευθύνη για τις πράξεις τους, με αποτέλεσμα οι ιδιώτες οι οποίοι είναι θύματα αυτών των παραβιάσεων, να μπορούν να στραφούν μόνο στα εθνικά τους δικαστήρια επικαλούμενοι εθνικό δίκαιο για να προστατευτούν⁵.

Για τον λόγο αυτό υποστηρίχθηκε από πολλούς θεωρητικούς η άποψη ότι οι επιχειρήσεις έχουν υποχρεώσεις δυνάμει των Διεθνών Συμβάσεων Προστασίας Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Ειδικότερα, υποστηρίχθηκε η άποψη ότι το περιεχόμενο των συνθηκών, δεν εφαρμόζεται μόνο στις σχέσεις μεταξύ του κράτους και των πολιτών αλλά και σε διαφορές που προκύπτουν ανάμεσα στους ιδιώτες μεταξύ τους. Πρόκειται για την γνωστή στην θεωρία του Συνταγματικού Δικαίου, θεωρία της Τριτενέργειας των ανθρωπίνων Δικαιωμάτων⁶. Η εφαρμογή της θεωρίας της Τριτενέργειας των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ουσιαστικά προκρίνει την οριζόντια εφαρμογή των σχετικών διεθνών συμβάσεων στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών, με αποτέλεσμα να κάμπτεται η αρχική ιδέα περί ιεραρχικής (ήτοι) κάθετης εφαρμογής του ανάμεσα στο κράτος που παραβιάζει και τους ιδιώτες⁷.

³ Joseph S., *Taming the Leviathans: Multinational Enterprises and Human Rights*, Netherlands International Law Review, Volume 46 Issue 2 (1999), pp. 173-174

⁴ United Nations Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, *Principles Relating to Human Rights Conduct of Companies*, UN Doc E/CN.4/Sub.2/2000/WG.2/WP.1, pp.4-5

⁵ Lowe V., *Corporations as International Actors and International Law Makers*, Italian Yearbook of International Law, Volume XIV (2004), p.30

⁶ Karavias M., *Corporate Obligations under International Law*, (First Published 2013 Oxford University Press, pp. 21-22. Για περισσότερες πληροφορίες ως προς την θεωρία της Τριτενέργειας βλ. υπ' αριθμό 27 παραπομπή του Karavias: Alkema, *The Third Party Applicability or Drittwirkung of the European Convention of Human Rights*, in Mastcher F. and h. Petzold (eds.), *Protecting Human Rights: The European Dimension, Studies in Honor of Gerard J. Wiarda*, (First Published 1988 Köln : C. Heymanns) p.36

⁷ *ibid*

Όπως υποστηρίζει και ο Karavias, οι διάφορες θεωρίες των οποίων θεμέλιο είναι η Τριτενέργεια, μπορούν να χωριστούν σε δυο κατηγορίες: α) αυτές που βασίζονται στο γράμμα των συνθηκών και β) αυτές που βασίζονται στην ερμηνεία των συνθηκών. Κατά την άποψή μου οι πιο σημαντικές είναι οι δεύτερες⁸, καθώς κοινό ελάττωμα των πρώτων θεωριών είναι ότι δεν απαντούν ουσιαστικά στο ερώτημα του πως ανυψώνουν σε φορέα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων τις επιχειρήσεις ενώ βάσει των ίδιων των συνθηκών το υποκείμενο που δεσμεύεται είναι το κράτος.

Από τις θεωρίες που βασίζονται στην ερμηνεία των συνθηκών, εξαιρετικά ενδιαφέρουσες είναι η θεωρία των «θετικών υποχρεώσεων» και η «τριμερής τυπολογία των διεθνών υποχρεώσεων»⁹. Οι θεωρίες αυτές, στηρίζονται σε μια εξελικτική ερμηνεία των συνθηκών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στην άποψη ότι στις ανωτέρω συνθήκες πρέπει να εφαρμόζεται μια ερμηνεία η οποία να κατατείνει στην αποτελεσματική προστασία του δικαιώματος, ήτοι το δικαίωμα να προστατεύεται εν τοις πράγμασι και όχι μόνον σε ένα θεωρητικό υπόβαθρο.

Βασικό στοιχείο της ανάλυσης που επιχειρείται, είναι η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Ειδικότερα, από την επισκόπηση των αποφάσεων του Δικαστηρίου τα τελευταία χρόνια, παρατηρείται ότι γίνεται δεκτή η θεωρία των θετικών υποχρεώσεων σε σειρά άρθρων της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Το Δικαστήριο, φαίνεται να αναγνωρίζει ότι η Σύμβαση υποχρεώνει τα κράτη να προστατεύουν τα θεμελιώδη δικαιώματα ακόμα και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών¹⁰.

Στο πεδίο της προστασίας υπάγεται και η υποχρέωση του κράτους να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα προκειμένου να εξασφαλίσει την αποτελεσματική προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ακόμα και από προσβολές ιδιωτών. Οι 3 υποχρεώσεις του κράτους (protect, respect and remedy), όπως απορρέουν από το

⁸ Σε κάθε περίπτωση για τις πρώτες βλ. Karavias M., *Corporate Obligations under International Law*, (First Published 2013 Oxford University Press, pp 23-30

⁹ Η θεωρία αυτή βασίζεται στο τρίπτυχο "Προστασία, σεβασμός, Εκπλήρωση". βλ. *ibid*

¹⁰ Cherednyenko O., *'Towards the Control of Private Acts by the European Court of Human Rights?'*, *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, Volume 13 (2006), p. 198

δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων, είναι διασυνδεδεμένες μεταξύ τους και το κράτος υποχρεούται να τις εκπληρώσει όλες¹¹.

Η πρώτη απόφαση σταθμός του ΕΔΔΑ ήταν στην υπόθεση *Marckx* κατά Βελγίου. Η συγκεκριμένη υπόθεση αφορούσε την μη αναγνώριση ενός παιδιού ως τέκνου γεννημένου εκτός γάμου. Υποστηρίχθηκε λοιπόν ότι υπήρχε παραβίαση του Άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, το οποίο κατοχύρωνε το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή και το δικαίωμα σεβασμού στην οικογενειακή ζωή. Το ΕΔΔΑ λοιπόν στην συγκεκριμένη υπόθεση έκρινε ότι το Κράτος πρέπει όχι μόνο να απέχει από την προσβολή του συγκεκριμένου δικαιώματος, αλλά παράλληλα να προβαίνει σε πράξεις για την προστασία του (όπως για παράδειγμα να νομοθετεί προς αυτήν την κατεύθυνση), καθώς περιέχει και θετικές υποχρεώσεις¹².

Η επόμενη σχετική απόφαση του ΕΔΔΑ ήταν στην υπόθεση *X και Y* κατά Ολλανδίας. Στην συγκεκριμένη περίπτωση υπήρξε για άλλη μια φορά επίκληση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ προκειμένου να θεμελιωθεί παραβίαση της Ολλανδίας να διώξει δράστη σεξουαλικής επίθεσης κατά ενός ανήλικου πνευματικά ανάπηρου ανήλικου παιδιού. Το Δικαστήριο και στην συγκεκριμένη περίπτωση έκρινε ότι στην ΕΣΔΑ περιλαμβάνονται θετικές υποχρεώσεις του Κράτους να φροντίζει την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ακόμα και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών¹³.

Στην υπόθεση *Powell and Rayner* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, οι προσφεύγοντες ισχυρίστηκαν παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ επειδή ο θόρυβος που παράγονταν από το Αεροδρόμιο Heathrow υποβάθμιζε την ποιότητα της ιδιωτικής ζωής τους. Στην συγκεκριμένη υπόθεση μάλιστα, το καθ' ου η προσφυγή κράτος επεσήμανε στο Δικαστήριο ότι ούτε το αεροδρόμιο ούτε κάποια αεροπορική εταιρεία βρίσκονταν υπό την ιδιοκτησία του Κράτους υπό οποιονδήποτε τρόπο¹⁴. Το ΕΔΔΑ, σε μείζονα σκέψη του έκρινε ότι ανεξάρτητα από το εάν υπάρχει παράλειψη της θετικής υποχρέωσης του κράτους να εξασφαλίσει την απόλαυση του

¹¹ Shue H., *'The Interdependence of Duties'*, in Alston P. and Tomasevski K (eds), *The Right to Food* (First Published 1984, Martinus Nijhoff Publications), p.83

¹² Case of *Marckx vs Belgium* Application No. 00006833/74, (ECHR, 16/06/1979), para 31 <available at www.hudoc.echr.coe.int> [accessed 24/12/2016]

¹³ Case of *X and Y vs The Netherlands* Application No. 8978/80, (ECHR, 26/03/1985) para 23 < available at <https://www.coe.int> > [accessed 24/12/2016]

¹⁴ Case of *Powell and Rayner vs United Kingdom* Application No.9310/81, (ECHR, 21/02/1990), para 39 <available at <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:ihrl/94echr90.case.1/law-ihrl-94echr90> >, [accessed 24/12/2016]

Δικαιώματος στους ιδιώτες ή κρατική παρέμβαση, η αντιμετώπιση του καθ' ου είναι η ίδια¹⁵. Επομένως, συνάγεται σαφώς ότι και σε αυτήν την περίπτωση το ΕΔΔΑ έκρινε ότι υπάρχουν σχετικές θετικές υποχρεώσεις των κρατών ως υποκειμένων του Διεθνούς Δικαίου, ακόμα και στις περιπτώσεις εκείνες που οι διαφορές είναι αυστηρά στην σφαίρα των ιδιωτικών σχέσεων.

Παρόμοια έκρινε το ΕΔΔΑ και στην υπόθεση Lopez-Ostra κατά Ισπανίας. Στην προκειμένη περίπτωση η υπόθεση αφορούσε ένα εργοστάσιο επεξεργασίας αποβλήτων, το οποίο εξέπεμπε επιβλαβή και δηλητηριώδη αέρια. Το εργοστάσιο εγκαταστάθηκε σε απόσταση 12 μέτρων από το σπίτι της προσφεύγουσας με αποτέλεσμα να προσβάλλεται τι δικαίωμά της στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή (άρθρο 8 ΕΣΔΑ). Το Δικαστήριο και στην συγκεκριμένη υπόθεση έκρινε ότι το κράτος παραβίασε την θετική υποχρέωσή του να λάβει τα απαραίτητα μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων της προσφεύγουσας επειδή δεν προέβη σε ορθή στάθμιση των εκατέρωθεν δικαιωμάτων¹⁶. Δηλαδή, στην προαναφερθείσα υπόθεση το ΕΔΔΑ προχώρησε ένα βήμα παρακάτω και στάθμισε μεταξύ δυο αντιτιθέμενων δικαιωμάτων δυο ιδιωτών, έκρινε ποιο από αυτά χρήζει της απαραίτητης προστασίας και καταδίκασε το κράτος που δεν έλαβε τα κατάλληλα μέτρα για να επιλύσει σωστά της σχετική σύγκρουση.

Σε πιο πρόσφατη υπόθεση το 2004, το ΕΔΔΑ αντιμετώπισε ξανά το ζήτημα των θετικών υποχρεώσεων των κρατών. Ειδικότερα, στην υπόθεση Oneryildiz κατά Τουρκίας, οι προσφεύγοντες επικαλέστηκαν παραβίαση του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ, που προστατεύει το δικαίωμα στην ζωή, επειδή σύμφωνα με τους ισχυρισμούς τους η Τουρκία δεν έλαβε τα απαραίτητα μέτρα κατά ορυχείου το οποίο εξερράγη, με αποτέλεσμα το θάνατο των στενών συγγενών των προσφευγόντων. Αρχικά το Δικαστήριο έκρινε ότι το περιεχόμενο και ο σκοπός της ΕΣΔΑ πρέπει να ερμηνεύονται με τέτοιο τρόπο ώστε οι διατάξεις της Σύμβασης να εφαρμόζονται με τρόπο πρακτικό και αποτελεσματικό¹⁷. Επομένως, συνάγεται σαφώς ότι το ΕΔΔΑ εφάρμοσε ως εργαλείο για την ερμηνεία της ΕΣΔΑ την θεωρία της

¹⁵ *ibid* para 41

¹⁶ Case of Lopez-Ostra vs Spain Application No. 16798/90, (ECHR, 09/12/1994) para 58, <available at <https://www.escri-net.org/caselaw/2008/lopez-ostra-vs-spain-application-no-1679890> >, [accessed 24/12/2016]

¹⁷ Case of Oneryildiz vs Turkey Application No. 48939/99, (ECHR, 30/11/2004) para 69, < available at <http://www.ecolex.org/details/court-decision/oneryildiz-v-turkey-66f8dbc4-f385-4641-9c3e-00a9f79c68c1/> >, [accessed 24/12/2016]

αποτελεσματικότητας¹⁸. Το Δικαστήριο στην συνέχεια έκρινε ότι το δικαίωμα στην ζωή πρέπει να ερμηνεύεται με τέτοιο τρόπο ώστε να εφαρμόζεται σε οποιαδήποτε δραστηριότητα, είτε δημόσια-κρατική είτε ιδιωτική, ειδικά σε περιπτώσεις που είναι από την φύση τους επικίνδυνες¹⁹.

Τα ζητήματα των θετικών υποχρεώσεων και της αποτελεσματικής ερμηνείας της ΕΣΔΑ ανέκυψαν μια ακόμα φορά το 2005 ενώπιον του ΕΔΔΑ στην υπόθεση Storck κατά Γερμανίας. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, η προσφεύγουσα επικαλέστηκε παραβίαση του άρθρου 5 παρ. 1 της ΕΣΔΑ επειδή σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της κρατήθηκε παράνομα σε ιδιωτικό ψυχιατρικό ίδρυμα παρά την θέλησή της. Το Δικαστήριο και στην υπόθεση αυτή μίλησε για ερμηνεία που κατατείνει σε αποτελεσματική εφαρμογή της Σύμβασης²⁰ και έκρινε ότι ένα κράτος δεν μπορεί να απεκδυθεί των ευθυνών του σε περίπτωση που χορηγεί αρμοδιότητες σε ιδιωτικούς φορείς. Αντίθετα, σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, το κράτος παραμένει υπεύθυνο να εξασκεί αποτελεσματικό έλεγχο και σε ιδιωτικές κλινικές²¹.

Παρόμοια ήταν και η κρίση του Δικαστηρίου στην υπόθεση Söderman κατά Σουηδίας. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, η προσφεύγουσα επικαλέστηκε παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ επειδή ο πατριός της, όταν εκείνη ήταν 14 χρονών, την βιντεοσκοπούσε παράνομα όσο βρισκόταν στο μπάνιο. Η προσφεύγουσα επομένως, υποστήριξε παραβίαση του Δικαιώματός στην προσωπική ζωή. Το Δικαστήριο, στην συγκεκριμένη υπόθεση έκανε για άλλη μια φορά αναφορά στις θετικές υποχρεώσεις των κρατών σύμφωνα με ΕΣΔΑ. Ειδικότερα, σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, "*... επιπροσθέτως προς τις πρωταρχικές αρνητικές υποχρεώσεις, υπάρχουν σύμφυτες θετικές υποχρεώσεις, προς την κατεύθυνση της αποτελεσματικού σεβασμού του δικαιώματος της προσωπικής και οικογενειακής ζωής. Αυτές οι υποχρεώσεις αφορούν την υιοθέτηση μέτρων που κατατείνουν στην εξασφάλιση της προστασίας της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής...*"²².

¹⁸ Για την θεωρία της αποτελεσματικότητας έγινε αναφορά ανωτέρω. Σύμφωνα με αυτή μια Σύμβαση πρέπει να ερμηνεύεται με τέτοιο τρόπο ώστε οι διατάξεις της να καθίστανται εφαρμόσιμες και αποτελεσματικές.

¹⁹ Oneryildiz vs Turkey, ECHR, para 71

²⁰ Case of Storck vs Germany Application No. 61603/00, (ECHR, 16/06/2005), para 102, <available at www.hudoc.echr.coe.int> [accessed 24/12/2016]

²¹ *ibid* para 103

²² Case of Söderman vs Sweden Application No. 5786/2008, (ECHR, 12/11/2013), para 79, <available at www.hudoc.echr.coe.int> [accessed 24/12/2016]

Παρόμοια όμως είναι και η Νομολογία και άλλων Διεθνών Δικαιοδοτικών Οργάνων. Ενδεικτικά, θετικές υποχρεώσεις του κράτους σε υποθέσεις που εντάσσονται στην σφαίρα των σχέσεων ιδιωτών διαπίστωσε το Διαμερικανικό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στην υπόθεση Velasquez-Rodriguez κατά Ονδούρας²³, όπως επίσης και στην υπόθεση Sarayaku κατά Εκουαδόρ²⁴. Τέλος, η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, στο υπ' αριθμό 31 πρόσφατο σχόλιό της²⁵, αναφέρθηκε ρητά στις θετικές υποχρεώσεις των κρατών ακόμα και στις περιπτώσεις εκείνες που η παράνομη συμπεριφορά προέρχεται από ιδιώτες²⁶.

Από τα ανωτέρω συνάγεται σαφώς ότι τα Διεθνή Δικαιοδοτικά Όργανα αλλά και οι αρμόδιες επιτροπές του ΟΗΕ, δέχονται την ύπαρξη των θετικών υποχρεώσεων των κρατών. Όσον όμως αφορά το ζήτημα της πηγής τους, τα πράγματα γίνονται περισσότερο περίπλοκα. Ειδικότερα, όσον αφορά την ΕΣΔΑ, υποστηρίζονται διάφορες θεωρίες για την προέλευση των σχετικών υποχρεώσεων των κρατών-μελών. Σύμφωνα με την πρώτη άποψη, πηγάζουν από το άρθρο 1 της Σύμβασης, σύμφωνα με το οποίο "*Τα Συμβαλλόμενα Μέρη οφείλουν να εξασφαλίσουν στον καθένα εντός της δικαιοδοσίας τους τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που περιλαμβάνονται στο πρώτο μέρος αυτής της Σύμβασης*"²⁷. Σύμφωνα λοιπόν με τους υποστηρικτές της συγκεκριμένης άποψης, ακόμα και στις περιπτώσεις που παραβιάζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα από ιδιώτες, τα κράτη φέρουν ευθύνη επειδή δεν έχουν επιδείξει την δέουσα επιμέλεια για να τα προστατέψουν²⁸. Έχει επίσης υποστηριχθεί ότι οι θετικές υποχρεώσεις πηγάζουν από το άρθρο 17, που απαγορεύει την κατάχρηση οποιουδήποτε δικαιώματος της Σύμβασης από

²³ Case of Velasquez-Rodriguez vs Honduras, (ICHR, 21/07/1989), paras. 166-173, <available at http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_07_ing.pdf> [accessed 24/12/2016]

²⁴ Matter of Pueblo Indigena Sarayku, Order of Provisional Measures, (ICHR, 06/07/2004) paras. 10-11, <available at <http://www.oas.org/en/iachr/indigenous/protection/provisional.asp>>, [accessed 24/12/2016]

²⁵ UN Human Rights Committee (HRC), '*General comment no. 31 [80], The nature of the general legal obligation imposed on States Parties to the Covenant*', 26 May 2004, CCPR/C/21/Rev.1/Add.13, <available at www.refworld.org/docid/478b26ae2.html [accessed 6 January 2017]

²⁶ Ειδικότερα, σύμφωνα με το σχόλιο της Επιτροπής " ... *positive obligations on States Parties to ensure Covenant Rights will only be fully discharged if individuals are protected by the State, not just against violations of Covenant rights by its agents, but also against acts committed by private persons or entities that would impair the enjoyment of Covenants rights in so far as they are amenable to application between private persons or entities...*", *ibid* p. 8

²⁷ Article 1 of the European Convention on Human Rights

²⁸ Harris D.J., O'Boyle M. and Warbick C., *Law of the European Convention on Human Rights*, (First Published 1995, Butterworths), pp. 19-22 · Dremczewski A., *European Human Rights Convention in Domestic Law*, (First Published 1997, Clarendon), p. 221

οποιοδήποτε κράτος, ομάδα ή πρόσωπο, όπως επίσης και από το άρθρο 13, το οποίο προβλέπει αποτελεσματική αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη το πρόσωπο, σε περίπτωση παραβίασης ενός δικαιώματος που κατοχυρώνει η ΕΣΔΑ²⁹. Τέλος, σύμφωνα με άλλη άποψη, η τριτενέργεια εξαρτάται από την ξεχωριστή φύση κάθε δικαιώματος³⁰.

Σκληρή κριτική στις ανωτέρω αποφάσεις τόσο του ΕΔΔΑ όσο και του Διαμερικανικού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ασκεί ο Akandji-Kombe. Ειδικότερα, χαρακτηρίζει ως αθεμελίωτες τις σχετικές κρίσεις των Δικαιοδοτικών Οργάνων και την ίδια την θεωρία των θετικών υποχρεώσεων ως δημιουργήμα των ανωτέρω οργάνων. Αναφέρει δε ότι η αναγνώριση αυτού του είδους των υποχρεώσεων έχουν εισαχθεί στην νομολογία από τα ίδια τα όργανα και ότι συνεπώς αποδεικνύεται σαθρή η θεμελίωση των σχετικών νομικών σκέψεων³¹.

Προσωπικά όμως διαφωνώ με την ανωτέρω άποψη. Κατ' αρχάς, αγνοεί ότι όλες αυτές τις αποφάσεις³² εφάρμοσαν ως ερμηνευτικό εργαλείο την θεωρία της αποτελεσματικότητας, προκειμένου να βρουν το πραγματικό αντικείμενο και τον σκοπό των διατάξεων των Συνθηκών. Ειδικότερα, αντιλαμβανόμενοι οι Δικαστές την πραγματική και ουσιαστική ανάγκη να προστατευτούν αποτελεσματικά τα κατοχυρωμένα δια των Διεθνών Συμβάσεων, ανθρώπινα δικαιώματα, έκριναν ότι το σύστημα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα ήταν ελλιπές εάν δεν προβλέπονταν παράλληλα η υποχρέωση να καταβάλλουν τα κράτη την δέουσα επιμέλεια που τους αναλογεί και να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα, ακόμα σε διαφορές που αφορούν τις σχέσεις ιδιωτών μεταξύ τους. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία σε εκείνες τις περιπτώσεις που ο κρατικός μηχανισμός επιλέγει συνειδητά να λάβει το μέρος του ενός από τους δυο ιδιώτες. Αν γινόταν δεκτή η αντίθετη άποψη δεν θα προστατευόταν το αδύναμο μέρος, με την αιτιολογία ότι δήθεν δεν μπορεί να γίνει δεκτή η τριτενέργεια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε σχέσεις μεταξύ ιδιωτών,

²⁹ MacQueen H.L. and Brodie D., *'Private Rights, Private Law and the Private Domain'*, in Boyle A. et al. (eds.) *Human Rights and Scots Law*, (First Published 2002, Hart Publishing) pp. 141, 151

³⁰ Raphael T., *'The Problem of Horizontal Effect'*, *European Human Rights Law Review* 5 (2000), p, 508

³¹ Akandji-Kombe J.F., *Positive obligations under the European Convention of Human Rights. A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights*, (First Published 2007, Human rights handbooks No. 7, Council of Europe) p. 8

³² Οι οποίες είναι σημαντικά περισσότερες από όσες αναφέρθηκαν στο συγκεκριμένο κεφάλαιο ενδεικτικά.

παρόλο που θα συνέβαλε στην βλάβη αυτή το ίδιο το κράτος, δια της εκούσιας παράλειψής του να θεσπίσει σχετικούς μηχανισμούς. Κάτι τέτοιοι όμως νομίζω αντιτίθεται στον ίδιο τον πυρήνα των διατάξεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που έχουν ως σκοπό, όπως αναφέρει και το ίδιο το άρθρο 1 της ΕΣΔΑ, την διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εντός της δικαιοδοσίας των κρατών. Επιπλέον, κατά την γνώμη μου, οι υποστηρικτές της αντίθετης άποψης, αποτυγχάνουν να δώσουν μια πειστική εξήγηση για την διαφορετική αντιμετώπιση που και οι ίδιοι επιφυλάσσουν στις συμβάσεις οι οποίες πραγματεύονται ζητήματα διαφθοράς, οικονομικών εγκλημάτων ή διεθνούς ποινικού δικαίου³³.

Ας πάρουμε για παράδειγμα την Σύμβαση του ΟΟΣΑ για την καταπολέμηση της δωροδοκίας. Σύμφωνα με τον Jagers, η ανωτέρω σύμβαση όπως και οι συμβάσεις ποινικού αντικείμενου του Συμβουλίου της Ευρώπης, αποτελούν κλασσικά παραδείγματα, σύμφωνα με τα οποία οι επιχειρήσεις έχουν πράγματι υποχρεώσεις να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα³⁴. Πρόκειται δηλαδή για μια προσπάθεια κάποιων διεθνών οργανισμών να δημιουργήσουν σειρά υποχρεώσεων σε επιχειρήσεις, ρυθμίζοντας της συμπεριφορά τους σε συγκεκριμένα ζητήματα, όπως η διαφθοράς, το οργανωμένο έγκλημα κλπ.

Παρόλα αυτά όμως, δεν μπορούμε να πούμε ότι οι σχετικές υποχρεώσεις που αναλαμβάνουν οι επιχειρήσεις είναι άμεσες. Αντίθετα, χαρακτηρίζονται καλύτερα ως έμμεσες υποχρεώσεις³⁵ καθώς ναι μεν φαίνεται να ρυθμίζουν την συμπεριφορά των εταιρειών, περνούν όμως και μέσα από την δέουσα επιμέλεια που πρέπει να επιδείξει το κράτος. Επιπλέον, δεν μπορούμε να πούμε ότι οι επιχειρήσεις καθίστανται εφεξής υποκείμενα του Διεθνούς Δικαίου και ότι σε αυτές απευθύνονται άμεσα υποχρεώσεις προς ρύθμιση της συμπεριφοράς τους. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι και μέσω των έμμεσων υποχρεώσεων δεν ρυθμίζεται η συμπεριφορά των επιχειρήσεων εντός της ιδιωτικής σφαίρας δράσης, όπως σχετικά έχουν κρίνει Διεθνή Δικαιοδοτικά Όργανα σε αρκετές υποθέσεις έως σήμερα.

³³ Την διαφοροποίηση των συγκεκριμένων συμβάσεων δέχεται και ο Karavias, χωρίς όμως να φτάνει στο σημείο να αναγνωρίζει ότι οι επιχειρήσεις φέρουν τις οποιεσδήποτε υποχρεώσεις. βλ. σχετικά Karavias M., *Corporate Obligations under International Law*, (First Published 2013 Oxford University Press, pp 34-38

³⁴ Jagers N., *Corporate Human Rights Obligations: In Search of Accountability*, (First Published in 2002, School of Human Rights Research, Intersentia) p. 33

³⁵ Van Dijk P, Van Hoof F., Van Rijn A., Zwaak L., *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights* (Fourth Publication 2006, Intersentia), p. 31

γ) Οι υποχρεώσεις των επιχειρήσεων βάσει του Διεθνούς Εθιμικού Δικαίου

Όπως συνάγεται από την ανάλυση που επιχειρήθηκε ανωτέρω, η πρακτική των Διεθνών Δικαιοδοτικών Οργάνων όπως Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το Διαμερικανικό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, μας οδηγεί σε περισσότερα σαφή συμπεράσματα ως προς το κατά πόσο οι επιχειρήσεις υπέχουν υποχρεώσεις, άμεσων ή έμμεσων, δυνάμει του διεθνούς συμβατικού δικαίου. Από την άλλη πλευρά, τα πράγματα όσον αφορά το έθιμο ως πηγή του Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου, είναι περισσότερο περίπλοκα.

Σύμφωνα με το άρθρο 38 παράγραφος 1 του Καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, το Διεθνές Έθιμο είναι "*Η γενική πρακτική που γίνεται δεκτή ως κανόνας δικαίου*". Για να υπάρχει επομένως διεθνές έθιμο είναι απαραίτητα δυο στοιχεία: α) Ένα πραγματικό, εξωτερικό, ήτοι η σταθερή και ομοιόμορφη πρακτική³⁶ και β) ένα στοιχείο ψυχολογικό, η πεποίθηση πως η πρακτική αυτή ανταποκρίνεται σε ορισμένη νομική υποχρέωση ή δικαίωμα (*opinio iuris*)³⁷. Από τα ανωτέρω, συνάγεται σαφώς ότι πρέπει να συντρέχουν και τα δυο στοιχεία προκειμένου να μπορούμε να μιλήσουμε για υποχρεώσεις που προέρχονται από το διεθνές εθιμικό δίκαιο.

Ένα από τα πρώτα ερωτήματα που εγείρονται για το συγκεκριμένο ζήτημα, είναι το κατά πόσο μπορούμε να πούμε ότι συνάγονται υποχρεώσεις για τις επιχειρήσεις, δυνάμει της Οικουμενικής Διακήρυξης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Κατ' αρχάς, ένα από τα πρώτα ερωτήματα που τέθηκαν ήταν κατά πόσο η ίδια η Οικουμενική Διακήρυξη, μπορεί να αποτελέσει βάση θεμελίωσης διεθνούς εθιμικού δικαίου, σύμφωνα με το οποίο οι επιχειρήσεις οφείλουν να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα. Οι βασικές απόψεις υπέρ της συγκεκριμένης άποψης, θεμελιώθηκαν κυρίως σε παράγραφο του Προοιμίου της Διακήρυξης³⁸ και στο άρθρο 29

³⁶ Case Concerning the Continental Reef (Libyan Arab Jamahiriya vs Malta), (ICJ, Judgment 03/06/1985), <available at <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?sum=353&p1=3&p2=3&case=68&p3=5> >, [accessed 24/12/2016]

³⁷ Ρούκουνας Ε., *Διεθνές Δίκαιο, Τεύχος Πρώτο, Σχέσεις Διεθνούς και Εσωτερικού Δικαίου, Τρόποι Παραγωγής του Διεθνούς Δικαίου*, (Τρίτη έκδοση 2004, Αντ. Ν. Σάκκουλας), σελ. 91-92

³⁸ "*Η Γενική Συνέλευση Διακηρύσσει ότι η παρούσα Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελεί το κοινό ιδανικό στο οποίο πρέπει να κατατείνουν όλοι οι λαοί και όλα τα έθνη, έτσι ώστε κάθε άτομο και κάθε όργανο της κοινωνίας, με τη Διακήρυξη αυτή διαρκώς στη σκέψη, να καταβάλλει, με τη διδασκαλία και την παιδεία, κάθε προσπάθεια για να αναπτυχθεί ο σεβασμός των δικαιωμάτων και των ελευθεριών αυτών, και να εξασφαλιστεί προοδευτικά, με εσωτερικά και διεθνή*

παράγραφος 1³⁹ αυτής. Κοινό σημείο των ανωτέρων είναι η αναγόρευση των οργάνων της κοινωνίας σε βασικό στοιχείο της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Δεν είναι άραγε οι επιχειρήσεις όργανα της κοινωνίας κατά την προαναφερθείσα έννοια και αν είναι φέρουν τελικά υποχρεώσεις δυνάμει της οικουμενικής διακήρυξης;

Είναι δύσκολο να αμφισβητηθεί ότι οι επιχειρήσεις αποτελούν όργανο της κοινωνίας, ειδικά στο πλαίσιο μιας παγκοσμιοποιημένης οικονομίας όπως η σημερινή. Αυτό όμως που φαίνεται να συνάγεται από το περιεχόμενο της προαναφερθείσας παραγράφου του Προοιμίου είναι ότι κατ' αρχάς, οι όποιες υποχρεώσεις φέρονται να έχουν τα όργανα της κοινωνίας, είναι πρωτεύοντος ηθικού χαρακτήρα και όχι νομικού⁴⁰. Επιπλέον όμως, ανεξάρτητα από το ανωτέρω, ακόμα και αν δεχθούμε ότι δεν πρόκειται για υποχρεώσεις ηθικού χαρακτήρα αλλά ότι στην πραγματικότητα ενέχουν ψήγματα και νομικών υποχρεώσεων, είναι δύσκολο να θεωρηθεί ότι οι υποχρεώσεις αυτές ταυτίζονται με τις αντίστοιχες υποχρεώσεις προστασίας που έχουν τα κράτη⁴¹.

Στο σημείο αυτό έρχεται το συμπληρωματικό επιχείρημα για το άρθρο 29 της Οικουμενικής Διακήρυξης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Σύμφωνα με την άποψη αυτή λοιπόν, με βάση το προαναφερθέν άρθρο καθιερώνεται σχετική υποχρέωση των εταιρειών να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα. Προς υποστήριξη και ενίσχυση του επιχειρήματος, εμπλέκονται και οι Κατευθυντήριες Γραμμές των Ηνωμένων Εθνών για τις Πολυεθνικές Επιχειρήσεις και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Ειδικότερα, υποστηρίζεται ότι εφόσον το ανωτέρω κείμενο αποτέλεσε προϊόν ομόφωνης συναίνεσης των Κρατών Μελών των Ηνωμένων Εθνών και εφόσον όλα τα μέρη που υποστήριξαν την σχετικό κείμενο που επεξεργάστηκε ο καθηγητής John Ruggie, είναι συμβαλλόμενα μέρη και της Οικουμενικής Διακήρυξης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι οι προαναφερθείσες Κατευθυντήριες Γραμμές αποτελούν πρακτική που συμβάλλει στην αναγνώριση και ερμηνεία ήδη υπαρχουσών υποχρεώσεων σε βάρος των πολυεθνικών εταιρειών. Άλλως, μπορούν

μέσα, η παγκόσμια και αποτελεσματική εφαρμογή τους, τόσο ανάμεσα στους λαούς των ίδιων των κρατών μελών όσο και ανάμεσα στους πληθυσμούς χωρών που βρίσκονται στη δικαιοδοσία τους"

³⁹ *Το άτομο έχει καθήκοντα απέναντι στην κοινότητα, μέσα στα πλαίσια της οποίας και μόνο είναι δυνατή η ελεύθερη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.*

⁴⁰ Karavias M., *Corporate Obligations under International Law*, (First Published 2013 Oxford University Press, p77

⁴¹ *ibid* p. 48

να θεωρηθούν κομμάτι ενός ενιαίου *opinio iuris* προς την κατεύθυνση της διαμόρφωσης νέου εθιμικού δικαίου⁴².

Σε αυτήν την κατεύθυνση, ιδιαίτερα σημαντική είναι κατ' αρχάς η ίδια η γλώσσα που χρησιμοποιούν οι Κατευθυντήριες Γραμμές των Ηνωμένων Εθνών. Ειδικότερα, σύμφωνα με την υπ' αριθμό 11 αρχή "... *Business enterprises should respect human rights. This means that they should avoid infringing on the human rights of others and should address adverse human rights impacts with which they are involved...*". Επομένως, συνάγεται σαφώς ότι τα ίδια τα κράτη κατέληξαν ομόφωνα στο συμπέρασμα ότι οι επιχειρήσεις δεν φέρουν δεσμευτικές υποχρεώσεις όσον αφορά την τήρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Επιπλέον, εξαιρετικά σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η πρόσφατη πρόταση του Εκουαδόρ το 2014, για την συγκρότηση ενός οργάνου που θα επεξεργαστεί ένα νομικά δεσμευτικό κείμενο, σύμφωνα με το οποίο οι επιχειρήσεις θα υπέχουν υποχρεώσεων σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁴³. Η πρόταση αυτή υποστηρίχθηκε επίσης από την Βολιβία, την Κούβα, την Νότια Αφρική και την Βενεζουέλα. Το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας ήταν 20 υπέρ, 14 κατά ενώ 13 κράτη απείχαν. Ειδικότερα, κατά την πρότασης ψήφισαν η Ευρωπαϊκή Ένωση, οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Ιαπωνία και η Νότιος Κορέα. Στα κράτη που απείχαν, συμπεριλαμβάνονταν όλα τα κράτη την Λατινικής Αμερικής (πλην αυτών που πρότειναν το σχέδιο)⁴⁴.

Από τα ανωτέρω συνάγεται σαφώς ότι ψήφισαν κατά όλα τα κράτη στο έδαφος των οποίων βρίσκονταν οι μητρικές εταιρείες μεγάλων πολυεθνικών εταιρειών και τα οποία κατά βάση εξήγαγαν επενδυτικά κεφάλαια σε τρίτες χώρες. Από την άλλη πλευρά, χώρες όπως αυτές της Λατινικής Αμερικής που έχουν ανάγκη από επενδύσεις εταιρειών στο έδαφός τους, φάνηκαν διστακτικές και επέλεξαν να απέχουν.

⁴² Kalimo H., Staal T., "*Softness*" in *International Instruments-The case of Transnational Corporations*", *Syracuse Journal of International Law and Commerce*: Volume 42: No. 2, Article 5 (2014), p. 310

⁴³ United Nations, General Assembly Document A/HRC/26/L.22/Rev. 1, (24 June 2014), <available at <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G14/064/48/PDF/G1406448.pdf?OpenElement>> [accessed 24/12/2016]

⁴⁴ Ruggie, John Gerard. 2015. '*Regulating Multinationals: The UN Guiding Principles, Civil Society, and International Legalization*' Regulatory Policy Program Working Paper RPP-2015-04, pp. 8-9, <available at https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2474236>, [accessed 24/12/2016]

Η ανωτέρω εικόνα ενός διχασμένου πλανήτη δεν μπορεί κατά την γνώμη μου να σημαίνει κοινή ομοιόμορφη πρακτική και ύπαρξη ενός *opinio iuris* για την αναγνώριση άμεσων υποχρεώσεων στις επιχειρήσεις. Σημαντική πλειοψηφία των κρατών είναι κατά μιας δεσμευτικής σύμβασης και συνεπώς δεν αναγνωρίζουν την ύπαρξη τέτοιου είδους υποχρεώσεων σε βάρος των εταιρειών. Συνεπώς, κατά την γνώμη μου είναι ακόμα νωρίς να μιλάμε για υποχρεώσεις που απορρέουν από το Διεθνές Εθιμικό Δίκαιο.

δ) Ένα πρώτο Συμπέρασμα

Από όσα αναλύθηκαν έως τώρα μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι οι επιχειρήσεις, υπό την σκοπιά του δημοσίου διεθνούς δικαίου, δεν μπορούν να θεωρηθούν ούτε υποκείμενα ούτε άμεσοι φορείς υποχρεώσεων. Από την άλλη πλευρά, η νομολογία των Διεθνών Δικαιοδοτικών Οργάνων, έχει ανοίξει τον δρόμο της αναγνώρισης των έμμεσων υποχρεώσεων των εταιρειών και της αναγνώρισης μιας αυξημένης υποχρέωσης του κράτους για την λήψη μέτρων δέουσας επιμέλειας σχετικά με την συμπεριφορά των εταιρειών ακόμα και σε σχέσεις που ανάγονται ιδιωτική σφαίρα δράσης των εμπλεκόμενων φορέων. Το τελευταίο, συνιστά σίγουρα μια θετική εξέλιξη προς την κατεύθυνση της ρύθμισης της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων, χωρίς να σημαίνει όμως ότι έχουμε φτάσει ακόμα σε αυτό το στάδιο.

Κεφάλαιο II

Οι υποχρεώσεις των εταιρειών από τα συμβατικά κείμενα

α) Εισαγωγή

Όπως καταλήξαμε ανωτέρω, οι επιχειρήσεις έχουν έμμεσες υποχρεώσεις βάσει του διεθνούς συμβατικού δικαίου να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα, άλλως τα θύματα των παραβιάσεων δύνανται να προσφύγουν για προστασία ενώπιον των διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων. Μεταξύ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που έχουν αποτελέσει αντικείμενο προστασίας στο πεδίο του Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου είναι το δικαίωμα καταπολέμησης της διαφθοράς.

Συνεπώς, εφόσον τα κράτη, βάσει όσων αναφέρθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο, έχουν την υποχρέωση να επιδείξουν δέουσα επιμέλεια στην προστασία ανθρωπίνων δικαιωμάτων ακόμα και σε σχέσεις που ανάγονται στην σφαίρα της ιδιωτικής ζωής και εφόσον παράγονται σχετικές έμμεσες υποχρεώσεις σε βάρος των επιχειρήσεων, κρίνεται σκόπιμο να γίνει ανάλυση των διεθνών συμβατικών κειμένων που ρυθμίζουν ζητήματα διαφθοράς. Ειδικότερα, δύναται έμφαση στις υποχρεώσεις που αναλαμβάνουν τα κράτη να επιβάλλουν στα νομικά πρόσωπα και κατ' επέκταση, στην συμπεριφορά που πρέπει αυτά να επιδεικνύουν.

β) Περιφερειακές διεθνείς συμβάσεις

- Η Διαμερικανική Σύμβαση κατά της Διαφθοράς

Το πρώτο συμβατικό κείμενο το οποίο αφορούσε ζητήματα διαφθοράς, ήταν η "Διαμερικανική Σύμβαση κατά της Διαφθοράς", η οποία υιοθετήθηκε την 29 Μαρτίου 1996 από τον Οργανισμό Αμερικανικών Κρατών. Αποτελεί το αποτέλεσμα προγενέστερων εργασιών του Οργανισμού και εκφράζει τις κοινές ανησυχίες των κρατών μελών του για αυτού του είδους τις δραστηριότητες καθώς και τα αποτελέσματα που μπορούν να έχουν τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα. Πρόκειται για μια ιδιαίτερα σημαντική πρώτη προσπάθεια με την οποία δίνονται ορισμοί για πράξεις διαφθοράς οι οποίες συνδέονται με τρόπο άμεσο με την Δημοκρατία και την χρηστή διοίκηση⁴⁵. Με την συγκεκριμένη σύμβαση επιπλέον, τα κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να θεσπίσουν το αναγκαίο νομικό πλαίσιο που αφορά και την συμπεριφορά των εταιρειών. Ειδικότερα, δυνάμει του άρθρου 3 παράγραφος 7, το κράτος υποχρεούται ρητά να αρνηθεί ευνοϊκή φορολογική μεταχείριση σε εκείνες τις εταιρείες που προβαίνουν σε πράξεις διαφθοράς. Σύμφωνα με την παράγραφο 10 του ανωτέρω άρθρου, κρατικές εταιρείες και ενώσεις προσώπων υποχρεούνται να τηρούν βιβλία εσόδων εξόδων, καθώς και βιβλία που αποτυπώνεται η περιουσιακή τους κατάσταση, ως αποτρεπτικό μέσο για τις συγκεκριμένες οντότητες να διαθέτουν κεφάλαια τα οποία θα μπορούν να διαθέσουν για πράξεις διαφθοράς. Επιπροσθέτως, σύμφωνα με το άρθρο 8 της Σύμβασης, τα συμβαλλόμενα μέρη δεν υποχρεούνται μόνο να απαγορεύουν τις ανωτέρω πράξεις, αλλά επιπλέον και να τιμωρούν, εκτός από τα φυσικά πρόσωπα και τα νομικά που

⁴⁵ Άρθρο 1 και Προοίμιο Διαμερικανικής Σύμβασης κατά της Διαφθοράς

μετέρχονται πράξεις διαφθοράς, όπως αυτές ορίζονται στην σύμβαση και τα οποία έχουν την έδρα τους σε κράτος μέλος της σύμβασης.

Τέσσερα μόλις χρόνια μετά από την εφαρμογή της σύμβασης, τέθηκε σε ισχύ από τα συμβαλλόμενα μέρη ένας εθελοντικός μηχανισμός ελέγχου της συνθήκης. Δυνάμει του ανωτέρω μηχανισμού, κάθε συμβαλλόμενο μέρος υποβάλει την απάντησή του σε ένα ερωτηματολόγιο ως προς την εκπλήρωση των υποχρεώσεών του από την συνθήκη. Η αξιολόγηση των μέτρων που λαμβάνει κάθε κράτος γίνεται σε "γύρους". Η ανωτέρω απάντηση του κράτους στην συνέχεια ελέγχεται από τα υπόλοιπα κράτη-μέλη του οργανισμού (πρόκειται για το επονομαζόμενο peer review system) και συντάσσεται σχετική έκθεση⁴⁶. Η έκθεση που συντάσσει η αρμόδια επιτροπή και τα αποτελέσματα που διαπιστώνει, δημοσιεύονται εφόσον συμφωνεί και το εξεταζόμενο κράτος πριν την ολοκλήρωση του γύρου⁴⁷. Σε κάθε περίπτωση όμως οι εκθέσεις για όλα τα κράτη δημοσιεύονται αμέσως μετά την ολοκλήρωση του κάθε γύρου⁴⁸. Σχόλια από τις κοινωνίες των πολιτών για κάθε απάντηση σε ερωτηματολόγιο δημοσιεύονται επίσης μετά το τέλος κάθε γύρου.⁴⁹ Έως σήμερα, έχουν πραγματοποιηθεί τέσσερις (4) γύροι αξιολογήσεων και βρισκόμαστε ήδη στον πέμπτο. Τα αποτελέσματα κάθε γύρου, έχουν δημοσιευτεί στην σελίδα του Οργανισμού Αμερικανικών Κρατών στο διαδίκτυο⁵⁰.

- Τα κείμενα (instruments) του Συμβουλίου της Ευρώπης

Τον δρόμο της ποινικοποίησης των πράξεων διαφθοράς ακολούθησε και το Συμβούλιο της Ευρώπης. Ειδικότερα, την 27/01/1999 υπεγράφη στο Στρασβούργο η Ποινική Σύμβαση κατά της Διαφθοράς⁵¹. Στην ανωτέρω, εκτός από ποινικοποίηση πράξεων διαφθοράς στον δημόσιο τομέα⁵² προβλέπεται και ποινικοποίηση των

⁴⁶ Αναλυτικά η διαδικασία ελέγχου στην ιστοσελίδα του Οργανισμού Αμερικανικών Κρατών <available at http://www.oas.org/juridico/english/mesicic_reports.htm>, [accessed 09/09/2016].

⁴⁷ *ibid*

⁴⁸ Altamirano G. , 'The Impact of the Inter-American Convention Against Corruption', University of Miami Inter-American Law Review (2007), page 510, <<http://repository.law.miami.edu/umialr/vol38/iss3/2>>, [accessed 09/09/2016]

⁴⁹ *ibid*

⁵⁰ Τα αποτελέσματα ελέγχου των έως σήμερα γύρων είναι δημοσιευμένα στην ιστοσελίδα του Οργανισμού Αμερικανικών Κρατών <available at http://www.oas.org/juridico/english/mesicic_rounds.htm> [accessed 09/09/2016]

⁵¹ Συμβούλιο της Ευρώπης, 'Ποινική Σύμβαση κατά της Διαφθοράς', Στρασβούργο 27/1/1999, European Treaty Series No. 173, <available at <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007f3f5>> [accessed 17/09/2016]

⁵² Άρθρα 2 έως 6 της Ποινικής Σύμβασης κατά της διαφθοράς του Συμβουλίου της Ευρώπης

πράξεων αυτών στα πλαίσια του ιδιωτικού τομέα. Ειδικότερα, δίνεται ορισμός της ενεργητικής⁵³ και της παθητικής⁵⁴ δωροδοκίας στον ιδιωτικό τομέα και γίνεται ρητή αναφορά στο γεγονός ότι η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος (σύμβαση υπ αριθμό 141), εφαρμόζεται και στην περίπτωση των αξιόποινων πράξεων που τελούνται στον ιδιωτικό τομέα⁵⁵. Επιπλέον, ποινικοποιείται και η τέλεση λογιστικών αδικημάτων στον ιδιωτικό τομέα⁵⁶ ενώ ρητά τιμωρούνται και οι συμμετοχικές πράξεις στην τέλεση των ανωτέρω αδικημάτων⁵⁷.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης όμως δεν σταμάτησε εκεί. Προβλέπεται από την Σύμβαση ρητά ποινική ευθύνη νομικών προσώπων⁵⁸ όταν πρόσωπα που έχουν εξουσία εκπροσώπησης (όπως αυτή ακριβώς αναφέρεται στο συγκεκριμένο άρθρο) προβαίνουν στην τέλεση των αξιόποινων πράξεων της ενεργητικής και παθητικής δωροδοκίας, του εμπορίου επιρροής, και του ξεπλύματος βρώμικου χρήματος. Η Σύμβαση όμως, προβλέπει την ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων και σε περίπτωση που δεν τους ασκήθηκε επαρκής έλεγχος με αποτέλεσμα να καταστεί δυνατή η τέλεση των αξιόποινων πράξεων από τα πρόσωπα που αναφέρονται στην παράγραφο 1 περιπτώσεις α' έως γ' του άρθρου 18 της Σύμβασης. Σημειωτέον ότι η καθιέρωση ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση αποκλεισμό της ευθύνης των φυσικών αυτουργών ή συμμετόχων καθώς προβλέπεται ρητά και η δική τους αυτοτελής ευθύνη⁵⁹.

Αξίζει τέλος να αναφερθεί ότι προβλέπεται και εξωεδαφικότητα της συγκεκριμένης Σύμβασης καθώς, σύμφωνα με το άρθρο 17 παράγραφος 1 περίπτωση β' θεμελιώνεται δικαιοδοσία του κράτους μέλους όταν ο φυσικός αυτουργός ή κάποιος συμμετοχος έχει την ιθαγένεια κράτους μέλους του Συμβουλίου της Ευρώπης που έχει κυρώσει την Σύμβαση.

Η σημασία της Ποινικής Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την καταπολέμηση της διαφθοράς συνάγεται σαφώς από το γεγονός ότι με αυτήν πλέον εγκαθίσταται ένας μηχανισμός ελέγχου της εφαρμογής της από τα κράτη μέλη που

⁵³ Άρθρο 7 της Ποινικής Σύμβασης κατά της διαφθοράς του Συμβουλίου της Ευρώπης

⁵⁴ Άρθρο 8 της Ποινικής Σύμβασης κατά της διαφθοράς του Συμβουλίου της Ευρώπης

⁵⁵ Άρθρο 13 της Ποινικής Σύμβασης κατά της διαφθοράς του Συμβουλίου της Ευρώπης

⁵⁶ Άρθρο 14 της Ποινικής Σύμβασης κατά της διαφθοράς του Συμβουλίου της Ευρώπης

⁵⁷ Άρθρο 15 της Ποινικής Σύμβασης κατά της διαφθοράς του Συμβουλίου της Ευρώπης

⁵⁸ Άρθρο 18 της Ποινικής Σύμβασης κατά της διαφθοράς του Συμβουλίου της Ευρώπης

⁵⁹ Άρθρο 18 παρ. 3 της Ποινικής Σύμβασης κατά της διαφθοράς του Συμβουλίου της Ευρώπης

την έχουν κυρώσει⁶⁰. Ειδικότερα, ανατίθεται στην ομάδα των κρατών κατά της διαφθοράς (GRECO) ο έλεγχος της εφαρμογής της Σύμβασης. Ο έλεγχος στα κράτη-μέλη γίνεται με ένα σύστημα αμοιβαίας αξιολόγησης (peer review) που αποτελείται από 2 στάδια: το στάδιο της κατ' εξοχήν αξιολόγησης και το στάδιο του ελέγχου της συμμόρφωσης⁶¹.

Στο στάδιο της αξιολόγησης, αποστέλλεται στο υπό εξέταση κράτος-μέλος ένα ερωτηματολόγιο και με βάση τις απαντήσεις που εμπεριέχονται σε αυτό και άλλα στοιχεία που συλλέγει η GRECO από διάφορες πηγές (πχ από εκπροσώπους της κοινωνίας), πραγματοποιείται επίσημη επίσκεψη στο κράτος. Μετά την επίσκεψη συντάσσεται έκθεση από την επιτροπή που ήλεγξε το κράτος-μέλος, η οποία έκθεση αποστέλλεται πίσω στο υπό αξιολόγηση κράτος με υποσημείωση για αποστολή λεπτομερών σχολίων πριν την υποβολή της για εξέταση και έγκριση στην GRECO. Η έκθεση μπορεί να αναφέρει ότι η νομοθεσία συμμορφώνεται ή δεν συμμορφώνεται με την Σύμβαση. Τα συμπεράσματα της έκθεσης μπορεί να οδηγήσουν σε συστάσεις, δυνάμει των οποίων απαιτείται λήψη μέτρων εντός 18 μηνών ή σε απλές παρατηρήσεις που το υπό εξέταση κράτος-μέλος οφείλει απλά να λάβει υπόψη στο στάδιο ελέγχου της συμμόρφωσης⁶².

Στο στάδιο του ελέγχου της συμμόρφωσης, το υπό εξέταση κράτος αξιολογείται για τα μέτρα τα οποία έλαβε και τις ενέργειες στις οποίες προέβη 18 μήνες μετά την υιοθέτηση της έκθεσης από την GRECO. Σε περίπτωση που η έκθεση δεν έχει εφαρμοστεί πλήρως, προγραμματίζεται περαιτέρω έλεγχος από την GRECO εντός των επόμενων 18 μηνών⁶³. Σύμφωνα δε με το άρθρο 32 του Κανονισμού Λειτουργίας της GRECO, σε περίπτωση παρατεταμένης άρνησης του υπό εξέταση κράτους να λάβει μέτρα προς εφαρμογή των αναγκαίων συστάσεων, προβλέπεται ακόμα και επίσκεψη των πλέον υψηλόβαθμων αξιωματούχων προκειμένου να τονίσουν την σημασία της εφαρμογής των κανόνων. Σε κάθε περίπτωση, σε περίπτωση μη συμμόρφωσης είναι δυνατός ακόμα και ο τερματισμός της διαδικασίας αξιολόγησης του κράτους μέλους και στην περίπτωση αυτή δημοσιεύεται έκθεση μη

⁶⁰ Άρθρο 24 της Ποινικής Σύμβασης κατά της διαφθοράς του Συμβουλίου της Ευρώπης

⁶¹ Council of Europe, GRECO, 'How does GRECO Works?', <available at http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/general/4.%20How%20does%20GRECO%20work_en.asp>, [accessed 17/09/2016]

⁶² ibid

⁶³ ibid

συμμόρφωσης σε συνδυασμό με στοιχεία των ενεργειών που έλαβε το κράτος βάσει των συστάσεων που του έγιναν⁶⁴.

Η GRECO αποτελείται σήμερα από 49 μέλη (48 Ευρωπαϊκά Κράτη και τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής). Παράλληλα, έχουν διαπιστευτεί ως παρατηρητές ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) και τα Ηνωμένα Έθνη⁶⁵.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης όμως δεν ολοκλήρωσε την δράση του κατά της διαφθοράς απλά με την ποινικοποίηση των σχετικών πράξεων. Αντίθετα, αντιλαμβανόμενο ότι πρέπει να αποκαθίστανται και οι βλάβες που έχουν επέλθει στα θύματα των εγκληματικών πράξεων που έχουν υποστεί σχετική ζημία, προέβη στην κατάρτιση της Σύμβασης Αστικού Δικαίου κατά της Διαφθοράς⁶⁶. Η σύμβαση αυτή, προβλέπει αποζημίωση των θυμάτων από πράξεις διαφθοράς⁶⁷ ενώ προβλέπεται μέχρι και ακύρωση οποιοδήποτε συμβολαίου (άρα και στον ιδιωτικό τομέα) που συνάφθηκε έπειτα από τέλεση των σχετικών αξιόποινων πράξεων⁶⁸.

Από τα ανωτέρω, συνάγεται σαφώς ότι το Συμβούλιο της Ευρώπης προβαίνει σε μια προσπάθεια ρύθμισης της συμπεριφοράς των κρατών και έμμεσα των επιχειρήσεων μέσα στα κράτη μέλη του. Για τον λόγο αυτό, έχει εγκαθιδρύσει έναν αποτελεσματικό μηχανισμό έλεγχου των κρατών, ώστε να διασφαλιστεί τελικά η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη τήρηση του περιεχομένου του νομικού πλαισίου για την καταπολέμηση της διαφθοράς.

- Η Σύμβαση για την πρόληψη και την καταπολέμηση της διαφθοράς της Αφρικανικής Ένωσης

⁶⁴ Άρθρο 32 Κανονισμού Λειτουργίας της GRECO, όπως υιοθετήθηκε στο Στρασβούργο την 4-6 Οκτωβρίου 1999 και τροποποιήθηκε τελευταία φορά κατά την 57η συνδιάσκεψη της GRECO την 15-19 Οκτωβρίου στο Στρασβούργο, <available at [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/documents/Greco\(2012\)26_RulesOfProcedure_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/documents/Greco(2012)26_RulesOfProcedure_EN.pdf)>, [accessed 17/09/2016]

⁶⁵ Council of Europe, GRECO, 'What is GRECO?', <available at http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/general/3.%20What%20is%20GRECO_en.asp>, [accessed την 17/09/2016]

⁶⁶ Συμβούλιο της Ευρώπης, "Σύμβαση του Αστικού Δικαίου κατά της Διαφθοράς", Στρασβούργο 4/11/1999, European Treaty Series No. 174 <available at <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007f3f6>>, [accessed την 17/09/2016]

⁶⁷ Άρθρα 2 έως 6 της Σύμβαση του Αστικού Δικαίου κατά της Διαφθοράς του Συμβουλίου της Ευρώπης

⁶⁸ Άρθρο 8 της Σύμβαση του Αστικού Δικαίου κατά της Διαφθοράς του Συμβουλίου της Ευρώπης

Σε επίπεδο περιφερειακών διεθνών οργανισμών, και η Αφρικανική Ένωση έχει καταρτίσει τη "Σύμβαση για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Διαφθοράς"⁶⁹. Η ανωτέρω σύμβαση, πέρα από την λήψη μέτρων για την καταπολέμηση της διαφθοράς στον Δημόσιο Τομέα, ρητά παραθέτει ορισμούς πράξεων διαφθοράς στον ιδιωτικό τομέα⁷⁰. Παράλληλα, προβλέπεται ρητά η λήψη μέτρων στον ιδιωτικό τομέα για την καταπολέμηση των φαινομένων διαφθοράς⁷¹ ενώ αξιοσημείωτη είναι η πρόβλεψη εξωεδαφική εφαρμογή της συνθήκης, με θεμελίωση δικαιοδοσίας των κρατών-μελών στις περιπτώσεις που τα αποτελέσματα των σχετικών πράξεων επηρεάζουν άμεσα κάποιο κράτος μέλος⁷². Γενικότερα, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μια πλήρης Σύμβαση, η οποία περιέχει μεγάλο αριθμό ορισμών για σειρά πράξεων διαφθοράς ενώ υπάρχει πρόβλεψη και για εποπτικό μηχανισμό⁷³, του οποίου όμως οι αρμοδιότητες είναι εμφανώς περιορισμένες και σε καμία περίπτωση δεν ακολουθεί τα υψηλά standards που έθεσε η GRECO.

- Οι νομοθετικές πρωτοβουλίες στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Επόμενη περιφερειακή σύμβαση με αντικείμενο την καταπολέμηση της διαφθοράς ήταν η Σύμβασης για την Προστασία των Οικονομικών Συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων⁷⁴, η οποία τέθηκε σε εφαρμογή την 17/10/2002⁷⁵. Στην ανωτέρω Σύμβαση, θεσπίστηκε ήδη από την αρχική της μορφή διάταξη για την ποινική ευθύνη των διευθυντών της επιχείρησης ή εκείνων των φυσικών προσώπων που έχουν την εξουσία λήψης αποφάσεων ή ελέγχου σε μια επιχείρηση σε περίπτωση

⁶⁹ Αφρικανική Ένωση, " Σύμβαση για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Διαφθοράς ", Μαπούτο 11/07/2003, <http://www.eods.eu/library/AU_Convention%20on%20Combating%20Corruption_2003_EN.pdf>, [accessed 18/09/2016]

⁷⁰ Άρθρο 4 παρ. 1 περιπτώσεις e', f', g' Σύμβασης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Διαφθοράς της Αφρικανικής Ένωσης

⁷¹ Άρθρο 11 Σύμβασης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Διαφθοράς της Αφρικανικής Ένωσης

⁷² Άρθρο 13 παρ. 1 περιπτ. d' Σύμβασης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Διαφθοράς της Αφρικανικής Ένωσης

⁷³ Άρθρο 22 Σύμβασης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Διαφθοράς της Αφρικανικής Ένωσης

⁷⁴ Συμπεριλαμβάνονται δυο Πρωτόκολλα, το πρώτο του 1996 και το δεύτερο του 1997.

⁷⁵ βλ. Ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 'Protecting the EU's financial interests - fight against fraud', < <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3A133019>>, [accessed 10/09/2016]

που οι ανωτέρω μετέρχονται πράξεις διαφθοράς⁷⁶. Παράλληλα, η διάταξη για τον καθορισμό της δικαιοδοσίας κάθε κράτους μέλους⁷⁷, έχει ένα εξαιρετικά ευρύ πεδίο εφαρμογής, προβλέποντας ακόμα και εξωεδαφική εφαρμογή της συνθήκης, στις περιπτώσεις που ο φυσικός αυτουργός είναι υπήκοος του εν λόγω κράτους μέλους. Συνάγεται σαφώς, ότι η συγκεκριμένη διάταξη είναι εξαιρετικά μεγάλης σημασίας, επειδή με τον τρόπο αυτό θεμελιώνεται ποινική ευθύνη ενός διευθυντικού στελέχους μιας επιχείρησης για τις πράξεις διαφθοράς στις οποίες προέβη ακόμα και εκτός της κοινότητας ενώ παράλληλα, δυνάμει του άρθρου 4 περίπτωση 3 της Σύμβασης, θεμελιώνεται δικαιοδοσία του κράτους-μέλους της ιθαγένειάς του.

Φυσικά εξαιρετικής σημασίας για το ζήτημα της διαφθοράς στον ιδιωτικό τομέα, είναι το δεύτερο Πρωτόκολλο της ανωτέρω Σύμβασης, το οποίο εμβαθύνει ακόμα περισσότερο σε ζητήματα ευθύνης των νομικών προσώπων. Ειδικότερα, σύμφωνα με το Δεύτερο Πρωτόκολλο της Σύμβασης, κάθε κράτος-μέλος οφείλει να εξασφαλίσει ότι τα νομικά πρόσωπα θα υπέχουν ευθύνη για πράξεις ενεργητικής ή παθητικής δωροδοκίας και νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες για πράξεις των μελών του που έχουν εξουσία εκπροσώπησης εν ευρεία έννοια (όπως περιγράφεται στο αντίστοιχο άρθρο)⁷⁸. Να σημειωθεί ότι δυνάμει του ανωτέρω Πρωτοκόλλου, το νομικό πρόσωπο θα τιμωρηθεί ακόμα και σε περίπτωση συμμετοχής-συνέργειας των μελών του στις ποινικά κολάσιμες πράξεις που αναφέρει η Σύμβαση⁷⁹.

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα όμως προχώρησε και ένα βήμα παρακάτω στο δεύτερο Πρωτόκολλο της Σύμβασης για την Προστασία των Οικονομικών Συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Θέσπισε υποχρέωση των κρατών μελών να καταρτίσουν το αναγκαίο εθνικό νομικό πλαίσιο, ώστε ακόμα και σε περίπτωση που τα πρόσωπα που έχουν εξουσία εκπροσώπησης⁸⁰ ενός νομικού προσώπου δεν επιδείξουν την απαιτούμενη επιμέλεια με αποτέλεσμα να καταστεί

⁷⁶ Άρθρο 3 της Σύμβασης για την Προστασία των Οικονομικών Συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

⁷⁷ Άρθρο 4 της Σύμβασης για την Προστασία των Οικονομικών Συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

⁷⁸ Άρθρο 3 § 1 εδ. α' του Δεύτερου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης για την Προστασία των Οικονομικών Συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

⁷⁹ Άρθρο 3 § 1 εδ. β' του Δεύτερου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης για την Προστασία των Οικονομικών Συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

⁸⁰ Αναφέρεται συγκεκριμένα στα πρόσωπα που αναφέρονται στο άρθρο 3 § 1 του Δεύτερου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης για την Προστασία των Οικονομικών Συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

δυνατή η τέλεση των άδικων πράξεων που αναφέρονται στην συνθήκη, να θεωρείται υπεύθυνο το νομικό πρόσωπο⁸¹.

Κατά την γνώμη μου, το ανωτέρω άρθρο, με τον τρόπο που έχει διαμορφωθεί η ειδική του υπόσταση, αποτελεί μια πραγματική καινοτομία για την ευθύνη των εταιρειών και των νομικών προσώπων. Εφεξής, δεν χρειάζεται να αποδειχθεί καν ο δόλος των αντιπροσωπευτικών οργάνων μιας εταιρείας. Αρκεί απλά να αποδειχθεί η έλλειψη της προσήκουσας επιμέλειας εκ μέρους των ανωτέρω οργάνων που κατέστησε δυνατή την τέλεση μιας εκ των αξιόποινων πράξεων που αναφέρονται στην συνθήκη. Καθιερώνεται επομένως μια υποχρέωση αποτροπής ενός αποτελέσματος, η παραβίαση της οποίας γεννά αυτοτελώς την ευθύνη του νομικού προσώπου.

Τέλος, ως προς το ζήτημα των κυρώσεων που επιβάλλονται στα νομικά πρόσωπα σε περίπτωση παραβίασης των σχετικών διατάξεων που προβλέπονται από την Σύμβαση και τα Πρωτόκολλα, προβλέπονται κυρώσεις οι οποίες ξεκινάνε από το απλό πρόστιμο ή την χρηματική ποινή και καταλήγουν έως τον αποκλεισμό από τις δημόσιες παροχές-ενισχύσεις, την προσωρινή ή οριστική παύση της εμπορικής δραστηριότητας, την δικαστική εποπτεία και τέλος την διάλυση έπειτα από δικαστική απόφαση⁸².

Επόμενο βήμα στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για την καταπολέμηση της διαφθοράς ήταν η υπογραφή της Σύμβασης των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων περί καταπολεμήσεως της δωροδοκίας στην οποία ενέχονται υπάλληλοι των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ή των Κρατών Μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Η ανωτέρω σύμβαση τέθηκε σε εφαρμογή την 28 Σεπτεμβρίου 2005⁸³.

Στην Σύμβαση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων περί καταπολεμήσεως της δωροδοκίας στην οποία ενέχονται υπάλληλοι των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ή των Κρατών Μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, πέρα από ορισμοί της έννοιας

⁸¹ Άρθρο 3 § 2 του Δεύτερου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης για την Προστασία των Οικονομικών Συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

⁸² Άρθρο 4 του Δεύτερου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης για την Προστασία των Οικονομικών Συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

⁸³ EU, 'Convention Against Corruption Involving Officials', <available at <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3A133027>>, [taccessed 09/09/2016]

"υπάλληλος", "κοινοτικός υπάλληλος" και "εθνικός δημόσιος υπάλληλος"⁸⁴ και ορισμοί των εννοιών "ενεργητική" και "παθητική" δωροδοκία⁸⁵, γίνεται για ακόμα στην ποινική ευθύνη διευθυντών μιας επιχείρησης⁸⁶.

Το πρώτο όμως σημαντικό βήμα για την καταπολέμηση της διαφθοράς στον ιδιωτικό τομέα έγινε με την υπ' αριθμό 98/742/ΔΕΥ Κοινή Δράση του Συμβουλίου⁸⁷. Κατ' αρχάς, ήδη από το προοίμιο της Κοινής Δράσης συνάγεται η σημασία της ρύθμισης του προβλήματος της διαφθοράς στον ιδιωτικό τομέα καθώς το Συμβούλιο ρητά συνδέει τα ζητήματα της δωροδοκίας στον ιδιωτικό τομέα με το οργανωμένο έγκλημα⁸⁸. Γίνεται αντιληπτή συνεπώς η σπουδαιότητα της συγκεκριμένης δράσης, μέσα από την διάδραση που τονίζει το ίδιο το Συμβούλιο.

Το άρθρο 1 περιέχει ορισμούς ως τις έννοιες "πρόσωπο", "νομικό πρόσωπο" και "παράβαση καθήκοντος" ενώ τα άρθρα 2 και 3 ορίζουν την παθητική και την ενεργητική δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα. Η Κοινή Δράση όμως πηγαίνει ένα βήμα παραπέρα και αξιώνει από τα κράτη μέλη να ποινικοποιήσουν τις ανωτέρω αξιόποινες πράξεις, όπως αυτές περιγράφονται⁸⁹. Παράλληλα, προβλέπονται ποινές και για τις περιπτώσεις συνέργειας-συμμετοχής στα ανωτέρω αδικήματα⁹⁰ ενώ καθιερώνεται ευθύνη νομικών προσώπων⁹¹ και θεσπίζονται κυρώσεις⁹² ίδιες με αυτές που θεσπίστηκαν με το Δεύτερο Πρωτόκολλο της Σύμβασης για την Προστασία των Οικονομικών Συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

⁸⁴ Άρθρο 1 της Σύμβασης των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων για την Καταπολέμηση της Δωροδοκίας στην οποία ενέχονται υπάλληλοι των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ή των Κρατών Μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας

⁸⁵ Άρθρα 2 και 3 της Σύμβασης των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων για την Καταπολέμηση της Δωροδοκίας στην οποία ενέχονται υπάλληλοι των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ή των Κρατών Μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας

⁸⁶ Άρθρο 6 της Σύμβασης των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων για την Καταπολέμηση της Δωροδοκίας στην οποία ενέχονται υπάλληλοι των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ή των Κρατών Μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας

⁸⁷ Κοινή Δράση (Συμβούλιο) 98/742/ΔΕΥ κατά της δωροδοκίας στον ιδιωτικό τομέα, OJ L. 358/2

⁸⁸ Στο προοίμιο της Κοινής δράσης αναφέρεται χαρακτηριστικά " έχοντας υπόψη την έκθεση της Ομάδας Υψηλού Επιπέδου για το Οργανωμένο έγκλημα, που εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Άμστερνταμ στις 16 και 17 Ιουνίου 1997, και ιδίως την υπ' αριθ. 6 σύσταση του σχεδίου δράσης για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος της 28ης Απριλίου 1997, η οποία προβλέπει τη χάραξη ολοκληρωμένης πολιτικής για την καταπολέμηση της δωροδοκίας "

⁸⁹ Παράγραφος 2 των άρθρων 2 και 3 της Κοινής Δράσης 98/742/ΔΕΥ κατά της δωροδοκίας στον ιδιωτικό τομέα

⁹⁰ Άρθρο 4 της Κοινής Δράσης 98/742/ΔΕΥ κατά της δωροδοκίας στον ιδιωτικό τομέα

⁹¹ Άρθρο 5 της Κοινής Δράσης 98/742/ΔΕΥ κατά της δωροδοκίας στον ιδιωτικό τομέα

⁹² Άρθρο 6 της Κοινής Δράσης 98/742/ΔΕΥ κατά της δωροδοκίας στον ιδιωτικό τομέα

Εξαιρετικής σημασίας είναι το άρθρο 7 § 1 της Κοινής Δράσης που ρυθμίζει ζητήματα δικαιοδοσίας. Ειδικότερα, σύμφωνα με το συγκεκριμένο άρθρο: "*Κάθε κράτος μέλος λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα για τη θεμελίωση της δικαιοδοσίας του έναντι των αξιόποινων πράξεων που ορίζονται στα άρθρα 2 και 3, όταν η αξιόποινη πράξη έχει τελεστεί: α) εν όλω ή εν μέρει στην επικράτειά του 7 ή β) από υπήκοό του, εφόσον η νομοθεσία του απαιτεί να τιμωρούνται αυτές οι πράξεις και στη χώρα στην οποία τελούνται 7 ή γ) προς όφελος νομικού προσώπου το οποίο λειτουργεί στον ιδιωτικό τομέα και έχει την έδρα του στο έδαφός του.*"

Δεν μπορεί όμως παρά να κριθεί αρνητικά η επιλογή του Κοινοτικού νομοθέτη να επιτρέψει στα κράτη-μέλη να μην εφαρμόσουν τον προαναφερθέντα κανόνα δικαιοδοσίας σε περίπτωση που συντρέχουν "ειδικές περιπτώσεις"⁹³. Με τον τρόπο αυτόν, δίνεται πραγματικά η δυνατότητα στα κράτη να επιλέγουν κατά περίπτωση αν θα εφαρμόσουν τις διατάξεις γεγονός που σίγουρα εγείρει μεγάλες αμφιβολίες.

Με την απόφαση πλαίσιο 2003/568/ΔΕΥ⁹⁴ του Συμβουλίου, η Κοινότητα έκανε ένα ακόμα βήμα προς την καταπολέμηση της διαφθοράς στον ιδιωτικό τομέα. Με την ανωτέρω απόφαση καταργήθηκε η κοινή Δράση 98/742/ΔΕΥ του Συμβουλίου⁹⁵ και δόθηκε νέα ώθηση κατά των πρακτικών δωροδοκίας. Ειδικότερα, δόθηκε ένας νέος πληρέστερος ορισμός για τις πράξεις την ενεργητικής και παθητικής δωροδοκίας⁹⁶. Σε επίπεδο δικαιοδοσίας, δόθηκε το ίδιο ευρύ φάσμα θεμελίωσής της στα κράτη μέλη ενώ περιορίστηκε η δυνατότητα του να μην αποδεχτούν την δικαιοδοσία τους μόνο σε περιπτώσεις εξωεδαφικής εφαρμογής της απόφασης-πλαίσιο⁹⁷.

⁹³ Άρθρο 7 § 2 της Κοινής Δράσης 98/742/ΔΕΥ κατά της δωροδοκίας στον ιδιωτικό τομέα, OJ L. 358/2

⁹⁴ Απόφαση Πλαίσιο (Συμβούλιο) 2003/568/ΔΕΥ κατά για την καταπολέμηση της δωροδοκίας στον ιδιωτικό τομέα, OJ L. 192/54 <available at <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3A133308>> [accessed 17/09/2016]

⁹⁵ Άρθρο 8 Απόφασης Πλαίσιο (Συμβούλιο) 2003/568/ΔΕΥ κατά για την καταπολέμηση της δωροδοκίας στον ιδιωτικό τομέα, OJ L. 192/54 <available at <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3A133308>> [accessed 17/09/2016]

⁹⁶ Άρθρο 2 Απόφασης-Πλαίσιο (Συμβούλιο) 2003/568/ΔΕΥ κατά για την καταπολέμηση της δωροδοκίας στον ιδιωτικό τομέα, OJ L. 192/54 <available at <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3A133308>> [accessed 17/09/2016]

⁹⁷ Άρθρο 7 Απόφασης-Πλαίσιο (Συμβούλιο) 2003/568/ΔΕΥ κατά για την καταπολέμηση της δωροδοκίας στον ιδιωτικό τομέα, OJ L. 192/54 <available at <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3A133308>> [accessed 17/09/2016]

Οι ανωτέρω δράσεις όμως, μπορεί να απεδείκνυαν σαφώς την βούληση της Κοινότητας να θεσπίσει ένα επαρκές κανονιστικό πλαίσιο για τα ζητήματα της διαφθοράς στον ιδιωτικό τομέα, πλην όμως με τα (νομοθετικά) μέσα με τα οποία το έπραξε, εναπόκειται μόνο στην καλή θέληση των κρατών-μελών να τα εφαρμόσουν. Συγκεκριμένα, δυνάμει του άρθρου 34 της Συνθήκης για την ΕΕ⁹⁸ οι αποφάσεις πλαίσιο δεν παράγουν άμεσο αποτέλεσμα. Βέβαια, αυτό δεν σημαίνει ότι σε περίπτωση που προκύψει ζήτημα ως προς την ερμηνεία ή την εφαρμογή της απόφασης πλαίσιο, δεν υπάρχει αρμοδιότητα του ΔΕΚ σύμφωνα με το άρθρο 35 της ΣΕΕ για την επίλυση του ζητήματος⁹⁹.

Το ζήτημα της διαφθοράς αποδεικνύεται ιδιαίτερα φλέγον εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έτσι με την υπ' αριθμό 2008/852/ΔΕΥ απόφαση του Συμβουλίου¹⁰⁰, δημιουργήθηκε ένα δίκτυο επαφής για την καταπολέμηση της διαφθοράς στα κράτη-μέλη, το οποίο συνδέεται με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Europol και την Eurojust¹⁰¹. Τα μέλη του δικτύου δεν ορίζονται μόνο από τα κράτη αλλά και από την Επιτροπή, ενώ προβλέπεται συμμετοχή και της Europol και της Eurojust. Σύμφωνα δε με το άρθρο 3 § 1 της υπ' αριθμό 2008/852/ΔΕΥ απόφαση του Συμβουλίου, "*Το δίκτυο αναλαμβάνει ιδίως τα εξής καθήκοντα: 1. αποτελεί φόρουμ ανταλλαγής πληροφοριών από όλη την ΕΕ σχετικά με αποτελεσματικά μέτρα και την εμπειρία κατά την πρόληψη και καταπολέμηση της διαφθοράς, 2. διευκολύνει την καθιέρωση και ενεργό διατήρηση των επαφών μεταξύ των μελών της. Προς τους σκοπούς αυτούς, διατηρεί, μεταξύ άλλων, ενημερωμένο κατάλογο των σημείων επαφής και θέτει σε λειτουργία ιστοσελίδα*".

Το ζήτημα της διαφθοράς όμως, σε όλους του τομείς, συνεχίζει να "ταλαιπωρεί" τα κράτη μέλη. Στον Δείκτη Διαφθοράς της Διεθνούς Διαφάνειας

⁹⁸ Σύμφωνα με το άρθρο 34 παρ. 2 περίπτωση β' της Συνθήκης της Νίκαιας για την Ευρωπαϊκή Ένωση το Συμβούλιο μπορεί "... Να υιοθετεί αποφάσεις πλαίσιο με σκοπό την προσέγγιση των νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων των κρατών-μελών. Οι αποφάσεις πλαίσιο δεσμεύουν τα κράτη ως προς το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, αλλά αφήνουν στην αρμοδιότητα των εθνικών αρχών την επιλογή του τύπου και των μέσων. Δεν παράγουν άμεσο αποτέλεσμα...".

⁹⁹ Για την δεσμευτικότητα των αποφάσεων πλαίσιο βλ. Παναγιώτης Κανελόπουλος, *Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, (4η έκδοση 28/10/2003, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλα) σελ. 278-280

¹⁰⁰ Απόφαση (Συμβουλίου) 2008/852/ΔΕΥ για ένα δίκτυο σημείων επαφής κατά της διαφθοράς, OJ L. 301/38 < <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=URISERV%3A1f0002>> [accessed 17/09/2016]

¹⁰¹ Άρθρο 1 Απόφασης (Συμβουλίου) 2008/852/ΔΕΥ για ένα δίκτυο σημείων επαφής κατά της διαφθοράς, OJ L. 301/38 <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=URISERV%3A1f0002>> [accessed 17/09/2016]

(Transparency International's Corruption Perception Index), ο οποίος μετρά την αντίληψη για την διαφθορά στον δημόσιο τομέα με κλίμακα από το 0 (αντίληψη για την μέγιστη διαφθορά) έως το 10 (αντίληψη για την ελάχιστη διαφθορά), η μέση τιμή για τα 27 κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης κυμαίνονταν από 6.23 (το έτος 2000) έως 6.30 (το 2010). Στα δε αποτελέσματα του 2010, ο δείκτης για το 1/3 των κρατών μελών ήταν κάτω του 5¹⁰².

Για τον λόγο αυτό, το 2011 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε ανακοίνωση, η οποία περιέχει σειρά από δράσεις για την αντιμετώπιση του ζητήματος της διαφθοράς. Ειδικότερα, προβλέπεται ότι εφεξής θα ανακοινώνεται μια έκθεση κάθε δυο χρόνια η οποία θα περιέχει αναγκαία στοιχεία προκειμένου να διερευνηθούν τάσεις και αδυναμίες, οι οποίες θα πρέπει να καλυφθούν. Επίσης, παροτρύνει τα κράτη μέλη να χρησιμοποιήσουν τα ήδη υπάρχοντα μέσα, όπως την Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά της διαφθοράς ή την Ποινική Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης κατά της διαφθοράς. Επιπλέον, ανακοινώνει την ενδυνάμωση των σχέσεων της Ένωσης με άλλους Διεθνείς Οργανισμούς, όπως για παράδειγμα με το Συμβούλιο της Ευρώπης, με την προσχώρηση της Ένωσης στην ομάδα των κρατών κατά της διαφθοράς (GRECO). Τέλος, εκφράζει την βούληση της Ένωσης να αναλάβει πρωτοβουλίες τόσο στο εσωτερικό της όσο και στο εξωτερικό για την καταπολέμηση της διαφθοράς. Εσωτερικά, η ένωση στοχεύει στην ενίσχυση της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας καθώς και στον εκσυγχρονισμό των κανόνων εκείνων που αφορούν την κατάσχεση των περιουσιακών στοιχείων που προέρχονται από εγκληματικές ενέργειες. Στον εξωτερικό χώρο, η Ένωση δεσμεύεται να συνεχίσει να παρακολουθεί στενά τις πρωτοβουλίες που αναλαμβάνονται κατά της διαφθοράς καθώς και να συνδέει εφεξής την χορήγηση αναπτυξιακών κονδυλίων με την λήψη μέτρων για την καταπολέμηση της διαφθοράς¹⁰³.

¹⁰² Reluca S, 'Corruption or how to tame the shrew with the EU stick: the new anti-corruption Initiative of the European Commission', ERA Forum volume 12 issue 3, (2011), p. 431.

¹⁰³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 'Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, για την καταπολέμηση της διαφθοράς στην Ευρωπαϊκή Ένωση', Βρυξέλες 06/06/2011 COM(2011) Final, <available at http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/news/intro/docs/110606/308/1_en_act_part1_v121.pdf > [accessed 07/09/2016]

Η πρώτη έκθεση δυνάμει της ανωτέρω ανακοίνωσης της Επιτροπής εκδόθηκε τον Φεβρουάριο του 2014 και περιείχε πολύτιμα συμπεράσματα¹⁰⁴. Για παράδειγμα φαίνεται έντονη η διαφοροποίηση από χώρα σε χώρα καθώς σε χώρες όπως η Φινλανδία, η Σουηδία, η Δανία και το Λουξεμβούργο λιγότερο του 1% δήλωσε ότι έπρεπε να προβεί σε πράξη δωροδοκίας ενώ σε χώρες όπως η Κροατία, η Τσεχία, η Βουλγαρία και η Ελλάδα, σε ένα ποσοστό από 6% έως 29 % ζητήθηκε να δωροδοκήσουν εντός των τελευταίων 12 μηνών¹⁰⁵. Να σημειωθεί επίσης ότι όσον αφορά την εφαρμογή της Απόφασης-Πλαίσιο 2003/568/ΔΕΥ ως προς την καταπολέμηση της διαφθοράς στον ιδιωτικό τομέα, τα στοιχεία της έκθεσης έδειξαν ότι η ποιότητα της μεταφοράς της ανωτέρω απόφασης εντός της εθνικής νομοθεσίας κάθε κράτους μέλους είναι άниση. Ειδικότερα, σε πολλές περιπτώσεις δεν έχουν ενσωματωθεί όλα τα απαραίτητα στοιχεία κάθε παράνομης πράξης στην ειδική του εγκλήματος που αποτυπώνεται στην ποινική νομοθεσία κάθε κράτους μέλους ενώ παράλληλα το νομικό πλαίσιο για την ευθύνη των νομικών προσώπων δεν είναι ακόμα επαρκές¹⁰⁶.

Από τα ανωτέρω, διακρίνεται μια επιθυμία της Ένωσης να ρυθμίζει η ίδια ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων που την αφορούν και ειδικά εκείνα τα οποία εμπίπτουν εντός του πεδίου αρμοδιοτήτων που καθορίζουν οι πρωτεύοντες κανόνες-ιδρυτικές συνθήκες. Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η υπ' αριθμό C-176/03 Απόφαση του ΔΕΚ (Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως).

Στην συγκεκριμένη υπόθεση, η Επιτροπή προσέφυγε κατά του Συμβουλίου, για την ακύρωση της υπ' αριθμό 2003/80/ΔΕΥ¹⁰⁷ απόφασης-πλαίσιου του Συμβουλίου. Ειδικότερα, το Συμβούλιο θεώρησε ότι η Επιτροπή δεν είχε αρμοδιότητα να ρυθμίσει με κανονισμό ή οδηγία ζητήματα που αφορούν την ποινικοποίηση πράξεων προσώπων που σχετίζονται με συμπεριφορές που βλάπτουν σοβαρά το περιβάλλον. Για τον λόγο αυτό και εξέδωσε την προαναφερθείσα απόφαση πλαίσιο, κατά της οποίας προσέφυγε τελικά η Επιτροπή. Το Δικαστήριο,

¹⁰⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, " Έκθεση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο- Έκθεση της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά της Διαφθοράς", Βρυξέλες 03/02/2014, COM (2014) 38 Final, <available at http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/documents/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/docs/acr_2014_en.pdf >, [accessed 17/09/2016]

¹⁰⁵ *ibid* σελ. 6

¹⁰⁶ *ibid* σελ. 13

¹⁰⁷ Υπ' αριθμό 2003/80/ΔΕΥ απόφαση πλαίσιο του Συμβουλίου (ΕΚ) για τις Σοβαρές Παραβιάσεις που Βλάπτουν το Περιβάλλον, OJ L 029 <available at <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?qid=1483477287072&uri=CELEX:32003F0080> > [accessed 03/01/2016]

στην συγκεκριμένη υπόθεση έκρινε κατ' αρχάς ότι ο τομέας του περιβάλλοντος εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ένωσης, δυνάμει του άρθρου 175 της ΕΚ και συνεπώς η Κοινότητα μπορεί να λάβει τα νομοθετικά μέτρα που θα αποφασίσει η ίδια για την σχετική ρύθμιση του συγκεκριμένου πεδίου¹⁰⁸. Στην συνέχεια, το ΔΕΚ ασχολήθηκε με το ζήτημα εάν οι κανόνες ποινικού δικαίου και ποινικής δικονομίας, υπάγονται στις αρμοδιότητες της Κοινότητας. Το Δικαστήριο έκρινε ότι κατ' αρχάς δεν αναγνωρίζεται στην Κοινότητα σχετική αρμοδιότητα¹⁰⁹, όμως "... Η τελευταία αυτή διαπίστωση δεν μπορεί ωστόσο να εμποδίσει τον κοινοτικό νομοθέτη, όταν η εφαρμογή αποτελεσματικών, αναλογικών και αποτρεπτικών ποινικών κυρώσεων, εκ μέρους των αρμοδίων εθνικών αρχών, συνιστά απαραίτητο μέτρο για την καταπολέμηση των σοβαρών προσβολών του περιβάλλοντος, να λαμβάνει σχετικά με το ποινικό δίκαιο των κρατών μελών μέτρα τα οποία θεωρεί ότι είναι αναγκαία για να εξασφαλιστεί η πλήρης αποτελεσματικότητα των κανόνων που θεσπίζει στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος..."¹¹⁰.

Από την ανωτέρω απόφαση και το γεγονός ότι η Επιτροπή έχει συμπεριλάβει την διαφθορά στους τομείς που επιθυμεί να ρυθμίσει κατά τρόπο ενιαίο, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι νομοθετικές πρωτοβουλίες της Ένωσης στο προαναφερθέν πεδίο θα κινηθούν προς την κατεύθυνση της ενιαίας ρύθμισης του φαινομένου στον Ευρωπαϊκό χώρο, με παράλληλη ποινικοποίηση των σχετικών αξιόποινων συμπεριφορών¹¹¹. Στην αναδιαμόρφωση του τοπίου θα συμβάλει καθοριστικά και το Δικαστήριο, το οποίο παίρνοντας το μέρος της Επιτροπής στην προαναφερθείσα υπόθεση, κατέδειξε ότι μόνο δια παραγώγου δικαίου δύναται να υπάρξει ενιαία ρύθμιση. Επομένως, η όποια ρύθμιση υπάρξει, που πιθανότατα θα περιλαμβάνει και ποινικοποίηση της συμπεριφοράς των νομικών προσώπων, αν κρίνουμε από το περιεχόμενο της υπ' αριθμό 2003/80/ΔΕΥ¹¹², θα επιβάλλει περαιτέρω υποχρεώσεις

¹⁰⁸ Case C-176/03 *Commission v Council* [2005] ECR I-7879, paras 43-45 <available at <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?qid=1483478757633&uri=CELEX:62003CJ0176> >, [accessed 03/01/2017]

¹⁰⁹ *ibid* para. 47

¹¹⁰ *ibid*, para 48

¹¹¹ Gavouneli M., *'The international system of corruption control'*, in Bantekas I. and Keramidis G. (eds.), *International & European Financial Criminal Law*, (First Published 2006, Butterworths), p. 184

¹¹² Άρθρο 6 της υπ' αριθμό 2003/80/ΔΕΥ απόφαση πλαίσιο του Συμβουλίου (ΕΚ) για τις Σοβαρές Παραβιάσεις που Βλάπτουν το Περιβάλλον, OJ L 029 < available at <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?qid=1483477287072&uri=CELEX:32003F0080> > [accessed 03/01/2016]

στα κράτη-μέλη και τις επιχειρήσεις, τις οποίες μάλιστα εάν τα κράτη δεν τηρήσουν, θα βρεθούν ενώπιον του ΔΕΕ για μη συμμόρφωση με την Ευρωπαϊκή Νομοθεσία.

γ) Οι διεθνείς συμβάσεις του ΟΟΣΑ και του ΟΗΕ

- Τα κείμενα του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

Σε περισσότερο διεθνοποιημένο επίπεδο από του περιφερικούς διεθνείς οργανισμούς, ο ΟΟΣΑ ήδη από τις αρχές του 1990 είχε ξεκινήσει διάλογο για το ζήτημα της διαφθοράς. Από το 1994 έως το 1997 ο ΟΟΣΑ είχε εκδώσει σειρά (μη δεσμευτικών) συστάσεων προς αυτήν την κατεύθυνση¹¹³. Το 1997 όμως, ο ΟΟΣΑ προχώρησε στην κατάρτιση μιας νομικά δεσμευτικής σύμβασης διεθνούς δικαίου, για την καταπολέμηση της διαφθοράς των κρατικών αξιωματούχων στις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές¹¹⁴. Το πεδίο της Σύμβασης είναι καθαρά οικονομικό καθώς αναφέρεται μόνο στην δωροδοκία. Σε κάθε περίπτωση όμως η σημασία της είναι τεράστια, αν αναλογιστεί κανείς ότι τα μέλη του ΟΟΣΑ αντιπροσωπεύουν το 75% των παγκόσμιων εξαγωγών, το 90 % των αλλοδαπών άμεσων επενδύσεων και ελέγχουν το 75 % των πολυεθνικών επιχειρήσεων¹¹⁵.

Στην ανωτέρω Σύμβαση, καθιερώνεται και η ευθύνη των νομικών προσώπων για τις πράξεις διαφθοράς¹¹⁶. Μάλιστα, σύμφωνα με την ίδια την Σύμβαση, ακόμα και σε περίπτωση που στη νομοθεσία των κρατών μελών δεν είναι νοητή η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων, τα κράτη μέλη είναι υποχρεωμένα να λάβουν άλλες αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές κυρώσεις, συμπεριλαμβανομένων των οικονομικών¹¹⁷.

¹¹³ Recommendation on Bribery in International Business Transactions [1994], Recommendation on Tax Deductibility of Bribes to Foreign Public Officials [1996], Recommendation of the Development Assistance Committee on Anti-corruption Proposals for Bilateral Aid Procurement [1996], Revised Recommendation on Bribery in International Business Transactions [1997]

¹¹⁴ Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και ανάπτυξης, "Σύμβαση για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς των Αλλοδαπών Κρατικών Αξιωματούχων στις Διεθνείς Εμπορικές Συναλλαγές" της 21ης Νοεμβρίου 1997 <available at http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/ConvCombatBribery_ENG.pdf > [accessed 18/09/2016]

¹¹⁵ Gavouneli M., 'The international system of corruption control', in Bantekas I. and Keramidas G. (eds.), *International & European Financial Criminal Law*, (First Published 2006, Butterworths), p. 186

¹¹⁶ Άρθρο 2 της Σύμβασης για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς των Αλλοδαπών Κρατικών Αξιωματούχων στις Διεθνείς Εμπορικές Συναλλαγές

¹¹⁷ Άρθρο 3 παράγραφος 2 της Σύμβασης για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς των Αλλοδαπών Κρατικών Αξιωματούχων στις Διεθνείς Εμπορικές Συναλλαγές

Η Σύμβαση του ΟΟΣΑ για την καταπολέμηση της διαφθοράς, προβλέπει επίσης και ένα μηχανισμό ελέγχου της εφαρμογής της Σύμβασης. Ειδικότερα, προβλέπεται ότι το Working Group on Bribery in International Business Transactions είναι επιφορτισμένο με το σχετικό έργο¹¹⁸. Ο έλεγχος της εφαρμογής της Σύμβασης γίνεται έπειτα από περιοδικό έλεγχο που λαμβάνει χώρα από άλλα κράτη-μέλη της Σύμβασης (peer review system) και γίνεται σε τρία στάδια.

Στο πρώτο στάδιο ελέγχεται η συμμόρφωση με τα standard που τίθενται από την Σύμβαση. Συγκεκριμένα, προετοιμάζεται ένα ερωτηματολόγιο από το Working Group, το οποίο αποστέλλεται στα κράτη μέλη προς απάντηση. Παράλληλα διορίζονται εκπρόσωποι από δυο κράτη, ως επικεφαλής. Το υπό εξέταση κράτος πρέπει να απαντά αναλυτικά, παρέχοντας όλα τα απαραίτητα στοιχεία, από τα οποία συνάγεται ότι η εθνική νομοθεσία συνάδει με τις ρυθμίσεις που προβλέπει η Σύμβαση. Η απάντηση του υπό εξέταση κράτους συντάσσεται σε μια από τις δυο επίσημες γλώσσες του ΟΟΣΑ (αγγλικά και γαλλικά) και διανέμεται σε όλα τα κράτη μέλη του Working Group. Έπειτα ακολουθεί η εξέταση της απάντησης του υπό εξέταση κράτους από το Working Group και συντάσσεται έκθεση, η οποία περιέχει τα σχετικά συμπεράσματα. Δίνεται φυσικά η δυνατότητα στο κράτος που ελέγχεται να διατυπώσει την δική του άποψη σχετικά με τα προαναφερθέντα συμπεράσματα. Την άποψή τους μπορεί να κληθούν να παρουσιάσουν και οι δυο επικεφαλής. Στο τέλος, η σχετική έκθεση με τα συμπεράσματά της, τίθεται σε ψηφοφορία και υιοθετείται ή απορρίπτεται από το Working Group¹¹⁹.

Στο δεύτερο στάδιο ελέγχεται εάν το υπό εξέταση κράτος εφαρμόζει αποτελεσματικά την νομοθεσία του. Το στάδιο αυτό ομοιάζει με το πρώτο, όσον αφορά το ερωτηματολόγιο και τον ορισμό των 2 εκπροσώπων-επικεφαλής, περιλαμβάνει όμως και επίσκεψη των επικεφαλής, από κοινού με εκπρόσωπο της γραμματείας του ΟΟΣΑ στο ελεγχόμενο κράτος. Κατά την επίσκεψη, το κράτος υποχρεώνεται να παρέχει όλες τις αναγκαίες πληροφορίες στην ομάδα που το επισκέπτεται και να μην αποκρύπτει στοιχεία. Παράλληλα, η ομάδα ελέγχου, έχει το δικαίωμα να συναντά δικαστές, αστυνομικούς, εφοριακούς και άλλους

¹¹⁸ Άρθρο 12 της Σύμβασης για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς των Αλλοδαπών Κρατικών Αξιωματούχων στις Διεθνείς Εμπορικές Συναλλαγές

¹¹⁹ βλ. Ιστοσελίδα του ΟΟΣΑ, "*phase 1 country monitoring of the OECD Anti-Bribery Convention*", <<http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/phase1countrymonitoringoftheoecdanti-briberyconvention.htm>> [accessed 18/09/2016]

εμπλεκόμενους φορείς στην καταπολέμηση των ζητημάτων διαφθοράς. Έπειτα, ακολουθεί όπως και στο προηγούμενο στάδιο κατάρτιση έκθεσης, μετά από αξιολόγηση όλων των σχετικών στοιχείων και των απόψεων του υπό εξέταση κράτους. Η έκθεση μαζί με τα συμπεράσματα που καταλήγει το Working Group είτε γίνονται δεκτά είτε απορρίπτονται, έπειτα από σχετική ψηφοφορία¹²⁰.

Στο τρίτο στάδιο ελέγχεται η ίδια η εφαρμογή της Σύμβασης από το υπό εξέταση κράτος. Η διαδικασία αξιολόγησης σε αυτό το στάδιο είναι ίδια με αυτή του δεύτερου σταδίου, όπως προεκτέθηκε ανωτέρω¹²¹.

Το 2009, το Συμβούλιο του ΟΟΣΑ προχώρησε σε επικαιροποίηση της Σύμβασης του 1997, μέσω Σύστασης που εξέδωσε. Ιδιάζουσα σημασία έχει το παράρτημα II της Σύστασης αυτής, σύμφωνα με το οποίο καθιερώνονται «καλές πρακτικές» (Good Practices) για την αντιμετώπιση των πρακτικών διαφθοράς και την ορθή εφαρμογή των διατάξεων της Σύμβασης. Ειδικότερα, με το άρθρο 2 του Παρατήματος II της Σύστασης του 2009, προτείνονται στα κράτη εναλλακτικές περιπτώσεις δυνάμει των οποίων θα τιμωρείται ένα νομικό πρόσωπο από πράξεις-παραλείψεις ενός φυσικού προσώπου, ενώ παράλληλα προβλέπεται ευθύνη του νομικού προσώπου και στις περιπτώσεις που η δωροδοκία γίνεται με τη χρησιμοποίηση μεσαζόντων¹²².

Η Σύσταση αποτελεί ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον παράδειγμα κειμένου που ενώ εκδίδεται από το Συμβούλιο, ήτοι ένα όργανο του ΟΟΣΑ, έχει άμεση επίδραση στην Σύμβαση του 1997 και είναι αποτελεσματική στην ρύθμιση της συμπεριφοράς των δρώντων. Κατ' αρχάς, δυνάμει του άρθρου 5 της Σύμβασης του ΟΟΣΑ, οι συστάσεις που εκδίδει το Συμβούλιο δεν είναι νομικά δεσμευτικές αλλά υπάρχει η προσδοκία ότι τα κράτη μέλη θα καταβάλλουν κάθε δυνατή προσπάθεια για την

¹²⁰ βλ. Ιστοσελίδα του ΟΟΣΑ, "Phase 2 country monitoring of the OECD Anti-Bribery Convention", < available at <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/phase2countrymonitoringoftheoecdanti-briberyconvention.htm> > [accessed 18/09/2016]

¹²¹ Ιστοσελίδα του ΟΟΣΑ, "Phase 3 country monitoring of the OECD Anti-Bribery Convention", < available at <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/phase3countrymonitoringoftheoecdanti-briberyconvention.htm> > [accessed 18/09/2016]

¹²² OECD, '*OECD Recommendation for Further Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions*', pp. 9-10 <available at <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/44176910.pdf>> [accessed 18/09/2016]

πλήρη εφαρμογή τους¹²³. Επομένως, υπάρχει μια πολιτική δέσμευση των κρατών μελών να προβούν σε κάθε δυνατή ενέργεια προκειμένου να εφαρμόσουν το περιεχόμενο των Συστάσεων.

Στην περίπτωση της σύστασης του 2009, η σημαντική επίδραση στην Σύμβαση του ΟΟΣΑ και η εκ του αποτελέσματος αυξημένη αποτελεσματικότητά της, έγκειται στο γεγονός ότι ο "Οδηγός Καλών Πρακτικών" που προβλέπεται στο προαναφερθέν Παράρτημα, εντάσσεται στο πεδίο εξέτασης του εποπτικού μηχανισμού ελέγχου (peer review system), που αποτελεί και τον ισχυρό μοχλό πίεσης του Οργανισμού¹²⁴. Επιπλέον, ο οδηγός έχει αρχίσει ήδη να επηρεάζει την συμπεριφορά των κρατών μελών προς αυτήν την κατεύθυνση. Το κλασικότερο παράδειγμα είναι αυτό του Ηνωμένου Βασιλείου και του Νόμου περί Δωροδοκίας του 2010. Σύμφωνα με το άρθρο 7 του ανωτέρω Νόμου, αν μια επιχείρηση λάβει όλα τα πρόσφορα μέτρα για την αντιμετώπιση φαινομένων δωροδοκίας από σχετιζόμενα με αυτή πρόσωπα, δεν ευθύνεται για την τέλεση της πράξης¹²⁵.

Επομένως, συνάγεται σαφώς ότι μπορεί από την μια πλευρά οι Συστάσεις του ΟΟΣΑ να μην είναι νομικά δεσμευτικές, από την άλλη πλευρά δύνανται να λειτουργήσουν με τέτοιο τρόπο ώστε συντονίζοντας την γενικότερη πολιτική των κρατών μελών, να καθίστανται αποτελεσματικές δια του μηχανισμού ελέγχου που διαθέτει ο οργανισμός. Η επιρροή που ασκείται στα κράτη μέλη και στις επιχειρήσεις (λόγω των έμμεσων υποχρεώσεων που αναλαμβάνουν) είναι εξαιρετικά σημαντική καθώς επιτυγχάνεται η ρύθμιση της συμπεριφοράς των δρώντων, που είναι το βασικό ζητούμενο.

- Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς

¹²³ OECD, 'OECD Legal instruments', <available at <https://www.oecd.org/legal/legal-instruments.htm>>, [accessed 03/01/2016]

¹²⁴ Gavouneli M., 'L'effet normatif des mécanismes de suivi : l'exemple de la lutte contre la corruption', in Ascencio H. and Bonucci N. (dir.), *Le pouvoir normatif de l'OCDE*, (First Published 2013, Pedone), p. 52

¹²⁵ Article 7 of the Bribery Act 2010 <available at <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/23/section/7>> [accessed 03/01/2016] · βλ. επίσης Gavouneli M., 'L'effet normatif des mécanismes de suivi : l'exemple de la lutte contre la corruption', in Ascencio H. and Bonucci N. (dir.), *Le pouvoir normatif de l'OCDE*, (First Published 2013, Pedone), p. 52

Σε παγκόσμια κλίμακα, το συμβατικό κείμενο το οποίο δεσμεύει σχεδόν το σύνολο της παγκόσμιας κοινότητας¹²⁶ στην καταπολέμηση της διαφθοράς, είναι η σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά της Διαφθοράς (UNCAC), η οποία τέθηκε σε ισχύ την 14 Δεκεμβρίου 2005¹²⁷. Πρόκειται για ένα κείμενο το οποίο καλύπτει και τις τρεις πτυχές του ζητήματος, ήτοι την πρόληψη, την ποινικοποίηση και την διεθνή συνεργασία¹²⁸. Παράλληλα ορίζεται ένας σημαντικός αριθμός πράξεων διαφθοράς οι οποίες εφεξής θεωρούνται απαγορευμένες, όπως η δωροδοκία, το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, η εκμετάλλευση της εμπορικής επιρροής, η κατάχρηση εξουσίας, ο παράνομος πλουτισμός κλπ.

Το ζήτημα της διαφθοράς στον ιδιωτικό τομέα αντιμετωπίζεται από την UNCAC αρχικά στο άρθρο 12. Ειδικότερα, στο συγκεκριμένο άρθρο τα κράτη υποχρεούνται να λάβουν μέτρα ώστε να αποτρέψουν την διαφθορά στον συγκεκριμένο τομέα και όπου απαιτείται, να επιβάλουν κυρώσεις (αστικές, ποινικές, διοικητικές). Στο ανωτέρω άρθρο μάλιστα αναφέρονται ενδεικτικά μέτρα που μπορεί να λάβει ένα κράτος προς αυτή την κατεύθυνση, όπως για παράδειγμα (μεταξύ των άλλων) την υιοθέτηση από κάθε επιχείρηση ενός Κώδικα Δεοντολογίας¹²⁹, την προώθηση του εσωτερικού ελέγχου εντός των επιχειρήσεων ώστε να είναι αποτελεσματικότερη η πρόληψη και ο εντοπισμός φαινομένων διαφθοράς, τον έλεγχο των οικονομικών στοιχείων των επιχειρήσεων¹³⁰. Επιπροσθέτως, αναφέρεται σειρά πράξεων που πρέπει να απαγορέψει το κράτος στις επιχειρήσεις και κατατείνουν στην διαφάνεια και στον έλεγχο των λογιστικών-οικονομικών στοιχείων των εταιρειών¹³¹. Τέλος, δυνάμει της Σύμβασης απαγορεύεται στα κράτη να

¹²⁶ Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία των Ηνωμένων Εθνών, ο αριθμός των μελών της Σύμβασης ανέρχεται στα 179 κράτη, βλ. Ιστοσελίδα Ηνωμένων Εθνών, 'United Nations Convention against Corruption Signature and Ratification Status as of 19 September 2016', <available at <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/signatories.html>> [accessed 20/09/2016]

¹²⁷ Adopted by UN General Assembly Resolution 58/4, 31 October 2003, UN Doc. A/RES/58/4 (2003); it was signed in Merida, Mexico, on 9-11 December 2003 and entered into force on 14 December 2005; <available at www.unodc.org/undc/en/crime_convention_corruption.html> [accessed 20/09/2016].

¹²⁸ Gavouneli M., 'The international system of corruption control', in Bantekas I. and Keramidas G. (eds.), *International & European Financial Criminal Law*, (First Published 2006, Butterworths), p. 186

¹²⁹ Άρθρο 12 παρ. 2 περίπτωση b' UNCAC

¹³⁰ Άρθρο 12 παρ. 2 περίπτωση f' UNCAC

¹³¹ Άρθρο 12 παρ. 3 UNCAC

δικαιολογούν ως έξοδα μιας επιχείρησης, οποιοδήποτε ποσό σχετίζεται άμεσα ή έμμεσα με πράξεις διαφθοράς¹³².

Η UNCAC επιπλέον ποινικοποιεί το αδίκημα της δωροδοκίας στο ιδιωτικό τομέα¹³³ ενώ παράλληλα προβλέπει όχι μόνο ευθύνη των νομικών προσώπων, τα οποία εμπλέκονται σε πράξεις διαφθοράς αλλά και υποχρέωση επιβολής αστικών, διοικητικών ή ποινικών κυρώσεων σε αυτά, ανάλογα με το εσωτερικό δίκαιο κάθε κράτους-μέλους της Σύμβασης¹³⁴.

Η UNCAC όμως, παρόλο που μπορεί να θεωρηθεί ως υπερπλήρης από άποψη ορισμών και υποχρεώσεων για λήψη μέτρων για την επίτευξη των επιδιωκόμενων αποτελεσμάτων, μειονεκτεί όσον αφορά την εξωεδαφική εφαρμογή της. Ειδικότερα, ενώ όλα τα κράτη είναι υποχρεωμένα να θεμελιώσουν δικαιοδοσία για τις αξιόποινες πράξεις διαφθοράς που διαπράττονται στο έδαφός τους ή σε αυτές που λαμβάνουν χώρα σε πλοίο ή αεροσκάφος υπό την σημαία κράτους-μέλους της UNCAC, δίνεται διακριτική ευχέρεια θεμελίωσης δικαιοδοσίας σε όλες τις υπόλοιπες περιπτώσεις (πχ αν ο θύτης ή το θύμα έχει την ιθαγένεια του κράτους που κύρωσε την ανωτέρω σύμβαση ή αν επηρεάζεται το κράτος αυτό)¹³⁵.

Όσον αφορά το ζήτημα του ελέγχου της συμπεριφοράς των κρατών μελών, το άρθρο 63 προβλέπει την ύπαρξη μηχανισμού εποπτείας της εφαρμογής της Σύμβασης. Κατά την τρίτη συνεδρίαση των κρατών μελών της UNCAC την 9-13 Νοεμβρίου του 2009, με την Απόφαση 3/1 ιδρύθηκε ο ανωτέρω μηχανισμός και εξειδικεύθηκαν οι διατάξεις για τον έλεγχο των κρατών (στο κεφάλαιο IV περιγράφεται αναλυτικά η σχετική διαδικασία).

Συγκεκριμένα προβλέπεται ο έλεγχος από δυο κράτη, εκ των οποίων το ένα πρέπει να είναι από την ίδια γεωγραφική περιοχή με το υπό εξέταση κράτος και κατά προτίμηση του ίδιου νομικού συστήματος. Ο έλεγχος γίνεται με στοιχεία που παρέχει το ίδιο το υπό έλεγχο κράτος, το οποίο δικαιούται να ορίσει έως 15 ειδικούς οι οποίοι θα συμμετέχουν κατά την διάρκεια της διαδικασίας. Όσον αφορά τα κράτη τα οποία συμμετέχουν και σε άλλες συμβάσεις κατά της διαφθοράς, στις οποίες

¹³² Άρθρο 12 παρ. 4 UNCAC

¹³³ Άρθρο 21 UNCAC

¹³⁴ Άρθρο 26 UNCAC

¹³⁵ Άρθρο 42 UNCAC

υπάρχει μετέπειτα μηχανισμός ελέγχου (πχ GRECO), προβλέπεται ότι είναι δυνατόν να αντληθούν και από εκεί στοιχεία για την διενέργεια της αξιολόγησης¹³⁶.

Να σημειωθεί όμως ότι μόνο μετά από έγκριση του αξιολογούμενου κράτους είναι δυνατή επίσκεψη σε αυτό. Πρόκειται ξεκάθαρα για ένα σοβαρό ελάττωμα καθώς είναι βέβαιο ότι η συνομιλία με κρίσιμους παράγοντες που συμμετέχουν στο πόλεμο κατά της διαφθοράς (δικαστές, αστυνομικούς, εφοριακούς κοκ) είναι τουλάχιστον επιβεβλημένη προκειμένου τα συμπεράσματα των επικεφαλής να ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα και να είναι ουσιώδη. Το κράτος είναι βέβαιο υποχρεωμένο να βοηθά όσο το δυνατόν περισσότερο στην συγκέντρωση των απαραίτητων στοιχείων για την διεξαγωγή του ελέγχου αλλά σε καμία περίπτωση δεν αίρεται το προαναφερόμενο μειονέκτημα¹³⁷.

Μετά την ολοκλήρωση της αξιολόγησης συντάσσεται έκθεση από τα διενεργούντα τον έλεγχο κράτη σε συνεργασία το υπό εξέταση μέρος. Εξαιρετικά αρνητικό μπορεί να χαρακτηριστεί το γεγονός ότι η έκθεση που θα συνταχθεί παραμένει εμπιστευτική και μόνο εάν συναινεί το υπό το υπό εξέταση μέρος μπορεί να δημοσιευτεί¹³⁸.

δ) Τα αποτελέσματα των εν λόγω συμβάσεων ως προς την συμπεριφορά των επιχειρήσεων

Οι ανωτέρω συμβάσεις αποτέλεσαν σημαντικό εργαλείο για την ρύθμιση της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων. Ειδικότερα, σημαντικά στοιχεία μπορούμε να αντλήσουμε από τις εκθέσεις του ΟΟΣΑ, οι οποίες παρουσιάζουν τα αποτελέσματα των περιοδικών εξετάσεων που λαμβάνουν χώρα σε διάφορα κράτη.

Στην Γερμανία, κατά το χρονικό διάστημα από την δεύτερη αξιολόγηση έως την τρίτη αξιολόγηση, παρατηρήθηκε μια αυξητική τάση στις υποθέσεις στις οποίες άγονταν ενώπιον των ποινικών ή διοικητικών Δικαστηρίων, νομικά πρόσωπα για

¹³⁶ Ιστοσελίδα των Ηνωμένων Εθνών, 'Mechanism for the Review of Implementation of the -United Nations Convention against Corruption—Basic Documents' pp. 7-9, < available at https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/ReviewMechanism-BasicDocuments/Mechanism_for_the_Review_of_Implementation_-_Basic_Documents_-_E.pdf> [accessed 20/09/2016]

¹³⁷ *ibid*

¹³⁸ *ibid* σελ. 10-11

παραβιάσεις της σχετικής νομοθεσίας περί διαφθοράς¹³⁹. Ειδικότερα, το 2007 καταδικάστηκε για πρώτη φορά νομικό πρόσωπο στην Γερμανία για παραβίαση των σχετικών υποχρεώσεών του. Έως και το 2011, καταδικάστηκαν άλλα 6 νομικά πρόσωπα βάσει των διατάξεων περί διαφθοράς, στοιχείο που υποδηλώνει σαφώς μια βελτίωση στην ρύθμιση της συμπεριφοράς των εταιρειών¹⁴⁰. Μάλιστα, το Γερμανικό Κράτος αδυνατούσε να παρέχει στοιχεία για τον αριθμό των υποθέσεων που έφτασαν ενώπιον των αρμοδίων δικαστηρίων βάσει των διατάξεων για την ευθύνη των νομικών προσώπων αλλά το αποτέλεσμα δεν ήταν καταδικαστικό¹⁴¹. Συνεπώς, ο αριθμός μπορεί να είναι και μεγαλύτερος και σίγουρα θα έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η επόμενη αξιολόγηση, στην οποία προσδοκείται βάσιμα ότι θα περιέχονται περισσότερες πληροφορίες.

Πραγματικά εντυπωσιακά είναι τα αποτελέσματα που αναφέρονται στην αντίστοιχη έκθεση της Γαλλίας. Ειδικότερα, από το 2002 έως το 2005 καταδικάστηκαν 2.340 νομικά πρόσωπα δυνάμει των διατάξεων για την ευθύνη των νομικών προσώπων¹⁴². Υπήρξε δε περαιτέρω παρότρυνση προς την Γαλλία να συνεχίσει να καταρτίζει τους Δικαστές προς την κατεύθυνση της αξιοποίησης των σχετικών ρυθμίσεων, ώστε να αυξηθούν και οι καταδικαστικές αποφάσεις που αφορούν τα αδικήματα της Δωροδοκίας¹⁴³. Συνάγεται επομένως σαφώς ότι ειδικά στην περίπτωση της Γαλλίας, η ρύθμιση της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων είναι έντονη, καθώς είναι μεγάλος ο αριθμός των εταιρειών που έχουν τελικά καταδικαστεί για παραβίαση διατάξεων που αφορούν την ευθύνη των νομικών προσώπων.

Εξαιρετικά διαφωτιστική ήταν και η έκθεση που αφορούσε τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Ειδικότερα, όπως ρητά αναφέρεται στην έκθεση, οι μεγάλες πολυεθνικές επιχειρήσεις έχουν καταβάλλει σημαντική προσπάθεια προκειμένου να διασφαλίσουν την αποτελεσματική συμμόρφωση με τις διατάξεις της σύμβασης. Όπως μάλιστα περιγράφει η έκθεση "*... οι συγκεκριμένες εταιρείες έχουν υψηλή*

¹³⁹ OECD, 'Phase 3 report on implementing the OECD anti-bribery convention in Germany', (2011), p. 25 paras. 66-67, <available at <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/Germanyphase3reportEN.pdf> > [accessed 02/01/2016]

¹⁴⁰ *ibid*

¹⁴¹ *ibid* p. 26 para. 68

¹⁴² OECD, 'phase 3 report on implementing the OECD anti-bribery convention in France' (2012), p. 24 para 55, <available at <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/Francephase3reportEN.pdf> >, [accessed 02/01/2016]

¹⁴³ *ibid* p. 25 para 56

ευαισθησία σε τομείς ευθύνης και γνωρίζουν τι πρέπει να γίνει για την αντιμετώπιση σχετικών προβλημάτων..."¹⁴⁴. Ενθαρρυντικά δε ήταν τα αποτελέσματα και όσον αφορά τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, στις οποίες τόσο η Σύμβαση του ΟΟΣΑ όσο και η νομοθεσία των ΗΠΑ, άσκησε σημαντική επίδραση στην ρύθμιση της συμπεριφοράς τους¹⁴⁵.

ε) Ένα πρώτο συμπέρασμα

Από τα ανωτέρω, συνάγεται σαφώς ότι τόσο τα κράτη αναλαμβάνουν να ρυθμίσουν την συμπεριφορά των επιχειρήσεων, επιβάλλοντας εφεξής σε αυτές υποχρεώσεις όσον αφορά την δράση τους αλλά και ότι και οι επιχειρήσεις πλέον προσαρμόζονται στα νέα δεδομένα και επιδεικνύουν συγκεκριμένη συμπεριφορά. Μάλιστα, η έκθεση του ΟΟΣΑ για τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής είναι χαρακτηριστική της επίδρασης που έχουν τα διεθνή νομικά κείμενα στο ζήτημα της ευθύνης των νομικών προσώπων και της ανάληψης υποχρεώσεων να μην παραβιάζουν τις διατάξεις για την καταπολέμηση της διαφθοράς, η οποία είναι ένα αναγνωρισμένο ανθρώπινο δικαίωμα. Συνεπώς, οι επιχειρήσεις έστω και έμμεσα φέρουν υποχρεώσεις, τις οποίες είναι υποχρεωμένες να τηρήσουν.

Κεφάλαιο III

Υποχρεώσεις σχετικής δεσμευτικότητας

(Soft Law Obligations)

α) Εισαγωγή

Έως τώρα βρισκόμαστε στο εξής σημείο: τα κράτη είναι μεν το κλασσικό υποκείμενο προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων βάσει των Συμβατικών Κειμένων και του Εθνικού Δικαίου όμως από την άλλη πλευρά αναγνωρίζονται έμμεσες υποχρεώσεις στις επιχειρήσεις, οι οποίες εκ του αποτελέσματος δεσμεύονται να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα. Το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώνεται τόσο

¹⁴⁴ OECD, 'Phase 3 report on implementing the oecd anti-bribery convention in the united states' (2010), p. 30 para 101 <available at <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/anti-briberyconvention/UnitedStatesphase3reportEN.pdf> > [accessed 02/01/2016]

¹⁴⁵ ibid

από τις Διεθνείς Συμβάσεις για την καταπολέμηση της διαφθοράς όσο και από την νομολογία των Διεθνών Δικαιοδοτικών Οργάνων, όπως το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ή το Διαμερικανικό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Επομένως, το επόμενο βήμα που αναζητήθηκε ήταν η επιβολή άμεσων υποχρεώσεων προς τις επιχειρήσεις. Ο κλασικός δρόμος προς αυτήν την κατεύθυνση ήταν μια πολυμερής σύμβαση, σύμφωνα με την κλασική μορφή προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο. Τόσο όμως τα κράτη όσο και οι Πολυεθνικές Επιχειρήσεις εξέφραζαν την σφοδρή αντίθεσή τους προς αυτή την κατεύθυνση¹⁴⁶. Χαρακτηριστικό είναι μάλιστα το παράδειγμα της σχετικής πρωτοβουλίας του ΟΗΕ για την ρύθμιση της συμπεριφοράς των πολυεθνικών επιχειρήσεων, η οποία ενώ ξεκίνησε το 1970, κατέληξε τελικά σε ένα αποτέλεσμα το 2011 με την υιοθέτηση των "*Κατευθυντήριων Γραμμών Για τις Επιχειρήσεις και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα*", το οποίο τελικά δεν είναι και νομικά δεσμευτικό υπό την κλασική έννοια του διεθνούς δικαίου (ήτοι "hard law instrument")¹⁴⁷.

Για τον λόγο αυτό αναζητήθηκε η λύση στις υποχρεώσεις σχετικής δεσμευτικότητας, (ήτοι σε "soft law instruments"). Οι υποχρεώσεις σχετικής δεσμευτικότητας είναι εξαιρετικά χρήσιμες σε εκείνες τις περιπτώσεις που είναι δύσκολο να θεσπιστούν δεσμευτικοί κανόνες δικαίου, κυρίως λόγω της έλλειψης βουλήσεως από τα κράτη να αναλάβουν δεσμευτικές υποχρεώσεις¹⁴⁸. Πρόκειται δηλαδή για περιστάσεις όπου τα κράτη ναί μεν δεν είναι έτοιμα να υπογράψουν μια διεθνή συνθήκη αλλά από την άλλη καταλαβαίνουν την ανάγκη μιας πρώτης ρύθμισης ενός συγκεκριμένου πεδίου. Εξ' άλλου, τα σχετικής δεσμευτικότητας κείμενα μπορούν να αποτελέσουν το αναγκαίο σημείο εκκίνησης παραγωγής παραδοσιακών δεσμευτικών κανόνων.

¹⁴⁶ Kalimo H., Staal T., "*Softness*" in *International Instruments-The case of Transnational Corporations*", *Syracuse Journal of International Law and Commerce*: Volume 42: No. 2, Article 5 (2014), p. 274 · Για την δύναμη των επιχειρήσεων και τον κίνδυνο παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εκ μέρους του βλ σχετικά και Blitt R. '*Beyond Ruggie's Guiding Principles on Business and Human Rights: Charting an Embrasive Approach to Corporate HR Compliance*' , *Texas International Law Journal*, Volume 48 Issue 1 (2012), pp. 36-38

¹⁴⁷ Για τις "*Κατευθυντήριων Γραμμών Για τις Επιχειρήσεις και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα*" βλ. αναλυτικά υποκεφάλαιο δ' του παρόντος κεφαλαίου

¹⁴⁸ Sindico F., '*Soft Law and the Elusive Quest for Sustainable Global Governance*' ,*Leiden Journal of International Law* Volume 19 Issue 03 (2006), p. 832

Σε αυτήν την κατεύθυνση, κινήθηκαν τελικά και οι Διεθνείς Οργανισμοί όπως ο ΟΟΣΑ και ο ΟΗΕ, των οποίων τα σχετικής δεσμευτικότητας κείμενα αναλύονται στα επόμενα υποκεφάλαια. Πριν όμως από την ανάλυση των σχετικών κειμένων, προηγείται μια ανάλυση της έννοιας των κανόνων σχετικής δεσμευτικότητας προκειμένου να αξιολογηθεί η ισχύς τους, ήτοι η ικανότητά τους να επηρεάζουν την συμπεριφορά των δρώντων.

β) Σύντομη ανάλυση της έννοιας υποχρεώσεις σχετικής δεσμευτικότητας

Ο όρος "κανόνες σχετικής δεσμευτικότητας" ή άλλως "μαλακό δίκαιο" φαίνεται να εμφανίστηκε στο διεθνές δίκαιο για πρώτη φορά την δεκαετία του 1970. Στην νομική ορολογία, φαίνεται να χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Sir Arnold MacNair αλλά εν τέλει καθιερώθηκε από τον καθηγητή Rene-Jean Dupuy¹⁴⁹.

Οι θεωρητικοί του διεθνούς δικαίου έχουν υποστηρίξει έως σήμερα διαφορετικές θεωρίες, με διαφορετικά κριτήρια η κάθε μια, προκειμένου να γίνει σαφέστερη διάκριση ανάμεσα στους νομικά δεσμευτικούς και στους σχετικά δεσμευτικούς κανόνες του διεθνούς δικαίου. Πολλοί συγγραφείς, κυρίως ρασιοναλιστές, προκειμένου να αναλύσουν την έννοια του μαλακού δικαίου, αναφέρονται αρχικά στα χαρακτηριστικά των νομικά δεσμευτικών κανόνων. Τα στοιχεία αυτά, όπως τα δέχονται και οι Abbot και Snidal είναι η ακρίβεια του κανόνα δικαίου, η παραγωγή υποχρεώσεων από αυτόν και η παροχή δικαιώματος για την ερμηνεία και εφαρμογή του¹⁵⁰. Όποτε λείπει κάποιο από αυτά τα χαρακτηριστικά, συνήθως μιλάμε για κανόνες σχετικής δεσμευτικότητας¹⁵¹. Επίσης, υποστηρίζουν ότι ενώ συνήθως στους νομικά δεσμευτικούς κανόνες, ο έλεγχος της εφαρμογής τους γίνεται από ένα αρμόδιο και αυτόνομο δικαιοδοτικό όργανο, στην περίπτωση των κανόνων σχετικής δεσμευτικότητας, ο σχετικός έλεγχος γίνεται από ένα όργανο στο οποίο κυριαρχεί η κοινή συνεργασία μεταξύ των υποκειμένων του διεθνούς δικαίου¹⁵².

¹⁴⁹ Φατούρος Α. *Προλεγόμενα στην Μελέτη του Μαλακού Δικαίου*, 14 Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου (1994), σελ. 988

¹⁵⁰ Abbott K.W. and Snidal D., *'Hard and Soft Law in International Governance'*, International Organization, Volume 54 issue 3, (2000), p. 421-422

¹⁵¹ *ibid* p. 422

¹⁵² Sindico F., *'Soft Law and the Elusive Quest for Sustainable Global Governance'*, Leiden Journal of International Law Volume 19 Issue 03 (2006), p. 831

Για την μέτρηση του στοιχείου της δεσμευτικότητας, λίγο διαφοροποιημένο είναι το εργαλείο που προτείνουν οι Kalimo και Staal. Ειδικότερα, τα στοιχεία που θεωρούν κρίσιμα είναι: α) το instrumentum (αν πρόκειται δηλαδή για επίσημη πηγή του δικαίου ή για άλλα νομικά κείμενα), β) η υποχρεωτικότητα του κανόνα (βασίζονται κυρίως στην γλώσσα που χρησιμοποιείται στον εκάστοτε κανόνα δικαίου), γ) η ακρίβεια (πόσο λεπτομερειακός και εξειδικευμένος είναι ο κανόνας δικαίου) και δ) η παροχή δικαιώματος ελέγχου και ερμηνείας του κανόνα (φυσικά έχει σχέση και το αντίστοιχο εύρος εξουσίας του κάθε οργάνου)¹⁵³.

Για άλλους θεωρητικούς όμως, αυτός ο πραγματιστικός διαχωρισμός ανάμεσα σε νομικά και σχετικά δεσμευτικούς κανόνες μοιάζει λίγο στείρος. Προκειμένου να εξερευνήσουν μια διαφορετική οπτική του ζητήματος, οι κονστρουκτιβιστές θεωρητικοί εστιάζουν λιγότερο στην δεσμευτικότητα και νομιμότητα των κανόνων και περισσότερο στην αποτελεσματικότητά τους. Με τον τρόπο αυτό προσπαθούν ουσιαστικά να γεφυρώσουν το χάσμα ανάμεσα στο θεωρητικό και το πρακτικό σκέλος των κανόνων δικαίου¹⁵⁴. Πιστεύουν ότι έτσι, τα διεθνή καθεστώτα μπορούν να οδηγήσουν τα κράτη σε αλλαγή της στάσης και της αντίληψής τους πάνω σε ζητήματα, με μεθόδους αλληλεπίδρασης και πειθούς¹⁵⁵.

Την αποτελεσματικότητα, θα την ορίσουμε ως την ικανότητα ενός κανόνα να μεταβάλλει την συμπεριφορά των υποκειμένων και των άλλων παραγόντων του διεθνούς δικαίου. Συνεπώς, η συμμόρφωση σε έναν κανόνα εξαρτάται α) από το κίνητρο και β) την δυνατότητα για συμμόρφωση. Ανάλογα δε σε ποιο πεδίο του διεθνούς δικαίου βρισκόμαστε μπορεί ένα από τα 2 αυτά στοιχεία να αποκτά μεγαλύτερη ή μικρότερη ισχύ¹⁵⁶. Το κίνητρο για την εφαρμογή ενός κανόνα εξαρτάται τις περισσότερες φορές είτε από ένα εν ευρεία έννοια σύστημα κυρώσεων (πχ οικονομικές κυρώσεις, υποχρέωση για αποκατάσταση, προσβολή της φήμης και της αξιοπιστίας κλπ) είτε από ένα σύστημα ανταμοιβών (πχ οικονομικών, ηθικών

¹⁵³ Kalimo H., Staal T., "Softness" in *International Instruments-The case of Transnational Corporations*", *Syracuse Journal of International Law and Commerce*: Volume 42: No. 2, Article 5 (2014), pp. 286-290

¹⁵⁴ Shaffer G. and Pollack M., 'Hard Law vs Soft Law: Alternatives, Complements and Antagonists in *International Governance*', *Minnesota Law Review*, Volume 94, No. 3, p. 713

¹⁵⁵ *ibid* p. 717

¹⁵⁶ Karlsson-Vinkhuyzen S. and Vihma A., 'Comparing Legitimacy and Effectiveness of Global Hard and Soft Law: An Analytical Framework', *Regulation and Governance*, volume 3 (2009), p. 405

κλπ)¹⁵⁷. Όσον αφορά δε την δυνατότητα συμμόρφωσης, ένα κράτος πρέπει όχι μόνο να έχει πραγματική γνώση μέτρων και στρατηγικών για την εφαρμογή των κανόνων αλλά να μπορεί να δαπανήσει κεφάλαια, να διαμορφώσει αναλόγως την δράση των κρατικών φορέων αλλά σε αρκετές περιπτώσεις να επιτρέψει ακόμα και σε μη κρατικούς παράγοντες να αναλάβουν ενεργό ρόλο¹⁵⁸. Για τον λόγο αυτό, πολλές φορές σε περιβαλλοντικά ζητήματα ή ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, προκρίνεται η επιλογή του μαλακού δικαίου προκειμένου να αναλάβουν κάποιες υποχρεώσεις οι πολυεθνικές εταιρείες, μέσω κατευθυντηρίων γραμμών (guidelines) ή κωδικών συμπεριφοράς. Στην συνέχεια, οι κανόνες αυτοί υιοθετούνται από τις ίδιες τις εταιρείες και παίρνουν σάρκα και οστά στα πλαίσια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης κάθε μίας¹⁵⁹.

Κατά την προσωπική μου άποψη, η αποτελεσματικότητα ενός κειμένου (instrument) είναι πράγματι το ασφαλές κριτήριο-στοιχείο με το οποίο μπορούμε να κρίνουμε το εάν τελικά μεταβάλλεται η εξωτερική πραγματικότητα και η συμπεριφορά των υποκειμένων που επηρεάζονται από την εκάστοτε ρύθμιση. Δηλαδή, αν χρησιμοποιήσουμε ως βασικό κριτήριο την αποτελεσματικότητα ενός κειμένου (instrument), θα διαπιστώσουμε ποια είναι η πραγματική ισχύς του και η δεσμευτικότητά του. Συνεπώς, αν ένα κείμενο, ανεξαρτήτως του εάν αρχικά χαρακτηρίζεται ως νομικά ή σχετικά δεσμευτικό, εντέλει πετυχαίνει το επιθυμητό αποτέλεσμα, που δεν είναι άλλο από την υπαγόρευση μιας συγκεκριμένης συμπεριφοράς και την υπακοή των δρώντων στις σχετικές επιταγές, είναι και αποτελεσματικό-δεσμευτικό.

Κατά την γνώμη μου επίσης, το σημαντικότερο εργαλείο που πρέπει να έχει ένα κείμενο (instrument) προκειμένου να είναι αποτελεσματικό, είναι ένας μηχανισμός ελέγχου-επιβολής κυρώσεων. Εάν υπάρχει η σχετική πρόβλεψη, τότε η αποτελεσματικότητα (και συνεπώς και η δεσμευτικότητα) ακόμα και ενός σχετικά δεσμευτικού κειμένου αυξάνεται σημαντικά, αναλόγως φυσικά και των εξουσιών-αρμοδιοτήτων που απονέμονται στο ίδιο το όργανο.

¹⁵⁷ *ibid* p. 406

¹⁵⁸ Chayes A, Chayes Ah., *The New Sovereignty Compliance with International Regulatory Agreements* (Published 1998, Harvard University Press) p. 14

¹⁵⁹ Sindico F., 'Soft Law and the Elusive Quest for Sustainable Global Governance' ,Leiden Journal of International Law Volume 19 Issue 03 (2006), p. 831. Για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη βλ. Κεφάλαιο IV της παρούσας εργασίας.

Στην συνέχεια της εργασίας, θα αναλυθούν τα 3 βασικότερα κείμενα σχετικής δεσμευτικότητας, τα οποία θα ειδικωθούν υπό το πρίσμα της αποτελεσματικότητας τους, προκειμένου να ερευνηθεί η θέση τους στην ρύθμιση των φαινομένων της διαφθοράς των πολυεθνικών εταιρειών.

γ) Οι Κατευθυντήριες Γραμμές του ΟΟΣΑ για τις Πολυεθνικές Εταιρείες (1976)

Οι Κατευθυντήριες Γραμμές του ΟΟΣΑ για τις πολυεθνικές επιχειρήσεις υιοθετήθηκαν το 1976. Έκτοτε, έλαβαν χώρα τροποποιήσεις, οι τελευταίες των οποίων έγιναν το 2000 και το 2011¹⁶⁰. Πρόκειται για το πρώτο κείμενο, το οποίο απευθύνει κανόνες συμπεριφοράς προς τις επιχειρήσεις, οι οποίες είτε προέρχονται από τα συμβαλλόμενα κράτη-μέλη είτε δραστηριοποιούνται σε αυτά¹⁶¹. Συμβαλλόμενα είναι όλα τα κράτη μέλη του ΟΟΣΑ καθώς επίσης και η Αργεντινή, η Αίγυπτος, η Βραζιλία, η Λετονία, η Λιθουανία, το Μαρόκο, το Περού και η Ρουμανία. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει επίσης κληθεί να συμμετέχει και η ίδια, στο πλαίσιο των άρθρων περί Εθνικής Μεταχείρισης¹⁶².

Οι Κατευθυντήριες Γραμμές του ΟΟΣΑ είναι κείμενο νομικά δεσμευτικό για τα κράτη που έχουν προσχωρήσει σε αυτό, σύμφωνα με την Απόφαση του Συμβουλίου του ΟΟΣΑ για τις προαναφερθείσες αρχές του 2000¹⁶³. Σύμφωνα δε με το άρθρο 5 περίπτωση α' της Σύμβασης του ΟΟΣΑ, οι αποφάσεις του Συμβουλίου έχουν δεσμευτική ισχύ για τα κράτη-μέλη του Οργανισμού¹⁶⁴. Επομένως συνάγεται σαφώς ότι τόσο οι Κατευθυντήριες Γραμμές όσο και ο μηχανισμός ελέγχου που

¹⁶⁰ Kalimo H., Staal T., "Softness" in *International Instruments-The case of Transnational Corporations*", *Syracuse Journal of International Law and Commerce*: Volume 42: No. 2, Article 5 (2014), p. 305

¹⁶¹ OECD, "OECD Guidelines for Multinational Enterprises, 2011 Edition", p. 3, <available at <http://www.oecd.org/daf/inv/mne/48004323.pdf>>, [accessed 12/11/2016]

¹⁶² *ibid* p. 7 footnote 1

¹⁶³ Αναφορά στην νομική φύση του κειμένου και στην δεσμευτικότητά του για τα κράτη μέλη γίνεται στις ίδιες τις Κατευθυντήριες Γραμμές, βλ. OECD, 'OECD Guidelines for Multinational Enterprises, Recommendations for responsible business conduct in a global context' p. 13, para. 1, <available at <http://www.oecd.org/daf/inv/mne/48004323.pdf>> [accessed 04/01/2016]

¹⁶⁴ Άρθρο 5 OECD, 'Convention on the Organisation for Economic Co-operation and Development', <available at <http://www.oecd.org/general/conventionontheorganisationforeconomiccooperationanddevelopment.htm>> [accessed 04/01/2016]

εγκαθιδρύεται για τον έλεγχο της εφαρμογής τους, δεσμεύουν όλα τα συμβαλλόμενα κράτη¹⁶⁵.

Στο ανωτέρω κείμενο, και συγκεκριμένα στο κεφάλαιο VII, προβλέπονται ρυθμίσεις για τα ζητήματα διαφθοράς. Ειδικότερα, περιέχονται προβλέψεις για την καθολική απαγόρευση πράξεων δωροδοκίας (ενεργητικής και παθητικής) και εκβιασμού. Εκτός όμως από την ρητή απαγόρευση, τα κράτη-μέλη προχωρούν και ένα βήμα παρακάτω και θεσπίζουν την υποχρέωση εγκαθίδρυσης εσωτερικών μηχανισμών ελέγχου και εφαρμογής των σχετικών υποχρεώσεων. Τέλος, ο ΟΟΣΑ, αναγνωρίζοντας την καθοριστική συμβολή που μπορεί να έχει το πλαίσιο εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, όχι απλώς το προωθεί αλλά προδήλως το ανάγει σε σχετική υποχρέωση¹⁶⁶.

Αν ελέγξουμε τις προαναφερθείσες διατάξεις, θα διαπιστώσουμε ότι αυτές είναι εξαιρετικά πλήρεις και ακριβείς¹⁶⁷. Στο ανωτέρω συμπέρασμα μπορούμε να καταλήξουμε πολύ εύκολα με μόνη την ανάγνωση τόσο των σχετικών απαγορεύσεων για τα ζητήματα διαφθοράς, όπου καλύπτεται μια σειρά περιπτώσεων, όσο και των προβλέψεων στο ίδιο κεφάλαιο ως προς την εγκαθίδρυση μηχανισμών εταιρικής κοινωνικής ευθύνης. Δυστυχώς όμως, μόνο ως σημαντικό μειονέκτημα μπορεί να ειπωθεί η γλώσσα που χρησιμοποιούν οι συντάκτες προκειμένου να υποδηλώσουν την ισχύ της δεσμευτικότητας. Ειδικότερα, σύμφωνα με το κείμενο "... *enterprises should:...*". Η χρήση του "should" αντί του "shall" (ή άλλων λέξεων που να υποδηλώνουν αυξημένης ισχύος δεσμευτικότητα) υποδηλώνει χαμηλό επίπεδο νομικής δεσμευτικότητας.

Από την άλλη πλευρά όμως, εξαιρετικά σημαντική εξέλιξη μπορεί να χαρακτηριστεί το νέο κεφάλαιο IV που προστέθηκε για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ειδικότερα, όπως συνάγεται σαφώς από τα ερμηνευτικά σχόλια του προαναφερθέντος κεφαλαίου, εφεξής ενσωματώνεται και προωθείται το τρίπτυχο

¹⁶⁵ Για το ζήτημα της δεσμευτικότητας των Κατευθυντήριων Γραμμών για τις Πολυεθνικές Επιχειρήσεις βλ. και Kalimo H., Staal T., "*Softness*" in *International Instruments-The case of Transnational Corporations*", *Syracuse Journal of International Law and Commerce*: Volume 42: No. 2, Article 5 (2014), p. 306

¹⁶⁶ OECD, "*OECD Guidelines for Multinational Enterprises, 2011 Edition*", p. 47-50, <available at <http://www.oecd.org/daf/inv/mne/48004323.pdf>>, [accessed 12/11/2016]

¹⁶⁷ Kalimo H., Staal T., "*Softness*" in *International Instruments-The case of Transnational Corporations*", *Syracuse Journal of International Law and Commerce*: Volume 42: No. 2, Article 5 (2014), pp. 306-307

"protect, respect, remedy" των Ηνωμένων Εθνών¹⁶⁸. Συνεπώς, όλες οι πρωτοβουλίες των Η.Ε. (όπως για παράδειγμα τα Ruggie Principles) εφεξής γίνονται υποχρέωση για τα κράτη και πολυεθνικές επιχειρήσεις που δεσμεύονται από τις Κατευθυντήριες Γραμμές, με αποτέλεσμα να αυξάνεται ο αριθμός των ρυθμίσεων που πρέπει να ακολουθούν.

Όπως αναφέρθηκε στο πρώτο υποκεφάλαιο του συγκεκριμένου κεφαλαίου, καθοριστικός παράγοντας για την αποτελεσματικότητα ενός κειμένου (instrument) είναι η ύπαρξη ενός μηχανισμού ελέγχου. Στην περίπτωση των κατευθυντήριων γραμμών του ΟΟΣΑ υπάρχει σχετική πρόβλεψη, τα επονομαζόμενα "National Contact Points" άλλως χάριν συντομίας "NCPs"¹⁶⁹. Ειδικότερα, μετά τις σχετικές τροποποιήσεις του 2000 και του 2011, ο ρόλος τους έχει ενισχυθεί σημαντικά καθώς εφεξής είναι το μοναδικά αρμόδιο όργανο να εξετάζει και να αποφαινεται για κάθε συγκεκριμένη περίπτωση. Πριν το 2000 τα NCPs όχι απλά έδρευαν συνήθως εντός κυβερνητικών χώρων (πχ εντός Υπουργείων) αλλά επιπλέον στις περισσότερες περιπτώσεις η χρησιμότητά τους εξαντλούνταν στα πρωταρχικά στάδια έρευνας κάθε υπόθεσης. Συνήθως, στην συνέχεια προωθούσαν τις υποθέσεις στην Επιτροπή Επενδύσεων του ΟΟΣΑ, η οποία ήταν και η αρμόδια για ζητήματα επεξήγησης και ερμηνείας των κατευθυντήριων γραμμών¹⁷⁰.

Σήμερα τα NCPs κάθε κράτους είναι τα αρμόδια για την εξέταση κάθε υπόθεσης και εφαρμόζουν αποκλειστικά τον Κώδικα Διαδικασίας που έχει θεσπιστεί από τον ΟΟΣΑ, χωρίς αγκυλώσεις από εθνικά νομοθετικά κείμενα¹⁷¹. Συγκεκριμένα, αναλαμβάνουν την υποχρέωση να ερευνήσουν κάθε ζήτημα που τίθεται ενώπιόν τους και στην συνέχεια να μεσολαβήσουν προκειμένου να επιλυθεί η διαφορά που έχει ανακύψει μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών. Για να επιτευχθεί ο ανωτέρω στόχος, μπορούν να αξιοποιήσουν τα "εργαλεία" που προβλέπονται στον προαναφερθέντα Κώδικα Διαδικασίας, όπως για παράδειγμα η συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων φορέων (πχ κράτους, μη κυβερνητικών οργανώσεων, συνδικαλιστικών ενώσεων κλπ), η παροχή συμβουλών και πληροφοριών από άλλα NCPs και καθοδήγηση από

¹⁶⁸ OECD, "OECD Guidelines for Multinational Enterprises, 2011 Edition", p. 31-34, <available at <http://www.oecd.org/daf/inv/mne/48004323.pdf>>, [accessed 12/11/2016]

¹⁶⁹ *ibid* p. 71-75

¹⁷⁰ Schuler G., 'Effective Governance through Decentralized Soft Implementation: The OECD Guidelines for Multinational Enterprises', German Law Journal, Volume 09 No. 11 (2008) pp. 1765-1766

¹⁷¹ *ibid* p. 1766

την Επιτροπή Επενδύσεων, σε περίπτωση που ανακύπτουν προβλήματα ως προς την ερμηνεία και την εφαρμογή των κανόνων¹⁷².

Για κάθε υπόθεση που υποβάλλεται στα NCPs δημοσιεύεται υποχρεωτικά έκθεση που αναφέρει το αποτέλεσμα. Ειδικά σε περίπτωση που οι δυο πλευρές δεν καταλήξουν σε συμφωνία, η έκθεση που δημοσιεύεται πρέπει να περιέχει υποχρεωτικά και προτάσεις που συντείνουν στην εφαρμογή των Κατευθυντήριων Γραμμών του ΟΟΣΑ. Το σύνολο των εκθέσεων κάθε NCP πρέπει να αποστέλλεται ετησίως στην αρμόδια Επιτροπή Επενδύσεων, η οποία επιβλέπει την λειτουργία των NCPs¹⁷³.

Η έρευνα των υποθέσεων που έχουν φτάσει στα NCPs φανερώνει ότι ο σχετικός μηχανισμός του ΟΟΣΑ έχει σημειώσει σημαντικές επιτυχίες. Το 2015 η International Union of Food, Agriculture, Hotel, Restaurant, Catering, Tobacco and Allied Workers Association (IUF) υπέβαλε καταγγελία ενώπιον του NCP των Ηνωμένων Πολιτειών κατά του Sheraton Maldives Full Moon Resorts που βρίσκεται στις Ισπανικές Μαλβίδες και του Sheraton Addis Hotel που βρίσκεται στην Αιθιοπία. Και τα δυο ξενοδοχεία ανήκουν στην εταιρεία "Starwood Hotels and Resorts" η οποία εδρεύει στο Κονέκτικατ των Ηνωμένων Πολιτειών και η οποία από τον Αύγουστο του 2016 είναι πλέον θυγατρική της πολυεθνικής εταιρείας "Marriott International"¹⁷⁴. Η IUF κατηγορούσε την εταιρεία ότι παραβίασε τις Κατευθυντήριες Γραμμές του ΟΟΣΑ με το να απαγορεύει το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι των εργαζομένων, να αρνείται οποιαδήποτε συλλογική διαπραγμάτευση και να προβαίνει σε ομαδικές απολύσεις με σκοπό να εκφοβίσει τους εργαζομένους και να τους αποτρέψει από την ενάσκηση των εργατικών δικαιωμάτων τους. Ολόκληρη η διαπραγμάτευση ανάμεσα στα εμπλεκόμενα μέρη κράτησε 65 εβδομάδες και 3 ημέρες αλλά το τελικό αποτέλεσμα ήταν θετικό. Τον Απρίλιο του 2016 τα μέρη κατέληξαν στην υπογραφή συμβιβασμού

¹⁷² OECD, "OECD Guidelines for Multinational Enterprises, 2011 Edition", p. 72-73 < available at <http://www.oecd.org/daf/inv/mne/48004323.pdf>>, [accessed 12/11/2016]

¹⁷³ *ibid* p. 73-75

¹⁷⁴ βλ. επίσημη ανακοίνωση των εταιρειών στην ηλεκτρονική ιστοσελίδα της εταιρείας με επωνυμία "Marriott International" <<http://news.marriott.com/2016/04/marriott-and-starwood-stockholders-vote-to-approve-merger/>> [τελευταία είσοδος την 14/11/2016]

με τον οποίο επιλύονταν τα υπό κρίση ζητήματα με αποτέλεσμα την θετική έκβαση της υπόθεσης¹⁷⁵.

Άλλη υπόθεση η οποία αναδεικνύει την αποτελεσματικότητα του μηχανισμού του ΟΟΣΑ είναι αυτή του Trabajadores de Starbucks Coffee Chile SA (STSCSA) κατά Starbucks¹⁷⁶. Στην συγκεκριμένη υπόθεση, το συνδικάτο STSCSA, με αίτηση που υπέβαλε ενώπιον του NCP της Χιλής (κράτους μέλους του ΟΟΣΑ) κατηγορούσε την εταιρεία Starbucks με έδρα στην Χιλή, ότι εφάρμοζε στοχευμένες πολιτικές κατά του δικαιώματος του συνέρχεσθαι, προβαίνοντας με αυτόν τρόπο σε διακριτική μεταχείριση κατά των συνδικαλιστών που έφτανε έως και την παράνομη απόλυση. Οι διαπραγματεύσεις διήρκεσαν για 52 εβδομάδες και 5 ημέρες. Τον Φεβρουάριο του 2015 και οι δυο πλευρές συμφώνησαν στην διαμεσολάβηση για την επίλυση της διαφοράς. Η πλευρά των Starbucks όμως επέδειξε εξαιρετικά κακόπιστη συμπεριφορά. Ειδικότερα, κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων και ενώ καταβάλλονταν προσπάθεια για εξεύρεση λύσης, η θυγατρική εταιρεία έδωσε στην δημοσιότητα φωτογραφίες από ένα σεμινάριο της Trade and Union Advisory Committee, στο οποίο παρευρέθη ένα από τα δυο συνδικάτα εργαζομένων που συμμετείχε στην διαδικασία διαμεσολάβησης. Να σημειωθεί ότι τα Starbucks είχαν ήδη ενημερωθεί μήνες νωρίτερα για το γεγονός ότι είχαν προσκληθεί τα εμπλεκόμενα συνδικάτα στο σεμινάριο, χωρίς να υπάρχει η οποιαδήποτε αντίδραση από την εταιρεία εκείνη την χρονική στιγμή. Μετά την δημοσίευση των φωτογραφιών και την ρητορική της θυγατρικής εταιρείας (ότι δήθεν με την σχετική συμπεριφορά των οργάνων του ΟΟΣΑ παραβιάζονται οι ρυθμίσεις των Guidelines), το NCP της Χιλής έκλεισε την υπόθεση προβαίνοντας σε αυστηρές συστάσεις προς την εταιρεία. Αυτό ήταν αρκετό να εγερθούν σοβαρές αντιδράσεις κατά της εταιρείας από το ευρύ κοινό με αποτέλεσμα να αναγκαστεί η Starbucks να έρθει σε συμφωνία με τα συνδικάτα των εργαζομένων σε χρονικό διάστημα μικρότερο του ενός μήνα. Η

¹⁷⁵ Case of Starwood Hotels and Resorts Worldwide vs International Union of Food, Agriculture, Hotel, Restaurant, Catering, Tobacco and Allied Workers Association (IUF), (Trade and Union Advisory Committee), <available at <http://www.tuacoedmneguidelines.org/CaseDescription.asp?id=194>>, [accessed 14/11/2016]

¹⁷⁶ Case of Trabajadores de Starbucks Coffee Chile SA (STSCSA) vs Starbucks (Trade and Union Advisory Committee), <available at <http://www.tuacoedmneguidelines.org/CaseDescription.asp?id=179> > [accessed 14/11/2016].

σχετική συμφωνία περιελάμβανε μάλιστα μέχρι και αυξήσεις μισθών και άλλες οικονομικής φύσεως παροχές¹⁷⁷.

Από μια σύντομη επισκόπηση των υποθέσεων που έχουν τεθεί υπόψη των NCP¹⁷⁸ μπορεί κανείς να καταλήξει σε δυο απλά συμπεράσματα: α) ότι ένα ποσοστό μεγαλύτερο του 50 % των υποθέσεων έχει θετική έκβαση¹⁷⁹ και β) ότι οι περισσότερες υποθέσεις έχουν φτάσει ενώπιον των NCP ανεπτυγμένων-βιομηχανικών χωρών, με χαρακτηριστικότερο το NCP των Ηνωμένων Πολιτειών που έχει λάβει το 17,4 % των συνολικών καταγγελιών¹⁸⁰. Κατά την γνώμη μου λοιπόν, συνάγεται ότι πρόκειται για έναν αποτελεσματικό μηχανισμό καθώς ένα ποσοστό θετικής επίλυσης διαφορών που ξεπερνά το 50 % δεν συναντάται συχνά. Για παράδειγμα δεν μπορεί να πει κανείς με ασφάλεια ότι το αντίστοιχο ποσοστό των υποθέσεων που άγονται προς επίλυση ενώπιον των Ελληνικών Δικαστηρίων και καταλήγουν σε θετικά αποτελέσματα για τους εργαζομένους των επιχειρήσεων, είναι τόσο υψηλό.

Από τα ανωτέρω, συνάγεται σαφώς ότι οι Κατευθυντήριες Γραμμές του ΟΟΣΑ για τις Πολυεθνικές Επιχειρήσεις, είναι ένα αποτελεσματικό κείμενο. Αποτελείται από ρητές και σαφείς διατάξεις και δημιουργεί ένα συγκροτημένο πλέγμα δεσμεύσεων για τους εμπλεκόμενους φορείς. Ταυτόχρονα εγκαθιδρύεται και ένας δεσμευτικός¹⁸¹ μηχανισμός ελέγχου και επίλυσης διαφορών (δια της διαμεσολάβησης). Η ύπαρξη αυτού του μηχανισμού, που επιτρέπει την εξέταση καταγγελιών και την έναρξη διαδικασίας διαπραγματεύσεων, είναι το στοιχείο που προσδίδει μεγάλη αποτελεσματικότητα στις κατευθυντήριες γραμμές καθώς δημιουργεί το απαραίτητο κίνητρο εξαναγκασμού προς τους εμπλεκόμενους φορείς. Συνάγεται δε σαφώς ότι προκειμένου να επιτύχουμε ένα θετικό αποτέλεσμα σε έναν τομέα εξαιρετικά ρευστό που μάλιστα επιδέχεται διαφορετικού χειρισμού λόγω της πολυπλοκότητάς του, δεν είναι ανάγκη να καταφεύγουμε σε κλασικές λύσεις αλλά σε αυτές που αποδίδουν. Είναι λοιπόν δύσκολο να ισχυριστεί κανείς ότι το

¹⁷⁷ *ibid*

¹⁷⁸ Trade and Union Advisory Committee, *'List of All Cases'*, <available at <http://www.tuacoecdmnguidelines.org/Cases.asp?Closed=Y>>, [accessed 14/11/2016]

¹⁷⁹ Σε σύνολο 184 υποθέσεων, 57 είχαν θετική έκβαση 54 αρνητική ενώ οι υπόλοιπες είναι ακόμα ανοιχτές, βλ. *ibid*

¹⁸⁰ Trade and Union Advisory Committee, *'Key Statistics'*, <available at <http://www.tuacoecdmnguidelines.org/statistics.asp>>, [accessed 14/11/2016]

¹⁸¹ Η δεσμευτικότητα της δημιουργίας των NCPs και της υιοθέτησης του σχετικού πλαισίου για τα κράτη μέλη του ΟΟΣΑ προκύπτει ρητά από το άρθρο 5 της Σύμβασης του ΟΟΣΑ.

συγκεκριμένο κείμενο, παρόλο που θεωρείται ότι παράγει σχετικής δεσμευτικότητας υποχρεώσεις, δεν είναι αποτελεσματικό και ότι επί της ουσίας δεν επηρεάζει την δράση των εμπλεκόμενων μερών.

δ) Οι Κατευθυντήριες Γραμμές των Ηνωμένων Εθνών για τις Επιχειρήσεις και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα

Οι Κατευθυντήριες Γραμμές για τις Επιχειρήσεις και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, είναι το πλέον πρόσφατο κείμενο των Ηνωμένων Εθνών, με το οποίο επιχειρείται μια προσέγγιση στο ούτως ή άλλως δύσβατο πεδίο του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τις πολυεθνικές εταιρείες. Αποτέλεσε συνέχεια της πρωτοβουλίας που ξεκίνησε το 1970, όταν ο Γενικός Γραμματέας του Συμβουλίου Οικονομίας και Κοινωνικών Ζητημάτων του Ο.Η.Ε. (Economic and Social Council), ζήτησε από μια ομάδα διακεκριμένων προσώπων να εξετάσουν το θέμα της επίδρασης των πολυεθνικών εταιρειών στην οικονομική ανάπτυξη¹⁸² και στις διεθνείς σχέσεις. Η ανωτέρω ομάδα προέκρινε την σύσταση μιας Επιτροπής, η οποία θα κατέληγε στην θέσπιση ενός κώδικα συμπεριφοράς για τις επιχειρήσεις. Οι προσπάθειες συνεχίστηκαν για αρκετές δεκαετίες χωρίς όμως ουσιαστικό αποτέλεσμα, καθώς το σχετικό Σχέδιο Κώδικα του 1990 δεν υιοθετήθηκε, λόγω των αντιδράσεων που δημιουργήθηκαν από ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες¹⁸³.

Τα επόμενα χρόνια ο ΟΗΕ συνέχισε τις σχετικές προσπάθειες. Για τον λόγο αυτό αναπτύχθηκαν δυο παράλληλες πρωτοβουλίες. Η πρώτη ήταν το Global Compact¹⁸⁴ το 1999 το οποίο προωθήθηκε από τον Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών Kofi Annan και αφορά συγκεκριμένες αρχές σε τομείς ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως τα εργασιακά, το περιβάλλον και ζητήματα κατά της διαφθοράς¹⁸⁵. Η δεύτερη ήταν η δημιουργία μιας ομάδας εργασίας το 1998 από την Υποεπιτροπή Προώθησης και Προστασίας Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, η οποία θα επιχειρούσε να καταγράψει σε έναν κατάλογο από δεσμεύσεις των επιχειρήσεων στο πεδίο της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ο κατάλογος αυτός

¹⁸² Τονίστηκε ειδικά η επίδραση που ασκείται στις αναπτυσσόμενες χώρες.

¹⁸³ Deva Surya, 'Guiding Principles on Business and Human Rights: implications for Companies', European Company Law Volume 9, issue 2 (2012), p. 102

¹⁸⁴ Αναλύεται στο κεφάλαιο IV της παρούσας εργασίας

¹⁸⁵ βλ. αναλυτικά τις 10 αρχές στην ιστοσελίδα των Ηνωμένων Εθνών, 'The Ten Principles of the UN Global Compact', <available at <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles>>, [accessed 14/12/2016]

καταρτίστηκε και παραδόθηκε στην Υποεπιτροπή το 2003, η οποία και τον ενέκρινε και τον προώθησε ως σχέδιο στην Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων¹⁸⁶. Ενώπιον της Επιτροπής όμως, το σχέδιο απορρίφθηκε¹⁸⁷.

Έπειτα από τα ανωτέρω, το 2005 κρίθηκε απαραίτητο να υπάρξει μια περαιτέρω πρόοδος στο συγκεκριμένο ζήτημα. Συνεπώς, η Επιτροπή ζήτησε από τον Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών, να διορίσει έναν Ειδικό Εντεταλμένο (Special Representative of the Secretary General), ώστε να δοθεί νέα ώθηση στο εγχείρημα. Την θέση αυτή ανέλαβε ο Καθηγητής John Ruggie. Το 2008¹⁸⁸ ο Καθηγητής Ruggie κατέληξε σε ένα πρώτο πλαίσιο, το οποίο αποτέλεσε την βάση για τις Κατευθυντήριες Γραμμές των Ηνωμένων Εθνών για τις Επιχειρήσεις και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα¹⁸⁹. Την 16/06/2011 το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών, με το υπ' αριθμό A/HRC/RES/17/4 ψήφισμα, υιοθέτησε ομόφωνα τις Κατευθυντήριες Γραμμές του Καθηγητή John Ruggie¹⁹⁰.

Οι Κατευθυντήριες Γραμμές των Ηνωμένων Εθνών δεν έχουν την ίδια νομική φύση με τις αντίστοιχες του ΟΟΣΑ. Ενώ η σχετική απόφαση του ΟΟΣΑ είναι δεσμευτική για τα κράτη μέλη του Οργανισμού δυνάμει του άρθρου 5 της Σύμβασης για τον ΟΟΣΑ, τα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων δεν παράγουν νομικά δεσμευτικές υποχρεώσεις για τα κράτη μέλη του ΟΗΕ¹⁹¹. Στην προκειμένη περίπτωση τα κράτη δεσμεύονται πολιτικά να ακολουθήσουν τις

¹⁸⁶ Sub-Commission resolution 2003/16, U.N. Doc. E/CN.4/Sub.2/2003/L.11 at 52 (2003) <available at <http://hrlibrary.umn.edu/links/res2003-16.html> > [accessed 14/12/2016]

¹⁸⁷ Για περισσότερες πληροφορίες για την συγκεκριμένη συνεδρίαση της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων βλ. Ghana N., 'A Review of the 60th session of the Commission on Human Rights', *International Journal of Human Rights*, volume 9 no. 1 (2005) pp. 125-144

¹⁸⁸ United Nations, Human Rights Council, 'Mandate of the Special Representative of the Secretary General on the Issue of Human Rights and Transnational Corporations and Other Business Enterprises', Resolution 8/7 (18 Jun. 2008), < available at http://ap.ohchr.org/documents/E/HRC/resolutions/A_HRC_RES_8_7.pdf > [accessed 14/12/2016]

¹⁸⁹ United Nations, "Guiding Principles on Business and Human Rights", < http://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf > [accessed 14/12/2016]

¹⁹⁰ Για περισσότερες πληροφορίες για την υιοθέτηση των Κατευθυντήριων Γραμμών βλ. United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, 'Special Representative of the Secretary-General on human rights and transnational corporations and other business enterprises', <available at <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Business/Pages/SRSGTransCorpIndex.aspx> > [accessed 04/01/2016]

¹⁹¹ Το Συμβούλιο της Ευρώπης είναι δευτερογενές όργανο του ΟΗΕ και ιδρύθηκε επίσημα με το υπ' αριθμό 60/251 ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, βλ. αναλυτικά το ψήφισμα <available at http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/A.RES.60.251_En.pdf > [accessed 04/01/2016]

Κατευθυντήριες Γραμμές και οφείλουν να προσαρμόσουν τις δράσεις τους προς αυτή την κατεύθυνση, με απώτερο στόχο την θέσπιση σχετικής εσωτερικής νομοθεσίας¹⁹².

Οι Κατευθυντήριες Γραμμές βασίστηκαν πάνω σε τρεις πυλώνες: την υποχρέωση του κράτους να προστατεύει τα ανθρώπινα δικαιώματα, την ευθύνη των εταιρειών να τα σέβονται και την πρόσβαση σε μέσα επανόρθωσης σε περίπτωση παραβίασης¹⁹³. Η υποχρέωση των κρατών για προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν αποτέλεσε κάποια σοβαρή εξέλιξη σε όσα ισχύουν έως σήμερα στο τοπίο του διεθνούς δικαίου. Όπως μάλιστα ρητά αναφέρεται στο κείμενο των κατευθυντήριων γραμμών "... τίποτα δεν πρέπει να διαβάζεται ως δημιουργία νέων διεθνών υποχρεώσεων προς τα κράτη..."¹⁹⁴. Τα κράτη επομένως δεσμεύονται ως προς όσα έχουν συνολογήσει βάσει του κλασσικού δημοσίου διεθνούς δικαίου, ήτοι ως προς τα διεθνή κείμενα στα οποία είναι συμβαλλόμενα μέρη και ως προς τις υποχρεώσεις που πηγάζουν ως διεθνές έθιμο.

Οι επιχειρήσεις από την άλλη πλευρά, αναλαμβάνουν την σχετικής δεσμευτικότητας υποχρέωση να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα¹⁹⁵. Στην ουσία ο συγκεκριμένος μηχανισμός αποτέλεσε προώθηση της αυτοδέσμευσης των επιχειρήσεων, με την ανάληψη από μέρους τους της υποχρέωσης να επιδεικνύουν δέουσα επιμέλεια κατά την εκτέλεση των δραστηριοτήτων τους, σε θέματα που αφορούν την προστασία και τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Πρόκειται δηλαδή για έναν μηχανισμό αυτορρύθμισης, ο οποίος μπορεί να αποτελέσει πολύτιμο εργαλείο για την διαχείριση των κινδύνων που πηγάζουν από τις επιχειρηματικές δραστηριότητες των πολυεθνικών εταιρειών¹⁹⁶.

¹⁹² United Nations, Human Rights Council, 'A Practical Guide', p. 23 < available at https://www.eda.admin.ch/content/dam/eda/en/documents/publications/InternationaleOrganisationen/Uno/Human-rights-Council-practical-guide_en > [accessed 04/01/2016]

¹⁹³ United Nations, "Guiding Principles on Business and Human Rights", <available at http://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf > [accessed 14/12/2016]

¹⁹⁴ United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, 'Special Representative of the Secretary-General on human rights and transnational corporations and other business enterprises', p. 6 <available at <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Business/Pages/SRSGTransCorpIndex.aspx> > [accessed 04/01/2016]

¹⁹⁵ Αναλυτικά οι "υποχρεώσεις" των εταιρειών ibid p. 13-26

¹⁹⁶ Ruggie, John Gerard. 2015. 'Regulating Multinationals: The UN Guiding Principles, Civil Society, and International Legalization' Regulatory Policy Program Working Paper RPP-2015-04, pp. 3-4 < available at https://www.hks.harvard.edu/index.php/content/download/74032/1678739/version/1/file/RPP_2015_04_Ruggie.pdf > [accessed 14/12/2016]

Οι κατευθυντήριες γραμμές των Ηνωμένων Εθνών αποτέλεσαν αδιαμφισβήτητα ένα υψηλής σπουδαιότητας κείμενο πάνω στο υπό εξέταση ζήτημα. Πρόκειται για ένα νομικό κείμενο με σημαντικά ευρύτερο *ratione personae* από τα λοιπά αντίστοιχα (πχ του ΟΟΣΑ), καθώς περιλαμβάνει το σύνολο των κρατών μελών του ΟΗΕ όπως επίσης και το σύνολο των πολυεθνικών επιχειρήσεων που εδρεύουν ή δραστηριοποιούνται σε αυτά τα κράτη¹⁹⁷. Και από πλευράς *ratione materiae* είναι μεγαλύτερο το εύρος των Κατευθυντήριων Γραμμών του ΟΗΕ, καθώς καλύπτεται ολόκληρο το φάσμα των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων¹⁹⁸.

Γενικότερα, το έργο του Ruggie δημιούργησε ποικίλες αντιδράσεις. Αντίθετα με όσους είδαν από θετική σκοπιά το έργο του, με κύριο γνώμονα ότι αποτέλεσε πόνημα του μεγαλύτερου διεθνούς οργανισμού, στον οποίο συμμετέχουν όλα τα κράτη, αρκετοί ήταν αυτοί που το έκριναν. Οι υπέρμαχοι της προσέγγισης της διεθνούς σύμβασης, τον κατηγόρησαν ότι ένα τέτοιο κείμενο δεν μπορεί να καλύψει τις ανάγκες που έχουν δημιουργηθεί για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹⁹⁹. Άλλοι πάλι παρουσιάζουν ατέλειες του κειμένου και στοιχεία που εργαλεία που κατά την άποψή τους θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την πληρέστερη διαμόρφωση του οικοδομήματος. Έτσι, εντελώς ενδεικτικά χαρακτηρίζεται ως έλλειψη το γεγονός ότι δεν προβλέφθηκε ως τέταρτος πυλώνας η συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων (Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, Ομάδων Πολιτών κλπ) ή ότι δεν επιβλήθηκαν στις επιχειρήσεις νομικά δεσμευτικές υποχρεώσεις²⁰⁰.

Για άλλη μια φορά όμως θα χρησιμοποιηθεί ως κριτήριο το κατά πόσο το συγκεκριμένο κείμενο είναι αποτελεσματικό για την επίτευξη των τιθέμενων στόχων. Κατά την άποψή μου εξαιρετικά αρνητικό στοιχείο για την αποτελεσματικότητα των κατευθυντήριων γραμμών είναι η έλλειψη ενός επίσημου μηχανισμού ελέγχου της συμπεριφοράς των δρώντων, έστω στα πρότυπα των NCP των σχετικών Κατευθυντήριων Γραμμών του ΟΟΣΑ. Όπως συνάγεται σαφώς από όσα αναλυτικά

¹⁹⁷ Kalimo H., Staal T., "Softness" in *International Instruments-The case of Transnational Corporations*", *Syracuse Journal of International Law and Commerce*: Volume 42: No. 2, Article 5 (2014), p. 309

¹⁹⁸ *ibid*

¹⁹⁹ βλ. Bilchitz D., 'The Necessity for a Business and Human Rights Treaty', *Business and Human Rights Journal*, Cambridge University Press, Volume 1 Issue 2 (2016), pp.203-227

²⁰⁰ βλ. για παράδειγμα Melish T. and Meidinger E., 'Protect, Respect Remedy and Participate: 'New Governance' Lessons for Ruggie Framework', in Mares R. (ed.) *The UN Guiding Principles on Business and Human Rights*, (First Published 2012, Leiden Martinus Nijhoff), pp. 303-330

αναφέρθηκαν στο οικείο κεφάλαιο, η δυνατότητα των φορέων να προσφεύγουν ενώπιον των σχετικών οργάνων, η διαδικασία διαμεσολάβησης που δύναται να ξεκινήσει σε κάθε υπόθεση και η έκθεση που εκδίδεται, ενισχυμένη με τις διατάξεις περί δημοσιότητας, συμβάλλουν τα μέγιστα στην ρύθμιση της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων. Αν εγκαθιδρύονταν ένας παρόμοιος μηχανισμός στα πλαίσια των Αρχών Ruggie, η αποτελεσματικότητάς τους θα αυξανόταν σημαντικά, κυρίως λόγω του μεγαλύτερου αριθμού των δρώντων που επηρεάζονται από αυτές (ευρύτερο *ratione personae* όπως προαναφέρθηκε).

Αυτό όμως δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι οι Κατευθυντήριες Γραμμές των Ηνωμένων Εθνών δεν είναι εξόχως αποτελεσματικές. Στο σχετικό συμπέρασμα καταλήγουμε εύκολα αν εξετάσουμε τα κείμενα που ρητά παραπέμπουν σε αυτές. Εξετάζοντας λοιπόν τα κείμενα περί εταιρικής κοινωνικής ευθύνης²⁰¹, παρατηρούμε ότι εισάγουν τις Κατευθυντήριες Γραμμές των Ηνωμένων Εθνών στις ρυθμίσεις τους, με αποτέλεσμα να αποτελούν εφεξής αναπόσπαστο τμήμα των σχετικών πρωτοβουλιών που αναπτύσσουν άλλοι διεθνείς οργανισμοί και να ενισχύεται σημαντικά ο πρακτικός αντίκτυπός τους στους δρώντες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία στην Ανακοίνωση (2011) 681 με τίτλο "*A Renew EU Strategy 2011-2014 for Corporate Social Responsibility*", ρητά αναφέρεται στην εφαρμογή των Κατευθυντήριων Γραμμών του ΟΗΕ για τις Επιχειρήσεις και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, στο πλαίσιο ανάπτυξης-προώθησης του μορφώματος της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης εντός της ΕΕ²⁰². Δεν συμπεριελήφθησαν όμως μόνο στην προαναφερθείσα ανακοίνωση, που κάποιος θα μπορούσε να πει ότι λόγω της μη δεσμευτικής ισχύς του δεν είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικό, αλλά και στην υπ' αριθμό 2014/95/ΕΕ Οδηγία του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου και του συμβούλιου της 22ας Οκτωβρίου 2014 για την τροποποίηση της οδηγίας 2013/34/ΕΕ, που αφορά τη δημοσιοποίηση μη χρηματοοικονομικών πληροφοριών και πληροφοριών για την πολυμορφία από ορισμένες μεγάλες επιχειρήσεις και ομίλους²⁰³. Στα σχόλια του Προοιμίου της προαναφερθείσας

²⁰¹ Το μόρφωμα της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης περιγράφεται αναλυτικά στο κεφάλαιο IV της εργασίας.

²⁰² European Commission, '*A Renew EU Strategy 2011-2014 for Corporate Social Responsibility*', COM (2011) 681 Final para 4.8.2, p. 14 <available at <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0681:FIN:en:PDF>>, [accessed 06/12/2016]

²⁰³ βλ. European Union, "*Οδηγία 2014/95/ΕΕ του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου και του συμβούλιου της 22ας Οκτωβρίου 2014 για την τροποποίηση της οδηγίας 2013/34/ΕΕ όσον αφορά τη δημοσιοποίηση μη*

οδηγίας, και ειδικότερα στην παράγραφο 9, ο Ευρωπαϊκός Νομοθέτης αναφέρει ότι κατά την παροχή των μη χρηματοοικονομικών πληροφοριών που αναφέρει η Οδηγία, οι επιχειρήσεις που υποχρεούνται να τις παράσχουν, μπορούν να βασιστούν μεταξύ των άλλων και στις Κατευθυντήριες Γραμμές των Ηνωμένων Εθνών για τις Επιχειρήσεις και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι η σχετική πρωτοβουλία του ΟΗΕ αποτέλεσε "εξαγωγίμο προϊόν" και σημείο αναφοράς και για άλλους οργανισμούς, οι οποίοι την ενέταξαν στην δράση τους για την ρύθμιση της συμπεριφοράς των πολυεθνικών εταιρειών. Τούτο δε, ήταν κατά βάση αποτέλεσμα της αυτοτελούς σημασίας που είχε το συγκεκριμένο κείμενο ως πόνημα των Ηνωμένων Εθνών, ενός δηλαδή Διεθνούς Οργανισμού που είναι το forum ολόκληρου του πλανήτη. Όταν λοιπόν παρατηρούμε ότι Διεθνείς Οργανισμοί, Επιχειρήσεις και άλλες πρωτοβουλίες προωθούν και αναγνωρίζουν την σημασία των Κατευθυντήριων Γραμμών, δεν γίνεται να τις χαρακτηρίσουμε ως αναποτελεσματικές επειδή δεν έχουν λάβει την κλασσική μορφή του νομικά δεσμευτικού δημοσίου διεθνούς δικαίου που έχουμε συνηθίσει σε άλλους τομείς προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Φυσικά αυτό δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι η αποτελεσματικότητά τους δεν θα μπορούσε να είναι ακόμα μεγαλύτερη με την εγκαθίδρυση για παράδειγμα ενός μηχανισμού εποπτείας. Αυτό όμως που δεν μπορεί να αμφισβητηθεί από κανένα είναι ότι η ρύθμιση της συμπεριφοράς των Επιχειρήσεων είναι μια εν εξελίξει διαδικασία, η οποία επιδέχεται διορθώσεων και βελτιώσεων.

ε) To Global Compact

Το Global Compact ήταν μια πρωτοβουλία που ξεκίνησε από τον Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών Kofi Annan το 1999²⁰⁴. Τότε, ο Γενικός Γραμματέας τόνισε την ανάγκη της συνεργασίας μεταξύ του ΟΗΕ και του ιδιωτικού τομέα, με σκοπό την προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την βιώσιμη

χρηματοοικονομικών πληροφοριών και πληροφοριών για την πολυμορφία από ορισμένες μεγάλες επιχειρήσεις και ομίλους" <available at <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0095&qid=1481398753751&from=EL>>, [accessed 11/12/2016]

²⁰⁴ United Nations "Secretary-General address to the World Economic Forum in Davos, Press Release SG/SM/6881" (1999) <available at <http://www.un.org/press/en/1999/19990201.sgsm6881.html>> [accessed 17/12/2016]

ανάπτυξη σε μια εποχή που η παγκοσμιοποίηση αποτελεί πραγματικότητα²⁰⁵. Το 2000 λοιπόν, παρουσιάστηκε για πρώτη φορά το Global Compact, το οποίο αποτέλεσε πόνημα κοινής προσπάθειας των Ηνωμένων Εθνών, πολυεθνικών εταιρειών, παγκόσμιων σωματείων και Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων. Αποτελεί επί της ουσίας τομέα συνεργασίας των Επιχειρήσεων με τους ανωτέρω φορείς²⁰⁶.

Το Global Compact αποτελείται από 10 αρχές που αφορούν τους εξής τομείς: ανθρώπινα δικαιώματα (αρχές 1-2), εργασιακά ζητήματα (αρχές 3-6), περιβάλλον (αρχές 7-9), ζητήματα για την αντιμετώπιση των φαινομένων διαφθοράς (αρχή 10)²⁰⁷. Οι φορείς που συμμετέχουν στην σχετική πρωτοβουλία και ακολουθούν τις ανωτέρω αρχές, μπορούν να χρησιμοποιήσουν ένα σχετικό σήμα²⁰⁸. Η θεωρητική βάση του είναι η εξής: οι συμμετέχοντες σε αυτό ιδιωτικοί φορείς επιδεικνύουν την προσήλωσή τους στις αρχές, εντός ενός συστήματος αμφίδρομης διασύνδεσης με τις λοιπές επιχειρήσεις και τους κοινωνικούς φορείς, με σκοπό να δείξουν ότι συμμορφώνονται με τις δεσμεύσεις που ανέλαβαν²⁰⁹.

Το Global Compact έχει έναν οιονεί μηχανισμό εποπτείας των φορέων που συμμετέχουν στην σχετική πρωτοβουλία. Όλοι οι συμμετέχοντες είναι υποχρεωμένοι να αποστέλλουν κάθε έτος μια ανακοίνωση προόδου. Κάθε ανακοίνωση περιέχει τρία βασικά χαρακτηριστικά: α) Δέσμευση του Διευθύνοντος Συμβούλου ότι εκφράζει την διαρκή στήριξή του στην πρωτοβουλία και ότι συνεχίζει να δεσμεύεται από αυτή, β) Λίστα των πρακτικών ενεργειών στις οποίες έχει προβεί η επιχείρηση για κάθε μια από τις αρχές του Global Compact και γ) παρουσίαση σχετικών αποτελεσμάτων²¹⁰. Η ανακοίνωση κάθε εταιρείας δημοσιεύεται στην επίσημη ιστοσελίδα του Global

²⁰⁵ *ibid*

²⁰⁶ Ruggie, J., 'Trade, Sustainability and Global Governance' Columbia Journal of Environmental Law, Issue 27, (2002) p. 301

²⁰⁷ Global Compact, "The Ten Principles of the UN Global Compact", <available at <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles>>, [accessed 17/12/2016]

²⁰⁸ Η σχετική πρόβλεψη προφανώς αποτελεί θετική προωθητική ενέργεια για τις επιχειρήσεις που συμμετέχουν στην πρωτοβουλία καθώς ξεχωρίζουν από τις υπόλοιπες και δείχνουν ότι έχουν θετικό κοινωνικό προφίλ

²⁰⁹ Sahlin - Andersson K., 'Emergent Cross - Sectional Soft-Regulations: Dynamics at Play in the Global Compact Initiative', in Morth U., *Soft Law in Governance and Regulation: An Interdisciplinary Analysis*, (First Published 2004, Edward Elgar publications), p. 140

²¹⁰ Global Compact, 'The Communication on Progress - Three Minimum Requirements', <available at <https://www.unglobalcompact.org/participation/report/cop> > [accessed 17/12/2016]

Compact. Ανάλογα δε με τα κριτήρια που πληρούν οι επιχειρήσεις, διακρίνονται σε "Global Compact Active" και "Global Compact Advanced"²¹¹.

Σε περίπτωση που μια εταιρεία δεν αποστέλλει την ανακοίνωση τον πρώτο χρόνο χαρακτηρίζεται ως "μη επικοινωνούσα". Εάν δεν αποστέλλει ανακοίνωση και δεύτερη χρονιά, χαρακτηρίζεται ως "ανενεργή". Εάν δεν αποστέλλει και τρίτη χρονιά ανακοίνωση, τότε αφαιρείται από την λίστα των συμμετεχόντων εταιρειών²¹². Σήμερα, ο αριθμός των επιχειρήσεων που χαρακτηρίζονται ως "μη επικοινωνούσες" ανέρχεται σε 1.683²¹³ ενώ ο αριθμός των επιχειρήσεων που έχει διαγραφεί ανέρχεται σε 7.598²¹⁴.

Παρόλο που το Global Compact έχει έναν μηχανισμό εποπτείας των επιχειρήσεων που συμμετέχουν στην πρωτοβουλία, από πολλούς δεν θεωρείται επαρκής. Ειδικότερα, παρατηρούν ότι οι εταιρείες δεν είναι υπόλογες στον συγκεκριμένο μηχανισμό για την συμπεριφορά που επιδεικνύουν, ότι δεν προβλέπονται κυρώσεις σε περίπτωση παραβίασης των αρχών και ότι στην ουσία, το Global Compact είναι επί της ουσίας άλλο ένα εργαλείο του marketing των επιχειρήσεων²¹⁵. Αυτό όμως που πρέπει να έχουμε υπόψη είναι ο ίδιος ο σκοπός του Global Compact που δεν είναι άλλος από την εθελούσια ανάληψη κάποιων δεσμεύσεων από ιδιωτικούς φορείς με σκοπό την προληπτική προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε συγκεκριμένους τομείς²¹⁶. Εξ' άλλου, ακόμα και αν θεωρηθεί ως άλλο ένα όπλο του τομέα marketing των πολυεθνικών επιχειρήσεων, αυτό δεν σημαίνει ότι δεν είναι αποτελεσματικό και δεν επηρεάζει την συμπεριφορά των δρώντων ως προς τον τρόπο που ασκούν τις δραστηριότητές τους. Σε μια εποχή

²¹¹ Global Compact, 'Policy on Communication Progress', p. 1-2 < available at https://www.unglobalcompact.org/docs/communication_on_progress/COP_Policy.pdf > [accessed 17/12/2016]

²¹² ibid p. 3

²¹³ Global Compact, 'Non-Communicating Participants', < available at <https://www.unglobalcompact.org/participation/report/cop/create-and-submit/non-communicating> >, [accessed 17/12/2016]

²¹⁴ Global Compact, 'Expelled Participants', < available at <https://www.unglobalcompact.org/participation/report/cop/create-and-submit/expelled> >, [accessed 17/12/2016]

²¹⁵ Nolan, J. 'The United Nations Global Compact With Business: Hindering or Helping the Protection of Human Rights?', University of Queensland Law Journal, Volume 24 (2005), p. 463 · Deva, S., 'Global Compact: A Critique of the UN's 'Public-Private' Partnership for Promoting Corporate Citizenship' Syracuse Journal of International Law and Communication, Volume 34 No.1 (2006), p. 147 ·

²¹⁶ Rasche A. 'A necessary Supplement, What the UN Global Compact is and is not', Business and Society, Volume 48 No. 4 (2009), p. 521

που πλέον το μεγαλύτερο μέρος του πλανήτη μπορεί να ενημερώνεται μέσω του διαδικτύου, οι πράξεις των εταιρειών που δρουν σε διάφορες χώρες στο πλαίσιο της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας γίνονται γνωστές. Επιπλέον, οι κοινωνίες είναι πιο ευαισθητοποιημένες από ποτέ στο ζήτημα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, του περιβάλλοντος, της παιδικής εργασίας όπως και σε ζητήματα καταπολέμησης της διαφθοράς. Ας φανταστούμε λοιπόν τι θα γίνει εάν γίνει γνωστό ότι μια επιχείρηση που έχει υπογράψει το Global Compact και είναι τακτική στις ανακοινώσεις της-δημοσιεύσεις της, παραβιάζει κάποια από τις αρχές που η ίδια έχει πει ότι θα τηρεί.

Ο αντίκτυπος θα είναι μεγάλος για την συγκεκριμένη επιχείρηση γιατί ανεξάρτητα από τις ηθικές επιταγές ως προς τον τρόπο που πρέπει να ασκεί τις δραστηριότητές της μια επιχείρηση, στην προκειμένη περίπτωση αυτή συμφώνησε σε κάποιες βασικές αρχές, ήτοι σε κάποιους πυλώνες που υποτίθεται στηρίζουν την επιχειρηματική της λογική. Εάν λοιπόν δημοσιευθεί μια ιστορία παραβίασης των συγκεκριμένων αρχών, η εικόνα της επιχείρησης θα πληγεί σημαντικά.

Από αυτήν την άποψη λοιπόν, ήτοι από την άποψη του reputational risk που μπορεί να έχει για μια επιχείρηση η παραβίαση των αρχών που η ίδια δεσμεύθηκε ότι θα τηρήσει, ίσως το Global Compact, παρότι λιγότερο δεσμευτικό από κάθε άλλο instrument, να είναι το πιο αποτελεσματικό. Εφόσον υπάρχει ένας μηχανισμός εποπτείας και εφόσον κατά την γνώμη μου δύναται να επηρεάσει σημαντικά την συμπεριφορά των συμμετεχόντων, η ισχύς του είναι αδιαμφισβήτητα σημαντική.

Κεφάλαιο IV

Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη: Βήμα πέρα από την κλασσική ρύθμιση;

α) Η εταιρική κοινωνική ευθύνη μέσα από τα διεθνή κείμενα σχετικής δεσμευτικότητας.

Αναλύθηκαν ανωτέρω τα τρία βασικότερα σχετικής δεσμευτικότητας νομικά κείμενα που συνδέουν τα ανθρώπινα δικαιώματα με τις επιχειρήσεις. Αναλύθηκε επίσης η per se αποτελεσματικότητα του κάθε κειμένου, βασικού κριτηρίου προκειμένου να εξετάσουμε κατ' αρχάς τον τρόπο που επηρεάζει τους άμεσα

ενδιαφερόμενους δρώντες. Έγινε σαφές ότι η ύπαρξη των NCPs καθιστά τις Κατευθυντήριες Γραμμές του ΟΟΣΑ για τις επιχειρήσεις πολύ περισσότερο αποτελεσματικές σε σχέση τις Κατευθυντήριες Γραμμές των Ηνωμένων Εθνών ή το Global Compact. Η ερώτηση όμως που εγείρεται αυτομάτως είναι γιατί όλος αυτός ο κόπος προκειμένου να συντάξουμε αυτά τα κείμενα, αφού δεν μεταβάλλουν ουσιαστικά την εμπειρική πραγματικότητα, ποιος ο λόγος ύπαρξης αυτών των κειμένων;

Η απάντηση στα ανωτέρω ερωτήματα απαιτεί μια βαθύτερη ανάλυση και κατανόηση των διεθνών ισορροπιών. Απαιτεί επιπλέον να γίνει αντιληπτή η λογική που ακολούθησαν οι συντάκτες τους και οι στόχοι που ήθελαν να πετύχουν.

Για πολλά χρόνια αλλά ακόμα και σήμερα η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θεωρείται έργο του κράτους. Ειδικότερα, η πλειοψηφία απαιτεί από το κράτος να θεσπίζει νόμους για την καταπολέμηση της διαφθοράς, νόμους για την προστασία των εργασιακών δικαιωμάτων, νόμους κατά των πάσης μορφής διακρίσεων κοκ²¹⁷. Σχετικά πρόσφατα μόνο η συζήτηση προς το ερώτημα τι μπορούν να κάνουν οι ίδιες οι επιχειρήσεις προς υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων²¹⁸.

Όταν το 2004 άρχισε να συζητείται έντονα η ρύθμιση της συμπεριφοράς των πολυεθνικών εταιρειών και ειδικά όταν συζητούνταν η σκέψη να φέρουν ευθύνη οι εταιρείες για την τυχόν κατάχρηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι αντιδράσεις ήταν έντονες από ολόκληρο τον κόσμο. Ειδικότερα, υπήρχε αντίθεση ως προς το να φέρουν οι πολυεθνικές εταιρείες ευθύνη (με όλες τις μετέπειτα αστικές, ποινικές και διοικητικές συνέπειες) για εν ευρεία έννοια παράνομες πράξεις των ιδίων ή και των προμηθευτών τους, θυγατρικών εταιρειών, κοινοπραξιών ή ακόμα και Κυβερνήσεων των οποίων οι έκνομες πράξεις, παραλείψεις ή ανοχές ήταν εν τέλει επωφελείς²¹⁹. Συγκεκριμένα, οι χώρες που εξήγαγαν κεφάλαια ήταν δύσπιστες για την ανάληψη υποχρεώσεων από πλευράς επιχειρήσεων επειδή κάτι τέτοιο θα μπορούσε να βλάψει

²¹⁷ Nolan J., 'Refining the Rules of the Game: The Corporate Responsibility to Respect Human Rights', *Utrecht Journal of International Law* 30 (78) (2014), p. 7

²¹⁸ *ibid*

²¹⁹ Kinley D. and Chambers R., 'The UN Human Rights Norms for Corporations: The Private Implications of Public International Law', *Human Rights Law Review* Issue 6 No.3, Published by Oxford University Press (2006) pp. 448-449

την διεθνή τους ανταγωνιστικότητα²²⁰ ενώ από την άλλη πλευρά οι χώρες που επιζητούν την εισαγωγή κεφαλαίων ήταν διστακτικές επειδή με αυτόν τον τρόπο θα έθεταν εμπόδια σε άμεσες επενδύσεις και κατ' αποτέλεσμα στις αναπτυξιακές τους προσπάθειες²²¹. Για τον λόγο αυτό και οι σχετικές προσπάθειες που έγιναν το 2004 από την Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ εγκαταλείφθηκαν και το 2005 λήφθηκε η απόφαση να οριστεί Ειδικός Εισηγητής για το συγκεκριμένο ζήτημα²²², εξέλιξη που έφτασε στην υιοθέτηση των Αρχών Ruggie.

Η λύση που ακολουθήθηκε προσαρμόστηκε στην πραγματικότητα της σύγχρονης παγκοσμιοποιημένης οικονομίας και στην ρεαλιστική ανάγκη ρύθμισης του προβλήματος. Κρίθηκε λοιπόν ότι για την επέκταση των σχετικών υποχρεώσεων στις πολυεθνικές επιχειρήσεις έπρεπε να δημιουργηθούν μηχανισμοί εφαρμογής των δεσμεύσεων και ελέγχου των δρώντων. Για τον λόγο αυτό οι επιχειρήσεις κλήθηκαν να θεσπίσουν οι ίδιες εσωτερικούς κανόνες, οι οποίοι θα είναι σύμφωνοι με το γράμμα και το πνεύμα του πλαισίου που προωθείται από τους διεθνείς οργανισμούς όπως ο ΟΟΣΑ και τα ΗΕ²²³.

Από τα ανωτέρω, συνάγεται σαφώς ότι η ιδέα που προωθήθηκε τελικά ήταν αυτή της ανάληψης από τις επιχειρήσεις της υποχρέωσης να καταβάλλουν (και να μπορούν να το αποδείξουν ότι το έκαναν) την δέουσα επιμέλεια ως προς τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων²²⁴. Ξεφεύγουμε λοιπόν από μια λογική σύμφωνα με την οποία το κράτος είναι αυτό που είναι ο κύριος φορέας προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και εισάγονται νέες υποχρεώσεις που πρέπει να αναλάβουν οι δρώντες και στην συγκεκριμένη περίπτωση οι επιχειρήσεις.

Αυτό φυσικά γίνεται με διάφορα μέσα που πρέπει να υιοθετήσουν εφεξής όπως για παράδειγμα κώδικες συμπεριφοράς, βασικές αρχές κλπ. Μέσω των

²²⁰ Zerk J. *Multinationals and Corporate Social Responsibility*, (First Published 2006, Cambridge University Press), p. 7

²²¹ Sabathy J. 'In the Dark all Cats are Grey: Corporate Responsibility and Legal Responsibility', in Tully S. (ed.) *Research handbook on corporate legal responsibility*, (Published 2005, Cheltenham: Edward Elgar), p. 239

²²² Kinley D. and Chambers R., 'The UN Human Rights Norms for Corporations: The Private Implications of Public International Law', *Human Rights Law Review* Issue 6 No.3, Published by Oxford University Press (2006) pp.448-449

²²³ Lucke 'States' and Private Actors' Obligations Under International Human Rights Law and the Draft of UN Norms', in Cotier T., Pauwelyn J. and Burgi E (eds.) *Human Rights in International Trade*, (Published 2005 Oxford University Press), pp. 159-160

²²⁴ Lopez C., 'The 'Ruggie Process': From legal obligations to corporate social responsibility', in Deva S. and Bilchitz D. (eds), *Human Rights Obligations of Business: Beyond the Corporate Responsibility to Respect?*, (Published 2013, Cambridge University Press), pp. 64-66

ανωτέρω εργαλείων θα επιτευχθεί η επιδιωκόμενη ανάληψη από τις επιχειρήσεις της υποχρέωσης να θέσουν το απαραίτητο επίπεδο προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων²²⁵.

Επομένως, πρέπει να σημειωθεί ότι κατ' αρχάς έχουμε ένα θετικό πρώτο βήμα ως προς την γενικότερη ρύθμιση της κατάστασης. Ενώ στο παρελθόν η συντριπτική πλειοψηφία των πολυεθνικών επιχειρήσεων δεν προστάτευε τα ανθρώπινα δικαιώματα επειδή γνώριζε ότι δεν υπήρχε το οποιοδήποτε ρυθμιστικό πλαίσιο που έστω να τις οδηγεί προς αυτή την κατεύθυνση, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αναμφίβολα, μια σημαντική μεταστροφή. Πλέον οι περισσότερες πολυεθνικές επιχειρήσεις (αν και ομολογουμένως όχι όλες) προσπαθούν να βρουν τους τρόπους με τους οποίους θα επιτύχουν την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, υπολογίζουν το κόστος που θα έχει τυχόν μη συμμόρφωση και κάποιες εξ' αυτών προσπαθούν να συνεργαστούν με σκοπό την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του προβλήματος²²⁶.

Το ανωτέρω αποτέλεσμα που επιτεύχθηκε, συνάδει με την ιδιαιτερότητα της σύγχρονης παγκοσμιοποιημένης οικονομίας στην οποία οι πολυεθνικές επιχειρήσεις υφίστανται την κριτική των μη κυβερνητικών οργανώσεων, κινημάτων πολιτών ακόμα και κυβερνήσεων. Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις πρέπει να σέβονται εφεξής τα ανθρώπινα δικαιώματα επειδή αποτελεί το κλειδί για την ίδια τους την λειτουργία στο σύγχρονο οικονομικό περιβάλλον. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Carlos Lopez "*... είναι η απαραίτητη κοινωνική άδεια για να μπορούν οι επιχειρήσεις να δουλεύουν. Η δυνατότητα να δουλεύουν βασίζεται στους κυρίαρχους κανόνες της ίδιας της κοινωνίας...*"²²⁷.

Αυτοί του είδους οι κανόνες εξ' άλλου είναι τόσο ισχυροί όσο τα εμπλεκόμενα μέρη τους προσδίδουν. Η σχετική δεσμευτικότητα προσδόθηκε εσκεμμένα επειδή ο συγκεκριμένος τρόπος ήταν σίγουρα ο ευκολότερος που θα μπορούσαν να δεχθούν οι επιχειρήσεις. Δεν βασιζόμαστε λοιπόν εφεξής στο

²²⁵ Nolan J., 'Refining the Rules of the Game: The Corporate Responsibility to Respect Human Rights', Utrecht Journal of International Law 30 (78) (2014), p. 10

²²⁶ Posner M., "Testimony before the United States Congressional Human Rights Caucus 'Human Rights and Brand Accountability: How Multinationals Can Promote Labor Rights'", Cornell University International Law Review (2006), p. 4

²²⁷ Lopez C., 'The 'Ruggie Process': From legal obligations to corporate social responsibility', in Deva S. and Bilchitz D. (eds), *Human Rights Obligations of Business: Beyond the Corporate Responsibility to Respect?*, (Published 2013, Cambridge University Press), p. 65

κλασικό τρόπο προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τα κράτη αλλά βασιζόμαστε σε ένα ευρύτερο πλέγμα προστασίας, στο οποίο η συμπεριφορά που αναμένει η κοινωνία από τις πολυεθνικές επιχειρήσεις²²⁸ ανάγεται σε βασικό παράγοντα της προτασόμενου μηχανισμού ρύθμισης²²⁹.

Κλασικό παράδειγμα μεταστροφής της συμπεριφοράς μιας εταιρείας με την υιοθέτηση κώδικα και αρχών βάσει Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης είναι η Shell²³⁰, ειδικά ύστερα από την γνωστοποίηση της υπόθεσης στο χωριό Ogoni στην Νιγηρία. Ειδικότερα, μετά από σοβαρές παραβιάσεις της περιβαλλοντικής νομοθεσίας και τις ακόμα σοβαρότερες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων λόγω εκτελέσεων κατοίκων του χωριού από την Κυβέρνηση της Νιγηρίας, η εικόνα της εταιρείας επλήγη σημαντικά και λόγω αυτής ζημιώθηκε οικονομικά η εταιρεία. Για τον λόγο αυτό η Shell υιοθέτησε σαφείς κώδικες συμπεριφοράς ενώ σήμερα προβαίνει και στην δημοσιοποίηση υπεραναλυτικών ετήσιων εκθέσεων²³¹. Αν κοιτάξουμε για παράδειγμα την τελευταία έκθεση της εταιρείας για το έτος 2015²³², θα δούμε ότι θίγονται όλα τα ζητήματα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ήτοι περιβαλλοντικά ζητήματα, ζητήματα που αφορούν τις εργασιακές σχέσεις, ενώ συγκεκριμένα για τα θέματα διαφθοράς υπάρχει ειδικό κεφάλαιο²³³ που παρέχει αναλυτικές πληροφορίες για ζητήματα φορολογίας και διαφάνειας που φτάνουν μέχρι και την δημοσιοποίηση πληροφοριών για τις πληρωμές της εταιρείας. Δεν γίνεται βέβαια να μην αναφερθεί ότι στην έκθεση, στο κεφάλαιο που αφορά την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων γίνεται ειδική αναφορά στους αυτόχθονες πληθυσμούς, τους οποίους η εταιρεία δεσμεύεται ότι θα συμβουλευέται σε περίπτωση που τυχόν έργο επηρεάζει την ζωή και τις δραστηριότητές τους. Μάλιστα η εταιρεία ανακοινώνει ότι εκπαιδεύει ειδικούς υπαλλήλους στο θέμα χειρισμού υποθέσεων στις οποίες

²²⁸ Για το ζήτημα των κοινωνικών προσδοκιών και των ηθικών υποχρεώσεων των εταιρειών βλ. περαιτέρω Wettstein F., *Human Rights as a Critique of Instrumental CSR: Corporate Responsibility Beyond the Business Case*, *Notizie di Politeia*, XXVIII, 106 (2012) pp. 18-33

²²⁹ McBarnet D., *Corporate Social Responsibility, beyond law through law, for law*, in McBarnet D., Voiculescu A. and Campbell T. (eds.) *The New Corporate Accountability, Corporate Social Responsibility and Law*, (Published 2007, Cambridge University Press), p.9

²³⁰ Αναλυτικά το παράδειγμα της Shell στο Mirvis P., *Transformation at Shell*, *Business and Society Review* Issue 105 No.1, (2000) pp. 63-85

²³¹ Για τις εκθέσεις κάθε έτους βλ. επίσημη ιστοσελίδα της Shell (Global), <available at <http://www.shell.com/sustainability/sustainability-reporting-and-performance-data/sustainability-reports.html>>, [accessed 19/11/2016]

²³² Για την έκθεση του 2015 βλ. επίσημη ιστοσελίδα της (Global), <available at <http://reports.shell.com/sustainability-report/2015/>>, [accessed 19/11/2016]

²³³ *ibid* p. 49

εμπλέκονται αυτόχθονες κάτοικοι²³⁴. Είναι πρόδηλο το πόσο επηρεάστηκε αρνητικά η εταιρεία από την αρνητική εικόνα που δημιουργήθηκε έπειτα από τις φρικαλεότητες στο χωριό Ogoni που η εταιρεία θέλει πλέον να προωθήσει δημοσίως την πολιτική της όσον αφορά τους συγκεκριμένους πληθυσμούς.

Το γεγονός ότι οι πολυεθνικές επιχειρήσεις έχουν αρχίσει ήδη να κινούνται σε μια τροχιά αυτοδέσμευσης στα πλαίσια της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης φανερώνεται και αν κοιτάξουμε την πορεία που ακολουθούν οι εταιρείες που είναι εισηγμένες στα δυο μεγαλύτερα παγκόσμια Χρηματιστήρια, του Ηνωμένου Βασιλείου και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής. Ειδικότερα, από τις εταιρείες του δείκτη FTSE100 ενώ το 2001 κανόνες αυτοδέσμευσης είχε υιοθετήσει το 73%, το 2004 το ποσοστό αυτό αυξήθηκε σημαντικά και έφτασε το 91 %²³⁵. Αντίστοιχα, στις Ηνωμένες Πολιτείες όλες οι εταιρείες του Fortune 500²³⁶ έχουν υιοθετήσει αντίστοιχους κανόνες. Το ετήσιο κόστος που δαπανούν οι προαναφερθείσες εταιρείες για ζητήματα εταιρικής κοινωνικής ευθύνης ανέρχεται στο ποσό 15,2 δισεκατομμυρίων δολαρίων²³⁷.

Από τα ανωτέρω συνάγεται σαφώς ότι ο τρόπος με τον οποίο επιδιώκεται η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την συμπεριφορά των πολυεθνικών επιχειρήσεων έχει μεταβληθεί. Οι ίδιες οι εταιρείες πλέον φέρουν το βάρος να αυτοδεσμευτούν κινούμενες εντός του πλαισίου που καθορίζεται από τους κώδικες συμπεριφοράς και τις αρχές που αποδέχονται οι ίδιες.

Παράλληλα όμως μεταβάλλεται και ο ρόλος του κράτους. Στο νέο αυτό σκηνικό που έχει διαμορφωθεί, οι κυβερνήσεις οφείλουν να επιτελούν τους εξής βασικούς στόχους: α) κατ' αρχάς να υλοποιούν εν τοις πράγμασι την υποχρέωση προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα πλαίσια του πλαισίου "protect, respect, remedy", β) να ανεβάζουν τον πήχη των κοινωνικών προσδοκιών ως προς την συμμόρφωση των εταιρειών με τις υποχρεώσεις που εκουσίως αυτές ανέλαβαν,

²³⁴ *ibid* p. 43

²³⁵ McBarnet D, 'Corporate Social Responsibility, beyond law through law, for law', in McBarnet D., Voiculescu A. and Campbell T. (eds.) *The New Corporate Accountability, Corporate Social Responsibility and Law*, (Published 2007, Cambridge University Press), p.10

²³⁶ Οι εταιρείες του Fortune 500 αντιπροσωπεύουν τα 2/3 του ΑΕΠ των Ηνωμένων Πολιτειών και με έσοδα περί τα 12 τρις εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ το έτος. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. επίσημη ιστοσελίδα, < <http://beta.fortune.com/fortune500>>, [accessed 20/11/2016]

²³⁷ Alison Smith, Chief Corporate Correspondent, 'Fortune 500 Companies Spend More than \$15bn on Corporate Responsibility', Financial Times (12/10/2014) < <https://www.ft.com/content/95239a6e-4fe0-11e4-a0a4-00144feab7de>>, [accessed 20/10/2016]

γ) να θεσπίζουν τα αναγκαία συμπληρωματικά μέτρα ώστε και να πληρούν την υποχρέωση προστασίας που έχουν τα ίδια τα κράτη, περιορίζοντας τον κίνδυνο αποσπασματικής λήψης μέτρων αυτοδέσμευσης από τις επιχειρήσεις σε συγκεκριμένους μόνο τομείς²³⁸, δ) να προβούν σε λήψη νομοθετικής πρωτοβουλίας για την εξωεδαφική εφαρμογή των κανόνων ώστε να καλύπτονται και θυγατρικές εταιρείες ή κοινοπραξίες που δρουν εκτός την πραγματικής έδρας της εταιρείας και ε) να λάβουν μέτρα για την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη διαφάνεια των κινήσεων και των δράσεων των πολυεθνικών εταιρειών σε παγκόσμιο επίπεδο και να δημοσιεύονται στοιχεία τα οποία θα μπορούν να αξιολογηθούν, στην προσπάθεια ευρύτερης ρύθμισης μέσω του οχήματος της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης²³⁹.

Συμπερασματικά, η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη είναι ένα νέο μόρφωμα που κινείται πέρα από την στενή διάκριση ανάμεσα σε εθελοντικές και δεσμευτικές υποχρεώσεις. Πρόκειται για έναν ενδιάμεσο τρίτο δρόμο που έχει στοιχεία και εθελοντικού και δεσμευτικού χαρακτήρα, τα οποία μεταξύ τους αλληλεπιδρούν και συνθέτουν την νέα αυτή αυτορρύθμισης των σχέσεων²⁴⁰.

β) Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη στα πλαίσια του νομικού πλαισίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, ήδη από το 1998 και έπειτα προσπάθησε να ενσωματώσει την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Ευθύνη εντός του ρυθμιστικού της πλαισίου, ακολουθώντας την τάση που άρχισε να επικρατεί στο διεθνές στερέωμα. Προσπάθησε λοιπόν να αποκτήσει ηγετική θέση στον τομέα της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, προωθώντας το σχετικό μόρφωμα τόσο στα κράτη-μέλη όσο όμως και στις εξωτερικές της σχέσεις. Οι κύριοι λόγοι εξαιτίας των οποίων προκρίθηκε η συγκεκριμένη επιλογή ήταν 2: α) η θέση της Ένωσης ως παγκόσμιος εμπορικός και διπλωματικός παράγοντας και β) το γεγονός ότι διαθέτει ένα πολύ

²³⁸ πχ μια επιχείρηση να λαμβάνει μέτρα που να αφορούν μόνο τα εργασιακά δικαιώματα και να μην σέβεται την περιβαλλοντική νομοθεσία ή να παραβαίνει το νομοθετικό πλαίσιο για την καταπολέμηση της διαφθοράς

²³⁹ Για την θέση των κρατών στο νέο σύστημα προστασίας βλ Justine Nolan, "Refining the Rules of the Game: The Corporate Responsibility to Respect Human Rights", 30 (78) Utrecht Journal of International Law (2014), pp. 16-20

²⁴⁰ MacLeod S., 'Reconciling Regulatory Approaches to Corporate Social Responsibility: the European Union, the OECD and the United Nations Compared', European Law Review Volume 13 Issue.4 (2007), pp. 676-677

καλά εδραιωμένο και παρεμβατικό σύστημα προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το οποίο πηγάζει από το Ευρωπαϊκό Δίκαιο και δεσμεύει τα κράτη μέλη²⁴¹.

Η πρώτη προσέγγιση έγινε με την λεγόμενη αναφορά του Howitt, με την οποία το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, καλούσε την Επιτροπή και το Συμβούλιο να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα που σχετίζονταν με την υιοθέτηση από τις επιχειρήσεις Κωδίκων Συμπεριφοράς και με την θέσπιση μηχανισμών επιβολής κυρώσεων, όσον αφορά τις πολυεθνικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στις αναπτυσσόμενες χώρες²⁴². Μάλιστα, στο άρθρο 10, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο προτείνει συγκεκριμένα διεθνή κείμενα ως βάση για τους σχετικούς κώδικες συμπεριφοράς που θα κληθούν οι επιχειρήσεις να υιοθετήσουν²⁴³. Έτσι, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το 1999 κατέληξε στην σχετική απόφαση²⁴⁴ κινούμενο προφανώς με μια ενδιάμεση προσέγγιση, προτείνοντας την υιοθέτηση τόσο εθελοντικών όσο και δεσμευτικών μέτρων αυτοδέσμευσης των πολυεθνικών εταιρειών²⁴⁵.

Η Επιτροπή το 2001 ανταποκρίθηκε στο κάλεσμα του Κοινοβουλίου και το 2001 θέσπισε σχετικό την Πράσινη Βίβλο²⁴⁶. Στην ανωτέρω δόθηκε κατ' αρχάς ο ορισμός της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, όπως τον αντιλαμβάνεται η Ευρωπαϊκή Ένωση. Ειδικότερα ορίστηκε ότι "...*Corporate social responsibility is essentially a concept whereby companies decide voluntarily to contribute to a better society and a cleaner environment...*"²⁴⁷. Συνάγεται επομένως σαφώς από την αρχή του κειμένου ότι κινούμαστε σε ένα πλαίσιο εθελοντικής ανάληψης υποχρεώσεων από τις επιχειρήσεις και απομακρυνόμαστε από στοιχεία εξαναγκασμού.

²⁴¹ Voiculescu A., 'The Other European Framework for Corporate Social Responsibility: From the Green Paper to New Uses of Human Rights Instruments', in McBarnet D., Voiculescu A. and Campbell T. (eds.) *The New Corporate Accountability, Corporate Social Responsibility and Law*, (Published 2007, Cambridge University Press), p. 365

²⁴² Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, "Εκθεση για τα Standards που θέτει η Ευρωπαϊκή Ένωση στις Επιχειρήσεις που Δραστηριοποιούνται στις Αναπτυσσόμενες Χώρες", A4-0508/98 (1998), <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A4-1998-0508+0+DOC+XML+V0//EL>> [accessed 27/11/2016]

²⁴³ Συγκεκριμένα στο ζήτημα της διαφθοράς, γίνεται ρητή αναφορά στις συμβάσεις του ΟΟΣΑ κατά της δωροδοκίας καθώς και στο υπ' αριθμό 97/0142 Communication της Επιτροπής.

²⁴⁴ European Parliament, "Resolution on EU standards for European enterprises operating in developing Countries: towards a European Code of Conduct", [A4-508/98], Official Journal of the European Communities, C 104, Part II, 14 April 1999, pp. 180-184.

²⁴⁵ Martin-Ortega, Olga and Eroglu, Muzaffer, 'The European Corporate Social Responsibility Strategy: A Pole of Excellence' in Orbie J and Tortell L. (eds.), *The European Union and the Social Dimension of Globalization: How the EU Influences the World*, (Published 2009, Routledge), p. 172

²⁴⁶ European Commission, "Promoting a European framework for corporate social responsibility", Green Paper, COM(2001)366

²⁴⁷ *ibid* p. 4 para. 8

Η προσπάθεια συνεχίστηκε το 2002, οπότε και η Επιτροπή εξέδωσε σχετική Ανακοίνωση²⁴⁸. Στην ανωτέρω, γινόταν ρητή αναφορά στην Πράσινη Βίβλο του Κοινοβουλίου, τέθηκαν νέοι στόχοι, με πρωτεύοντα να αποτελέσει η Ευρώπη παράδειγμα στο χώρο της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Για τον λόγο αυτό, ήδη στην αρχή του κειμένου γίνεται αναφορά στα μηνύματα που έλαβε η Επιτροπή μετά την δημοσίευση της Πράσινης Βίβλου²⁴⁹ ενώ παράλληλα γίνεται σύνδεση με άλλες πολιτικές και πρωτοβουλίες της Ένωσης όπως η πολιτική για τις επιχειρήσεις και τους καταναλωτές, η πολιτική για το περιβάλλον αλλά και για το εμπόριο και τις εξωτερικές σχέσεις της Ένωσης²⁵⁰. Στις ανωτέρω πολιτικές, ιδίως σε αυτές που αφορούν ζητήματα Εσωτερικής Αγοράς, η Ένωση έχει αποκλειστική αρμοδιότητα, και συνεπώς γίνεται αντιληπτή η σημασία που αρχίζει να αποκτά η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη ακόμα και σε αυτό το πρωτόλειο στάδιο. Επιπλέον, δεν γίνεται να μην καταλογιστεί στα θετικά η σύνδεση που επιχειρείται με την Ανακοίνωση, με άλλα Διεθνή Κείμενα που αφορούν το ζήτημα και κυρίως με τις Κατευθυντήριες Γραμμές του ΟΟΣΑ για τις Πολυεθνικές Επιχειρήσεις, κείμενο ιδιαίτερης βαρύτητας για τους λόγους που ήδη αναλύθηκαν ανωτέρω²⁵¹. Και στο ανωτέρω κείμενο βέβαια, γίνεται ρητή (και επαναλαμβανόμενη) αναφορά σε εθελοντικού χαρακτήρα υποχρεώσεις των εταιρειών²⁵².

Στην συνέχεια και λόγω του κλίματος που είχε ήδη διαμορφωθεί για το νέο θεσμό της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, το 2002 η Επιτροπή διοργάνωσε το European Multinational Stakeholder Forum on CSR. Το 2004 δημοσιεύθηκε τελική έκθεση, στην οποία παρατέθηκαν μελέτες υποθέσεων και έγιναν οι απαραίτητες συστάσεις, με σκοπό την βελτίωση και την αποδοτικότερη εφαρμογή του συστήματος Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Δεν ξεφύγαμε όμως από τον ορισμό και την νομική μορφή που είχε προσδώσει ήδη η Επιτροπή. Σε αυτό το σημείο είμαστε ακόμα στο στάδιο αντιπαράθεσης ανάμεσα σε εθελοντικές και υποχρεωτικές

²⁴⁸ European Commission, 'Corporate Social Responsibility: A Business Contribution to Sustainable Development', COM (2002) 347 final, < available at http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/february/tradoc_127374.pdf > [accessed 03/12/2016]

²⁴⁹ Αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι η Επιτροπή έλαβε 250 μηνύματα από τα οποία τα μισά τουλάχιστον προέρχονταν από επιχειρήσεις (εταιρείες ή ατομικές) *ibid* p. 3-4

²⁵⁰ *Ibid* p. 18-24

²⁵¹ *Ibid* p. 6-7, στις οποίες γίνεται αναφορά και στα κείμενα του ILO

²⁵² *Ibid* p.4-5

δεσμεύσεις, καθώς κυριαρχεί η αντίληψη ότι πρόκειται για έννοιες αντιτιθέμενες που δεν μπορούν να συνυπάρξουν²⁵³.

Το 2006 προωθήθηκε ακόμα περισσότερο η πρωτοβουλία της Επιτροπής να γίνει η Ευρωπαϊκή Ένωση «Πόλος Αριστείας στην Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη»²⁵⁴. Αναγνωρίζεται ότι «... Η Ευρώπη δεν χρειάζεται απλά και μόνο επιχειρήσεις αλλά κοινωνικά υπεύθυνες επιχειρήσεις που αναλαμβάνουν το μερίδιο της ευθύνης τους για την ευρωπαϊκή επιχειρηματικότητα...»²⁵⁵. Προκειμένου να επιτευχθεί ο ανωτέρω στόχος, αναλήφθηκε η πρωτοβουλία για την δημιουργία μιας «Συμμαχίας για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη» όπου ιδιαίτερα οι μεγάλες επιχειρήσεις πρέπει να επιδιώκουν να παρουσιάζουν στρατηγικές, πρωτοβουλίες και αποτελέσματα στον τομέα της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, με παράλληλη πρόβλεψη προσβασιμότητας του κοινού στα προαναφερθέντα στοιχεία. Όλα αυτά βέβαια σε ένα πλαίσιο εθελοντικών δεσμεύσεων από πλευράς επιχειρήσεων και υπό το πρίσμα των στόχων της ανανεωμένης στρατηγικής της Λισσαβόνας για στρατηγική και αειφόρο ανάπτυξη²⁵⁶. Τέλος, στην ανωτέρω Ανακοίνωσή της η Επιτροπή, προτείνει ενέργειες για την προώθηση των πρακτικών στον τομέα της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, όπως η ευαισθητοποίηση και ανταλλαγή των καλύτερων πρακτικών, η υποστήριξη σε πολυμερείς πρωτοβουλίες, η συνεργασία με τα κράτη μέλη, η ενημέρωση των καταναλωτών και η λήψη πρωτοβουλιών για περαιτέρω διαφάνεια, η εκπαίδευση των εμπλεκόμενων φορέων και η διεθνοποίηση της διάστασης της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης²⁵⁷.

Το 2011 η Επιτροπή προχώρησε ένα βήμα παρακάτω, ακολουθώντας την τάση που επικρατούσε στην διεθνή σκηνή. Την 25/10/2011 εξέδωσε μια ακόμη

²⁵³ Martin-Ortega, Olga and Eroglu, Muzaffer, "The European Corporate Social Responsibility Strategy: A Pole of Excellence" in Orbie J and Tortell L. (eds.), *The European Union and the Social Dimension of Globalization: How the EU Influences the World*, (Published 2009, Routledge), pp. 173-174 · στο ανωτέρω βλέπε επίσης την παραπομπή στο MacLeod S., 'Reconciling Regulatory Approaches to Corporate Social Responsibility: the European Union, the OECD and the United Nations Compared', *European Law Review* Volume 13 Issue.4 (2007), pp. 671-702

²⁵⁴ βλ. χαρακτηριστικά Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 'πραγμάτωση της εταιρικής σχέσης για τη μεγέθυνση και την απασχόληση: να γίνει η Ευρώπη πόλος αριστείας στον τομέα της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης', COM (2006)136, 22 Μαρτίου 2006 <available at <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52006DC0136&from=EN>> , [accessed 03/12/2016]

²⁵⁵ Ibid p. 4

²⁵⁶ Ibid p. 7-8

²⁵⁷ Ibid p. 8-10

Ανακοίνωση²⁵⁸ (επικαιροποιημένη), με σαφείς αναφορές στις σχετικές εξελίξεις που έρχονταν από τα Ηνωμένα Έθνη και με πρόθεση να αναπτυχθεί ακόμα περισσότερο το μάρφωμα της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης εντός των κόλπων της. Η νέα Ανακοίνωση έφερε τον τίτλο "*A Renew EU Strategy 2011-2014 for Corporate Social Responsibility*" προϊδεάζοντας στην ουσία και για τις επερχόμενες πρωτοβουλίες που θα αναλάμβανε η Επιτροπή το 2014.

Στην ανωτέρω Ανακοίνωση, η Επιτροπή κατ' αρχάς περιγράφει αναλυτικά την πρόοδο που έχει σημειωθεί στον τομέα της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης²⁵⁹. Η πρώτη όμως σημαντική όμως καινοτομία του, έγκειται στα νέα στοιχεία που προσδόθηκαν στον ορισμό της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Ειδικότερα, η Επιτροπή μιλά για πρώτη φορά για "... την ευθύνη των επιχειρήσεων ως προς το αντίκτυπό τους στην κοινωνία..." ενώ προσδιορίζει και τον τρόπο με τον οποίο θα επιτευχθεί ο ως άνω στόχος, ήτοι με σεβασμό στην κείμενη νομοθεσία, στις συλλογικές συμφωνίες με τους κοινωνικούς εταίρους και με την δημιουργία ενός μηχανισμού εντός των επιχειρήσεων με τον οποίο θα επιτυγχάνεται η υιοθέτηση από αυτές, όλων των αξιών που πρεσβεύει η κοινωνία για τα ανθρώπινα δικαιώματα, το περιβάλλον κ.ο.κ.²⁶⁰.

Η σημαντικότερη όμως εξέλιξη ήταν η πρόβλεψη της Ανακοίνωσης για ένα αποτελεσματικότερο σύστημα πληροφόρησης του κοινού όσον αφορά κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα²⁶¹. Η Επιτροπή δε παραπέμπει ρητά σε νομικό πλαίσιο, ήτοι την υπ' αριθμό 2003/51/EC Οδηγία²⁶², που έχει ήδη θεσπίσει στο παρελθόν ως προς την δημοσιοποίηση από πλευράς των εταιρειών στοιχείων που αφορούν την

²⁵⁸ European Commission, '*A Renew EU Strategy 2011-2014 for Corporate Social Responsibility*', COM (2011) 681 Final <available at <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0681:FIN:en:PDF>>, [accessed 06/12/2016]

²⁵⁹ Αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι ο αριθμός των επιχειρήσεων που έχει αποδεχτεί πάνω από 10 από τις αρχές που αναφέρονται στο Global Compact αυξήθηκε από 600 το 2006 σε 1900 το 2011, ο αριθμός των Οργανισμών που έχουν υπαχθεί στο EMAS αυξήθηκε από 3.300 το 2006 σε 4.600 το 2011, ο αριθμός των Ευρωπαϊκών επιχειρήσεων που έχουν υπογράψει πολυμερείς συμβάσεις με παγκόσμιες ή ευρωπαϊκές συνμοσπονδίες εργαζομένων σχετικά με τα standards των συνθηκών εργασίας αυξήθηκε από 79 το 2006 σε 140 το 2011. Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το στατιστικό στοιχείο που αφορά την αύξηση των επιχειρήσεων που δημοσιεύουν εκθέσεις δυνάμει του Global Reporting Initiative από 270 το 2006 σε 850 το 2011. Βλ. αναλυτικά Ibid p. 4-5

²⁶⁰ *ibid* p.6

²⁶¹ *ibid* p. 11

²⁶² European Parliament, Directive 2003/51/EC, '*Amending Directives 78/660/EEC, 83/349/EEC, 86/635/EEC and 91/674/EEC on the annual and consolidated accounts of certain types of companies, banks and other financial institutions and insurance undertakings*', article 1 para. 14 and article 2 para 10 <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:178:0016:0022:en:PDF>> [accessed 06/12/2016]

περιβαλλοντική πολιτική και εργασιακά ζητήματα. Η ανωτέρω επιλογή μοιάζει σαν μια πρώτη νίκη του Κοινοβουλίου έναντι της Επιτροπής λαμβανομένων υπόψη των διαφορετικών θέσεων που είχαν στο συγκεκριμένο ζήτημα. Το Κοινοβούλιο πίεζε σε μέτρα ελέγχου περισσότερο ρυθμιστικού χαρακτήρα προβαίνοντας σε μια υποχώρηση ως προς την σχετική δεσμευτικότητα των ουσιαστικών ρυθμίσεων και από την άλλη πλευρά η Επιτροπή προέκρινε τις εθελοντικού χαρακτήρα δεσμεύσεις των επιχειρήσεων²⁶³. Με τον τρόπο αυτό μπορούμε να πούμε ότι επιλέχθηκε μια μέση οδός, καθώς από την μια πλευρά δεν εκδόθηκε μια οδηγία ή ένας κανονισμός, που θα είχε άμεση επίδραση στην νομοθεσία των κρατών μελών αλλά από την άλλη, η σύνδεση της ανακοίνωσης με προγενέστερο δεσμευτικό νομικό πλαίσιο σαφώς ενίσχυε σημαντικά την ανάληψη πρωτοβουλιών από τα κράτη μέλη και τις επιχειρήσεις, με σκοπό την ενίσχυση του μορφώματος της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης.

Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι τα κράτη ακολούθησαν το όραμα της Επιτροπής να αποτελέσει η ΕΕ (όπως προαναφέρθηκε) πόλο αριστείας στον τομέα της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Ειδικότερα, έως το 2012 τα 2/3 των κρατών-μελών είχαν υιοθετήσει σχετικές στρατηγικές και πλάνα δράσης²⁶⁴. Σύμφωνα δε με την Επιτροπή, αρκετά κράτη έχουν ήδη επεκτείνει το πεδίο των πληροφοριών, προχωρώντας πέρα από το υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο, αποδεικνύοντας αδιαμφισβήτητα μια τάση προώθησης του ιδιαίζοντος μορφώματος της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης²⁶⁵. Ηγετική θέση στο πεδίο κατέχουν οι χώρες της Σκανδιναβίας και οι χώρες της Κεντρικής Ευρώπης. Ενώ λοιπόν υπάρχουν χώρες όπως η Ολλανδία, η Δανία και η Γερμανία που όχι μόνο αποτελούν παράδειγμα

²⁶³ Αναλυτικά για τις διαφορετικές θέσεις που είχαν τα δυο Όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης βλ. Voiculescu A., "The Other European Framework for Corporate Social Responsibility: From the Green Paper to New Uses of Human Rights Instruments", , in McBarnet D., Voiculescu A. and Campbell T. (eds.) *The New Corporate Accountability, Corporate Social Responsibility and Law*, (Published 2007, Cambridge University Press), pp. 380-385

²⁶⁴ Martinuzzi A., Krumay B. and Pisano P. 'Focus CSR: The New Communication of the EU Commission on CSR and National CSR Strategies and Action Plans', European Sustainable Development Network (2012), p. 38 < available at http://www.sd-network.eu/quarterly%20reports/report%20files/pdf/2011-December-The_New_Communication_of_the_EU_Commission_on_CSR_and_National_CSR_strategies.pdf >, [accessed 06/12/2016]

²⁶⁵ Όπως αναφέρει βέβαια και η ίδια η Επιτροπή, όλα τα κράτη έχουν ήδη εξαιρέσει από το πεδίο εφαρμογής της προαναφερθείσας Οδηγίας τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Τονίζεται όμως ότι αρκετές μικρομεσαίες επιχειρήσεις δημοσιοποιούν εθελοντικά τις σχετικές πληροφορίες, γεγονός που κατά την γνώμη μου αποδεικνύει αδιαμφισβήτητα την επίδραση που έχει η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη στον επιχειρηματικό κλάδο.

επειδή έχουν προωθήσει σημαντικά στο εσωτερικό τους συγκεκριμένες δράσεις αλλά επιπλέον έχουν αναπτύξει φιλόδοξα σχέδια, μεταξύ των οποίων και η συμμόρφωση με το Global Reporting Initiative²⁶⁶, υπάρχουν και χώρες όπως η Τσεχία, η Ιταλία, η Ρουμανία και η Ελλάδα όπου οι εκτελεστική εξουσία δεν έχει διαμορφώσει κεντρικές στρατηγικές και πολιτικές Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης²⁶⁷.

Η Ένωση όμως, προσπάθησε να προωθήσει την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και στις εξωτερικές της σχέσεις. Η προώθηση της πολιτικής συνδέθηκε στενά με την ηγετική θέση που κατέχει η ΕΕ στο παγκόσμιο εμπόριο και με την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας. Για τον λόγο η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη προωθήθηκε τόσο στο πλαίσιο της εμπορικής πολιτικής όσο και στο πλαίσιο της εξωτερικής πολιτικής της Ένωσης²⁶⁸.

Η σημαντικότερη συμφωνία που υπογράφηκε σε αυτό το πλαίσιο (ήτοι στο πλαίσιο της προώθησης του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τις επιχειρήσεις), ήταν η Συμφωνία του Κοτονού με τις χώρες της Αφρικής, της Καραϊβικής και του Ειρηνικού, δηλαδή τις αποκαλούμενες χώρες ACP. Η ανωτέρω, αντικατέστησε τις προγενέστερες Lome Conventions I-IV²⁶⁹ και έδωσε νέα ώθηση στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις χώρες που ήταν συμβαλλόμενα μέρη. Η Συμφωνία του Κοτονού υπεγράφη το 2000 τροποποιήθηκε έως σήμερα 2 φορές, το 2005 και το 2010²⁷⁰.

Στην Συμφωνία του Κοτονού, μπορεί να μην γίνεται ρητή αναφορά στο μόρφωμα της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης αλλά η πολιτική της Ένωσης για σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τις επιχειρήσεις αποτυπώνεται ρητά. Ειδικότερα, στο άρθρο 50 της Συμφωνίας γίνεται σαφής αναφορά στα απαραίτητα standards που πρέπει να τεθούν τόσο στο εμπόριο όσο και στα εργασιακά ζητήματα.

²⁶⁶ βλ. αναλυτικά τις ήδη υπάρχουσες πολιτικές των συγκεκριμένων χωρών και τις μελλοντικές πρωτοβουλίες τους, *ibid.* p.86-99

²⁶⁷ *ibid.* p. 38-39

²⁶⁸ βλ. σχετικές αναφορές στα κάτωθι Communication της Ευρωπαϊκής Επιτροπής: "*Corporate Social Responsibility: A Business Contribution to Sustainable Development*", COM(2002) 347, p. 18, 22-24' "*Implementing the Partnership for Growth and Jobs: Making Europe a Pole of Excellence on Corporate Social Responsibility*", COM (2006)136 p. 5, 7

²⁶⁹ Για τις Lome Conventions I έως IV, συμπεριλαμβανομένων και των τροποποιητικών βλ. επίσημη Ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, "*From Lome I to IV bis*", <available at http://ec.europa.eu/development/body/cotonou/lome_history_en.htm> [accessed 04/12/2016]

²⁷⁰ Αναλυτικά για την ιστορία της Συμφωνίας του Κοτονού και περαιτέρω πληροφορίες βλ. επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, "*ACP - The Cotonou Agreement*", <available at http://ec.europa.eu/europeaid/regions/african-caribbean-and-pacific-acp-region/cotonou-agreement_en>, [accessed 04/12/2016]

Φυσικά, επηρεάζονται και οι επιχειρήσεις οι οποίες σύμφωνα με το άρθρο 2 της Συμφωνίας περιλαμβάνονται ως συνεταιίροι στην συμφωνία, οι οποίοι σύμφωνα με το άρθρο 10 "...αποτελούν βασικό στοιχείο συμβολής στην διατήρηση και την σταθεροποίηση ενός βιώσιμου και δημοκρατικού πολιτικού περιβάλλοντος..."²⁷¹. Η προσθήκη της ρήτρας ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ο καθορισμός επιπέδων προστασίας αυτών, συνεπάγεται ότι στην περίπτωση που αυτά δεν πληρούνται, η οικονομική βοήθεια που παρέχει η Ένωση σε αυτές τις χώρες σε διάφορους τομείς, μπορεί να σταματήσει. Αυτό μπορεί να αποτελέσει ένα εξαιρετικά σημαντικό μέσο πειθούς και διασφάλισης της τήρησης των σχετικών δεσμεύσεων από τα συμβαλλόμενα μέρη²⁷².

Παρόμοια με την Συμφωνία του Κοτονού είναι η πολιτική που έχει ακολουθήσει η Ένωση και σε άλλες περιοχές του πλανήτη ιδίως από το 2010. Έτσι για την Κεντρική Ασία έχουμε την Investment Facility for Central Asia (IFCA), για την Ασία γενικότερα την Asia Investment Facility (AIF) και για τις χώρες του Ειρηνικού την Investment Facility for the Pacific (IFP)²⁷³. Σε όλες τις ανωτέρω πολιτικές προβλέπονται ρήτρες ανθρωπίνων δικαιωμάτων για τα εργασιακά ζήτημα, για το περιβάλλον όπως επίσης και για θέματα διαφθοράς²⁷⁴.

Οι ανωτέρω πολιτικές της Ένωσης προς τις αναπτυσσόμενες χώρες είναι προγενέστερες της ανάληψης πρωτοβουλιών από πλευράς της για την προώθηση του μορφώματος της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Αποτελούν επί της ουσίας προοδευτική ανάπτυξη του πλαισίου που χαράχθηκε αρχικά με τις Συμβάσεις Lome I-IV²⁷⁵. Επί της ουσίας λοιπόν, από την αντίστροφη όψη του νομίσματος, η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη αποτελεί μετεξέλιξη της πολιτικής που είχε χαράξει η Ένωση στο

²⁷¹ βλ. αναλυτικά ολόκληρη την Συμφωνία του Κοτονού, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, "*The Cotonou Agreement*" <available at http://www.europarl.europa.eu/intcoop/acp/03_01/pdf/mn3012634_en.pdf>, [accessed 04/12/2016]

²⁷² Voiculescu A., "*The Other European Framework for Corporate Social Responsibility: From the Green Paper to New Uses of Human Rights Instruments*", in McBarnet D., Voiculescu A. and Campbell T. (eds.) *The New Corporate Accountability, Corporate Social Responsibility and Law*, (Published 2007, Cambridge University Press), p. 392-395

²⁷³ βλ. αναλυτικά για κάθε επενδυτική πολιτική στις ανωτέρω περιοχές, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, "*International Cooperation and Development*", <available at http://ec.europa.eu/europeaid/countries-territories-and-regions-where-we-are-active_en> [accessed 04/12/2016]

²⁷⁴ *ibid*

²⁷⁵ Voiculescu A., "*The Other European Framework for Corporate Social Responsibility: From the Green Paper to New Uses of Human Rights Instruments*", , in McBarnet D., Voiculescu A. and Campbell T. (eds.) *The New Corporate Accountability, Corporate Social Responsibility and Law*, (Published 2007, Cambridge University Press), pp. 386-387

παρελθόν με τις προαναφερθείσες Συμβάσεις και με την Σύμβαση του Κοτονού. Στην ίδια γραμμή κινείται επί της ουσίας και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το οποίο βλέπει την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη ως μέρος των εργαλείων που διαθέτει για την εφαρμογή των στόχων που θέτει με τις Συμβάσεις και Πρωτοβουλίες που απευθύνονται προς τις αναπτυσσόμενες χώρες²⁷⁶.

- Η νέα Οδηγία 2014/95/ΕΕ

Την 22/10/2014 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, εξέδωσε την υπ' αριθμό 2014/95/ΕΕ Οδηγία²⁷⁷, που ρύθμιζε με έναν πρωτοποριακό τρόπο την συμπεριφορά των εταιρειών εντός της Ένωσης. Ειδικότερα, με την προαναφερθείσα Οδηγία, τροποποιείται η υπ αριθμό 2013/34/ΕΕ Οδηγία²⁷⁸, που αφορά την δημοσίευση μη χρηματοοικονομικών πληροφοριών από μεγάλες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (ΕΟΧ).

Το περιεχόμενο των 2 οδηγιών δεσμεύει τις επιχειρήσεις οι οποίες χαρακτηρίζονται ως "οντότητες δημοσίου ενδιαφέροντος" και οι οποίες είναι οι επιχειρήσεις των οποίων οι κινητές αξίες είναι δεκτικές διαπραγμάτευσης σε ρυθμιζόμενη αγορά ενός κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα πιστωτικά ιδρύματα, οι ασφαλιστικές εταιρείες και τέλος οι επιχειρήσεις οι οποίες λόγω του σκοπού τους χαρακτηρίζονται από την νομοθεσία των Κρατών-Μελών ως επιχειρήσεις δημοσίου ενδιαφέροντος²⁷⁹. Επιπλέον, απαραίτητη προϋπόθεση για να

²⁷⁶ European Parliament, 'Report on the European Commission Green Paper on Promoting a European Framework for Corporate Social Responsibility', COM (2001) 366- C50161/2002-2002/2069 (COS), p. 14, <available at <http://www.europarl.europa.eu/> > [accessed 05/01/2017]

²⁷⁷ βλ. ιστοσελίδα νομικών κειμένων της ΕΕ, "Οδηγία 2014/95/ΕΕ του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου και του συμβουλίου της 22ας Οκτωβρίου 2014 για την τροποποίηση της οδηγίας 2013/34/ΕΕ όσον αφορά τη δημοσιοποίηση μη χρηματοοικονομικών πληροφοριών και πληροφοριών για την πολυμορφία από ορισμένες μεγάλες επιχειρήσεις και ομίλους" <available at <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0095&qid=1481398753751&from=EL>>, [accessed 11/12/2016]

²⁷⁸ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, "Οδηγία 2013/34/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26ης Ιουνίου 2013 σχετικά με τις ετήσιες οικονομικές καταστάσεις, τις ενοποιημένες οικονομικές καταστάσεις και συναφείς εκθέσεις επιχειρήσεων ορισμένων μορφών, την τροποποίηση της οδηγίας 2006/43/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και την κατάργηση των οδηγιών 78/660/ΕΟΚ και 83/349/ΕΟΚ του Συμβουλίου", <available at <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0034&qid=1481448488044&from=EL> >, [accessed 11/12/2016]

²⁷⁹ βλ. άρθρο 2 § 1 υπ' αριθμό 2013/34/ΕΕ Οδηγίας

εμπίπτει μια επιχείρηση στο ρυθμιστικό πεδίο της Οδηγίας, είναι να απασχολεί κατά βάση περισσότερους από 500 εργαζόμενους²⁸⁰.

Σύμφωνα με την νέα τροποποιητική οδηγία (ήτοι την 2014/95/ΕΕ), οι ανωτέρω επιχειρήσεις υποχρεούνται εφεξής να αποκαλύπτουν μη χρηματοοικονομικές πληροφορίες που αφορούν ζητήματα περιβαλλοντικά, κοινωνικά, εργασιακά, προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καταπολέμησης διαφθοράς και δωροδοκίας και τέλος εξάλειψης κάθε μορφής διακρίσεων²⁸¹. Ιδιαίτερο δε ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος με τον οποίο θα παρέχονται αυτού του είδους οι πληροφορίες. Ειδικότερα, η σχετική έκθεση πρέπει να περιέχει εκτός των άλλων 2 βασικά στοιχεία: α) περιγραφή των πολιτικών που εφαρμόζει η επιχείρηση για τα συγκεκριμένα θέματα, συμπεριλαμβανομένων και των διαδικασιών δέουσας επιμέλειας που εφαρμόζει και β) τα αποτελέσματα των εν λόγω πολιτικών²⁸².

Κατά την άποψή μου τα δυο αυτά στοιχεία καθιστούν την συγκεκριμένη Οδηγία εξόχως αποτελεσματική (βασικό κριτήριο για να κρίνουμε την δεσμευτικότητα ενός κανόνα όπως έχει ήδη αναλυθεί ανωτέρω). Για να γίνει αυτό αντιληπτό πρέπει πρώτα να αναφέρουμε ότι η Οδηγία δυνάμει της ευρωπαϊκής νομοθεσίας δεσμεύει τα κράτη μέλη για τα αποτελέσματά της και συνεπώς δυνάμει της ανωτέρω οδηγίας αυτό που υποχρεούνται να κάνουν τα κράτη μέλη είναι να θεσπίσουν το σχετικό νομοθετικό πλαίσιο που να δεσμεύει τις επιχειρήσεις να δημοσιεύουν την σχετική έκθεση, η οποία πρέπει να περιέχει όλα τα στοιχεία που αναφέρονται στην Οδηγία. Γιατί όμως αυτά τα δυο στοιχεία είναι τόσο σημαντικά κατά την γνώμη μου; Επειδή για να μπορέσει να εκδώσει μια εταιρεία την σχετική έκθεση πρέπει αναπόφευκτα να θεσπίσει εσωτερικούς μηχανισμούς για να το επιτύχει αυτό και οι εσωτερικοί αυτοί μηχανισμοί να προετοιμάσουν τα σχετικά στοιχεία. Επομένως, δημιουργούνται αναπόφευκτα υποχρεώσεις των εταιρειών που οφείλουν να τηρούν άλλως παραβιάζουν την Ευρωπαϊκή νομοθεσία.

Ασχέτως λοιπόν εάν τα όσα υποστηρίζονται στην έκθεση είναι αληθή ή όχι, υπάρχει υποχρέωση σύνταξης και δημοσίευσής της. Μάλιστα, η Ένωση επιβάλλει την

²⁸⁰ βλ. άρθρο 1 Οδηγίας 2014/95/ΕΕ (που αφορά την τροποποίηση του άρθρου 19α της Οδηγίας 2013/34/ΕΕ) και άρθρα 19α και 29α της Οδηγίας 2013/34/ΕΕ, στην οποία καθορίζονται ιδιαίτερες ρυθμίσεις για μητρικές και θυγατρικές επιχειρήσεις.

²⁸¹ βλ. άρθρο 1 Οδηγίας 2014/95/ΕΕ (που αφορά την τροποποίηση του άρθρου 19α της Οδηγίας 2013/34/ΕΕ)

²⁸² *ibid*

υποχρέωση στα κράτη μέλη να σχεδιάσουν και να θέσουν σε λειτουργία τους απαραίτητους εποπτικούς μηχανισμούς, οι οποίοι θα ελέγχουν το εάν μια επιχείρηση, η οποία εμπίπτει στο πεδίο της Οδηγίας, έχει πράγματι συμμορφωθεί με τις σχετικές υποχρεώσεις της²⁸³.

Επομένως, συνάγεται σαφώς ότι η νέα Οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μεταβάλλει ριζικά την εικόνα στο πεδίο της αυτοδέσμευσης των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο. Υπολογίζεται δε από την Επιτροπή ότι η Οδηγία θα δεσμεύει περίπου 6.000 μεγάλες επιχειρήσεις²⁸⁴. Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις δεν συμπεριλαμβάνονται στο ρυθμιστικό πλαίσιο της Οδηγίας επειδή θα συνεπάγονταν διοικητικά κόστη και έξοδα που θα απέβαιναν αρνητικά για την ανάπτυξή τους²⁸⁵. Το ανωτέρω αποτέλεσμα δε, επιτυγχάνεται χωρίς να αναφέρεται πουθενά στο σχετικό νομοθετικό κείμενο ο όρος "Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη"²⁸⁶.

Από τα ανωτέρω προκύπτει η σημαντική εξέλιξη της Ένωσης στο ζήτημα της αυτοδέσμευσης των επιχειρήσεων μέσα από το μόρφωμα της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Μπορούμε να πούμε ότι μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια αδιαμφισβήτητα σημαντική πρωτοβουλία καθώς αφορά μια από τις μεγαλύτερες οικονομίες του πλανήτη, με σημαντικό αντίκτυπο στην περαιτέρω εξέλιξη του θεσμού στα διεθνή fora, καθώς το Ευρωπαϊκό κεκτημένο μπορεί να αποτελέσει βάση συζήτησης για την περαιτέρω αντιμετώπιση του ζητήματος της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων από τα Ηνωμένα Έθνη. Φυσικά δε, και η Ένωση θα αναλάβει περαιτέρω πρωτοβουλίες για την προώθηση της αυτορρύθμισης των επιχειρήσεων στους τομείς της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

²⁸³ βλ. παραγράφους 4 των άρθρων 19α και 29 της οδηγίας 2013/34/ΕΕ, όπως τροποποιούνται με το άρθρο 1 της Οδηγίας 2014/95/ΕΕ

²⁸⁴ European Commission, Statement on, '*Disclosure of non-financial information: Europe's largest companies to be more transparent on social and environmental issues*', <available at http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-14-291_en.htm>, [accessed 11/12/2016].

²⁸⁵ Szabo G. and Sorensen K.E., '*New EU Directive on the Disclosure of Non-Financial Information (CSR)*', Nordic & European Company Law, LSN Research Paper Series No. 15-1 (2015), p. 9

²⁸⁶ *ibid* p. 2

Επίλογος

Από τα ανωτέρω αναδείχθηκε σαφώς κατά την γνώμη μου η πολυπλοκότητα της ρύθμισης της συμπεριφοράς των πολυεθνικών επιχειρήσεων. Έως σήμερα αρκετοί παράγοντες που ανάγονται τόσο στην βούληση των κρατών μελών όσο και στην ίδια την επιρροή που ασκούν οι εταιρείες στα κατά τα άλλα παντοδύναμα και κυρίαρχα κράτη, δεν έχουν επιτρέψει την θέσπιση συμβατικών κανόνων δικαίου που να υποχρεώνουν τα νομικά πρόσωπα να αναλάβουν υποχρεώσεις στον τομέα προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά τρόπο άμεσο και δεσμευτικό.

Το ανωτέρω όμως δεν σημαίνει ότι το τοπίο παραμένει αρρυθμιστο. Αντίθετα γίνεται πλέον δεκτό ακόμα και από τα Διεθνή Δικαιοδοτικά Όργανα ότι οι επιχειρήσεις έχουν έμμεσες υποχρεώσεις ακόμα και στην ιδιωτική σφαίρα των πρωτοβουλιών τους. Ειδικά, από τις συμβάσεις περί διαφθοράς συνάγεται σαφώς κατά την άποψη μου η έμμεση υποχρέωση των επιχειρήσεων να επιδείξουν συγκεκριμένη συμπεριφορά.

Από την άλλη πλευρά τα κράτη υποχρεούνται εφεξής όχι απλά να προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα αλλά αντίθετα να καταβάλλουν αυξημένη δέουσα επιμέλεια για την λήψη εκείνων των νομοθετικών μέτρων που διαφυλάσσουν τα δικαιώματα των πολιτών τους και θα ρυθμίζουν παράλληλα την συμπεριφορά των επιχειρήσεων. Τυχόν δε αναποτελεσματική λειτουργία του κράτους μπορεί να οδηγήσει σε καταδικαστική απόφαση σε βάρος του, όπως για παράδειγμα έχει κρίνει επανειλημμένα το ΕΔΔΑ.

Παράλληλα όμως, με τις σχετικές πρωτοβουλίες που ανέλαβαν οι Διεθνείς Οργανισμοί, οι οποίες κατέληξαν σε κανόνες σχετικής δεσμευτικότητας, περιορίζεται σημαντικά η ευχέρεια των εταιρειών να μην σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα. Από την στιγμή που έχουν ήδη αναγνωριστεί οι έμμεσες υποχρεώσεις τους, με τα σχετικής δεσμευτικότητας κείμενα γίνονται κατ' αρχάς σαφέστερες οι προσδοκίες που έχει η Διεθνής Κοινότητα και οι Κοινωνικοί Φορείς από τις πολυεθνικές επιχειρήσεις. Τα κείμενα αυτά μπορεί να μην είναι νομικά δεσμευτικά ως προς την ρύθμιση της συμπεριφοράς των νομικών προσώπων, είναι όμως εξαιρετικά αποτελεσματικά. Αυτό αποδεικνύεται από την εκ του αποτελέσματος σύμπλευση μεγάλου αριθμού πολυεθνικών εταιρειών με τις σχετικές χαμηλής δεσμευτικότητας υποχρεώσεις και με τον αντίκτυπο που μπορεί να έχουν τυχόν παραβιάσεις στην

καρδιά των οικονομικών τους συμφερόντων. Οι δε μηχανισμοί ελέγχου, έχουν συμβάλλει τα μέγιστα προς αυτήν την κατεύθυνση, με τα NCPs να αποτελούν ίσως την αιχμή του δόρατος. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης, ειδικά στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών, αν αναλογιστεί κανείς την πλήρη έλλειψη εποπτικού μηχανισμού.

Σε αυτό το σημείο έρχεται και το μάρφωμα της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης ως ενδιάμεση-συμβιβαστική λύση προόδου, στο στάδιο στο οποίο βρισκόμαστε. Παρατηρούμε λοιπόν τόσο από κράτη όσο και από Διεθνείς Οργανισμούς την θέσπιση ενός δεσμευτικού νομοθετικού πλαισίου ώστε οι επιχειρήσεις από την μια πλευρά να υπαχθούν υποχρεωτικά στον θεσμό, διατηρώντας όμως ως αντιστάθμισμα ένα πιο χαλαρό πλαίσιο κανόνων άμεσων υποχρεώσεων για τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που πρέπει να τηρούν.

Παρατηρούμε επομένως μια αλληλεπίδραση υποχρεώσεων μεταξύ διεθνών κειμένων, σχετικά ή νομικά δεσμευτικών, κρατών και επιχειρήσεων. Τα κράτη υποχρεούνται να επιδείξουν συγκεκριμένη συμπεριφορά για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, θεσπίζοντας κανόνες που θα δεσμεύουν και τα νομικά πρόσωπα. Υποχρεούνται δηλαδή τα κράτη να επιδείξουν μια συγκεκριμένη συμπεριφορά. Από την πλευρά και οι επιχειρήσεις υποχρεούνται να συμμορφωθούν, με τον τρόπο που περιγράφηκε στα ανωτέρω κείμενα, καλούμενες δηλαδή και αυτές να επιδείξουν συγκεκριμένη συμπεριφορά. Η συμπεριφορά όμως των επιχειρήσεων μπορεί να επηρεάσει την ίδια την συμπεριφορά του κράτους, ήτοι να θέσει σε νέα κατεύθυνση τον τρόπο με τον οποίον δρουν τα κύρια υποκείμενα του διεθνούς δικαίου.

Αυτή η διάδραση μεταξύ των ανωτέρω δρώντων που είναι τόσο περίπλοκη αλλά από την άλλη πλευρά τόσο καλά και μοναδικά συγχρονισμένη αποτελεί το μέλλον της ανάληψης άμεσων υποχρεώσεων από την πλευρά των πολυεθνικών εταιρειών. Μπορεί να μην έχουμε φτάσει ακόμα σε επίπεδο αναγνώρισης σχετικού εθιμικού δικαίου όμως βρισκόμαστε πλέον αρκετά κοντά στο συγκεκριμένο χρονικό σημείο. Σε κάθε περίπτωση η επιθυμητή αντιμετώπιση είναι η συνολική ρύθμιση της κατάστασης είναι δια ενός κλασσικού διεθνούς συμβατικού εργαλείου. Το χρονικό σημείο που θα συμβεί αυτό εξαρτάται πλέον από το για πόσο καιρό ακόμα τα κράτη θα εθελουφλούν καθυστερώντας το αναπόφευκτο.

Βιβλιογραφία

Βιβλία

-Ελληνικά Βιβλία

Νάσκου-Περράκη Π., *Μηχανισμοί Προστασίας Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Διεθνείς Πράξεις Θεωρία και Πρακτική*, (Πρώτη έκδοση 2008, Αντ. Ν. Σάκκουλας)

Παναγιώτης Κανελόπουλος, *Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, (4η έκδοση 28/10/2003, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα)

Ρούκουνας Ε., *Διεθνές Δίκαιο, Τεύχος Πρώτο, Σχέσεις Διεθνούς και Εσωτερικού Δικαίου, Τρόποι Παραγωγής του Διεθνούς Δικαίου*, (Τρίτη έκδοση 2004, Αντ. Ν. Σάκκουλας)

-Ξενόγλωσσα Βιβλία

Akandji-Kombe J.F., *Positive obligations under the European Convention of Human Rights. A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights*, (First Published 2007, Human rights handbooks No. 7, Council of Europe) p. 8

Alston P. and Tomasevski K, *The Right to Food* (First Published 1984, Martinus Nijhoff Publications)

Ascencio H. and Bonucci N. , *Le pouvoir normatif de l'OCDE*, (First Published 2013, Pedone),

Bantekas I. and Keramidas G, *International & European Financial Criminal Law*, (First Published 2006, Butterworths)

Boyle A. et al., *Human Rights and Scots Law*, (First Published 2002, Hart Publishing)

Chayes A, Chayes Ah., *The New Sovereignty Compliance with International Regulatory Agreements* (Published 1998, Harvard University Press)

Cotier T., Pauwelyn J. and Burgi E, *Human Rights in International Trade*, (Published 2005 Oxford University Press)

Deva S. and Bilchitz D., *Human Rights Obligations of Business: Beyond the Corporate Responsibility to Respect?*, (Published 2013, Cambridge University Press)

Dremczewski A., *European Human Rights Convention in Domestic Law*, (First Published 1997, Clarendon)

Harris D.J., O'Boyle M. and Warbick C., *Law of the European Convention on Human Rights*, (First Published 1995, Butterworths),

Jagers N., *Corporate Human Rights Obligations: In Search of Accountability*, (First Published in 2002, School of Human Rights Research, Intersentia)

Karavias M., *Corporate Obligations under International Law*, (First Published 2013 Oxford University Press

Mares R., *The UN Guiding Principles on Business and Human Rights*, (First Published 2012, Leiden Martinus Nijhoff)

Mastcher F. and h. Petzold , *Protecting Human Rights: The European Dimension, Studies in Honor of Gerard J. Wiarda*, (First Published 1988 Köln : C. Heymanns)

McBarnet D., Voiculescu A. and Campbell T., *The New Corporate Accountability, Corporate Social Responsibility and Law*, (Published 2007, Cambridge University Press)

Morth U., *Soft Law in Governance and Regulation: An Interdisciplinary Analysis*, (First Published 2004, Edward Elgar publications)

Orbie J and Tortell L. (eds.), *The European Union and the Social Dimension of Globalization: How the EU Influences the World*, (Published 2009, Routledge)

Tully S., *Research handbook on corporate legal responsibility*, (Published 2005, Cheltenham: Edward Elgar)

Van Dijk P, Van Hoof F., Van Rijn A., Zwaak L., *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights* (Fourth Publication 2006, Intersentia)

Zerk J. *Multinationals and Corporate Social Responsibility*, (First Published 2006, Cambridge University Press)

Άρθρα

-Ελληνικά Άρθρα

Φατούρος Α. *'Προλεγόμενα στην Μελέτη του Μαλακού Δικαίου'*, 14 Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου (1994), σελ. 985-1008

- Ξενόγλωσσα Άρθρα

Abbott K.W. and Snidal D., *'Hard and Soft Law in International Governance'*, International Organization, Volume 54 issue 3, (2000), pp. 421-465

Altamirano G. , *'The Impact of the Inter-American Convention Against Corruption'*, University of Miami Inter-American Law Review (2007), pp. 487-547

Bilchitz D., *'The Necessity for a Business and Human Rights Treaty'*, Business and Human Rights Journal, Cambridge University Press, Volume 1 Issue 2 (2016), pp.203-227

Blitt R. *'Beyond Ruggie's Guiding Principles on Business and Human Rights: Charting an Embrasive Approach to Corporate HR Compliance'* , Texas International Law Journal, Volume 48 Issue 1 (2012), pp. 34-62

Cherednyenko O., *'Towards the Control of Private Acts by the European Court of Human Rights?'*, Maastricht Journal of European and Comparative Law, Volume 13 (2006), pp. 195-218

Deva Surya, *'Guiding Principles on Business and Human Rights: implications for Companies'*, European Company Law Volume 9, issue 2 (2012) , pp. 101-109

Deva, S., *'Global Compact: A Critique of the UN's 'Public-Private' Partnership for Promoting Corporate Citizenship'* Syracuse Journal of International Law and Communication, Volume 34 No.1 (2006), pp. 107-151

Ghanea N., *'A Review of the 60th session of the Commission on Human Rights'*, International Journal of Human Rights, volume 9 no. 1 (2005) pp. 125-144

Joseph S., *'Taming the Leviathans: Multinational Enterprises and Human Rights'*, Netherlands International Law Review, Volume 46 Issue 2 (1999), pp. 171-203

Kalimo H., Staal T., *"Softness" in International Instruments-The case of Transnational Corporations"*, Syracuse Journal of International Law and Commerce: Volume 42: No. 2, Article 5 (2014), pp. 259-334

Karlsson-Vinkhuyzen S. and Vihma A., *'Comparing Legitimacy and Effectiveness of Global Hard and Soft Law: An Analytical Framework'*, Regulation and Governance, volume 3 (2009), pp. 400-420

Kinley D. and Chambers R., *'The UN Human Rights Norms for Corporations: The Private Implications of Public International Law'*, Human Rights Law Review Issue 6 No.3, Published by Oxford University Press (2006) pp. 447-497

Lowe V., *'Corporations as International Actors and International Law Makers'*, Italian Yearbook of International Law, Volume XIV (2004), pp.23-38

MacLeod S., *'Reconciling Regulatory Approaches to Corporate Social Responsibility: the European Union, the OECD and the United Nations Compared'*, European Law Review Volume 13 Issue.4 (2007), pp. 671-702

Martinuzzi A., Krumay B. and Pisano P. *'Focus CSR: The New Communication of the EU Commission on CSR and National CSR Strategies and Action Plans'*, European Sustainable Development Network (2012), pp. 1-108

Mirvis P., *'Transformation at Shell'*, Business and Society Review Issue 105 No.1, (2000) pp. 63-85

Nolan J., *'Refining the Rules of the Game: The Corporate Responsibility to Respect Human Rights'*, Utrecht Journal of International Law 30 (78) (2014), pp.7-23

Nolan, J. *'The United Nations Global Compact With Business: Hindering or Helping the Protection of Human Rights?'*, University of Queensland Law Journal, Volume 24 (2005), pp. 445-467

Posner M., "*Testimony before the United States Congressional Human Rights Caucus 'Human Rights and Brand Accountability: How Multinationals Can Promote Labor Rights'*", Cornell University International Law Review (2006), pp.1-8

Raphael T., '*The Problem of Horizontal Effect*', European Human Rights Law Review 5 (2000) pp. 493-511

Rasche A. '*A necessary Supplement, What the UN Global Compact is and is not*', Business and Society, Volume 48 No. 4 (2009), pp.511-537

Reluca S, '*Corruption or how to tame the shrew with the EU stick: the new anti-corruption initiative of the European Commission*', ERA Forum volume 12 issue 3, (2011), pp. 427-443

Ruggie, J., "*Trade, Sustainability and Global Governance*" Columbia Journal of Environmental Law, Issue 27, (2002) pp. 297-307

Ruggie, John Gerard. 2015. '*Regulating Multinationals: The UN Guiding Principles, Civil Society, and International Legalization*' Regulatory Policy Program Working Paper RPP-2015-04, pp. 1-15

Schuler G., '*Effective Governance through Decentralized Soft Implementation: The OECD Guidelines for Multinational Enterprises*', German Law Journal, Volume 09 No. 11 (2008) pp.1753-1777

Shaffer G. and Pollack M., '*Hard Law vs Soft Law: Alternatives, Complements and Antagonists in International Governance*', Minnesota Law Review, Volume 94, No. 3, pp. 706-799

Sindico F., '*Soft Law and the Elusive Quest for Sustainable Global Governance*' ,Leiden Journal of International Law Volume 19 Issue 03 (2006), pp. 829-846

Szabo G. and Sorensen K.E., '*New EU Directive on the Disclosure of Non-Financial Information (CSR)*', Nordic & European Company Law, LSN Research Paper Series No. 15-1 (2015), pp.1-25

Wettstein F., *'Human Rights as a Critique of Instrumental CSR: Corporate Responsibility Beyond the Business Case'*, *Notizie di Politeia*, XXVIII, 106 (2012) pp. 18-33

Νομικά Κείμενα

African Union, 'Convention on Preventing and Combating Corruption', Mapouto 11/07/2003

Council of Europe , '*Criminal Law Convention Against Corruption*', Strasbourg 27/1/1999, European Treaty Series No. 173,

Council of Europe, '*Civil Law Convention Against Corruption*', Strasbourg 4/11/1999, European Treaty Series No. 174

European Union, Commission, '*Communication to European Parliament and European Economic and Social Committee on Combating Bribery in European Union*', 06/06/2011

European Union, 'Convention against Bribery European officials or officials of Member States of the European Union', Brussels 26/05/1997

European Union, Council's Decision 2008/852/JHA, 24/10/2008

European Union, Council's Framework Decision 2003/568/JHA, 22/07/2003

European Union, Council's Joint Action 98/742/JHA, 22/12/1998,

European Union, European Commission, Statement on, '*Disclosure of non-financial information: Europe's largest companies to be more transparent on social and environmental issues*', 29/09/2014

European Union, European Commission , '*Promoting a European framework for corporate social responsibility*', Green Paper, COM (2001) 366 Final

European Union, European Commission, '*Report of the Commission to the European Parliament against Corruption*' COM (2014) 38 Final

European Union, European Commission, '*A Renew EU Strategy 2011-2014 for Corporate Social Responsibility*', COM (2011) 681 Final para 4.8.2, p. 14

European Union, European Commission, '*A Renew EU Strategy 2011-2014 for Corporate Social Responsibility*', COM (2011) 681 Final

European Union, European Commission, '*Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee, Implementing the Partnership for Growth and Jobs: Making Europe a Pole of Excellence on Corporate Social Responsibility*', COM (2006)136,

European Union, European Commission, '*Corporate Social Responsibility: A Business Contribution to Sustainable Development*', COM (2002) 347 final

European Union, European Parliament and Council, Directive 2013/34/EU on '*the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings, amending Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC*', 26/06/2013

European Union, European Parliament and Council, Directive 2014/95/EU '*amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups*', 22/10/2014

European Union, European Parliament, Directive 2003/51/EC, '*Amending Directives 78/660/EEC, 83/349/EEC, 86/635/EEC and 91/674/EEC on the annual and consolidated accounts of certain types of companies, banks and other financial institutions and insurance undertakings*', 18/06/2003

European Union, European Parliament, '*Report on EU Standards for European Enterprises Operating in Developing Countries: Towards a European Code of Conduct*', 17/12/1998

European Union, European Parliament, '*Resolution on EU standards for European enterprises operating in developing Countries: towards a European Code of Conduct*', [A4-508/98], Official Journal of the European Communities, C 104, Part II, 14 April 1999,

European Union, *'The Cotonou Agreement'*, Cotonou, 23/06/2000

Global Compact, *' The Communication on Progress - Three Minimum Requirements'*,

OECD, *'Phase 3 report on implementing the OECD anti-bribery convention in Germany'*, (2011),

OECD, *'phase 3 report on implementing the OECD anti-bribery convention in France'* (2012)

OECD, *'Phase 3 report on implementing the oecd anti-bribery convention in the united states'* (2010),

Organization of American States, Inter-American Convention Against Corruption

United Nations Human Rights Committee (HRC), *'General comment no. 31 [80], The nature of the general legal obligation imposed on States Parties to the Covenant'*, CCPR/C/21/Rev.1/Add.13

United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, *' Special Representative of the Secretary-General on human rights and transnational corporations and other business enterprises'*

United Nations, General Assembly Document A/HRC/26/L.22/Rev. 1, (24 June 2014)

United Nations, General Assembly Document A/HRC/26/L.22/Rev. 1, (24 June 2014),

United Nations, Human Rights Committee (HRC), *'General comment no. 31 [80], The nature of the general legal obligation imposed on States Parties to the Covenant'*, 26 May 2004, CCPR/C/21/Rev.1/Add.13,

United Nations, Human Rights Council, *'A Practical Guide'*,

United Nations, Human Rights Council, *'Mandate of the Special Representative of the Secretary General on the Issue of Human Rights and Transnational Corporations and Other Business Enterprises'*, Resolution 8/7 (2008),

United Nations, '*Mechanism for the Review of Implementation of the -United Nations Convention against Corruption—Basic Documents*'

United Nations, '*Secretary-General address to the World Economic Forum in Davos, Press Release SG/SM/6881*' (1999)

United Nations, Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, '*Principles Relating to Human Rights Conduct of Companies*', UN Doc E/CN.4/Sub.2/2000/WG.2/WP.1

United Nations, Sub-Commission resolution 2003/16, U.N. Doc. E/CN.4/Sub.2/2003/L.11 (2003)

United Nations, '*The Ten Principles of the UN Global Compact*'

Κατάλογος Υποθέσεων

- *Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης*

Case Concerning the Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriya vs Malta), (ICJ, Judgment 03/06/1985)

- *Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*

Case of Lopez-Ostra vs Spain Application No. 16798/90, (09/12/1994)

Case of Marckx vs Belgium Application No. 00006833/74, (16/06/1979)

Case of Oneryildiz vs Turkey Application No. 48939/99, (30/11/2004)

Case of Powell and Rayner vs United Kingdom Application No.9310/81, (21/02/1990)

Case of Söderman vs Sweden Application No. 5786/2008, (12/11/2013)

Case of Storck vs Germany Application No. 61603/00, (16/06/2005)

Case of X and Y vs The Netherlands Application No. 8978/80, (26/03/1985)

- *Διαμαρτυρητικό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*

Case of Velasquez-Rodriguez vs Honduras, (21/07/1989)

Matter of Pueblo Indigena Sarayku, Order of Provisional Measures, (06/07/2004)

- Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ)

Case C-176/03 *Commission v Council* [2005] ECR I-7879

-OECD- *Trade and Union Advisory Committee*

Case of Trabajadores de Starbucks Coffee Chile SA (STSCSA) vs Starbucks

Case of Starwood Hotels and Resorts Worldwide vs International Union of Food, Agriculture, Hotel, Restaurant, Catering, Tobacco and Allied Workers Association (IUF)